

บทที่ ๒

สภาพทั่วไปของท้องถิ่นและกลุ่มชน

จังหวัดฉะเชิงเทรา

ก. ประวัติความเป็นมา

ชื่อ "เมืองฉะเชิงเทรา" ปรากฏเรื่องราวเป็นครั้งแรกในสมัยกรุงศรีอยุธยาในรัชสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ในฐานะเป็นหัวเมืองชั้นใน (จัตวา) ° เมื่อปีจอ พ.ศ. ๑๙๙๘ ผู้รักษาเมืองเป็นที่ออกพระวิเศษฤๅชัย^๑ เป็นหัวเมืองที่มีความสำคัญทางยุทธศาสตร์เพราะเป็นเมืองหน้าด่านสำหรับป้องกันข้าศึกที่มาจากทางภาคตะวันออก และใช้เป็นแหล่งรวบรวมเสบียงในยามสงคราม โดยเฉพาะในคราวที่สมเด็จพระนเรศวรได้ทรงยกทัพไปปราบพระยาละแวกที่ราชอาณาจักรกัมพูชา ได้ทรงตั้งพระยาวิเศษ เจ้าเมืองฉะเชิงเทรา เป็นนายทัพคุมพลและเสบียงเพื่อตามทัพเสด็จไปราชการสงคราม °

สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น เมื่อปี พ.ศ. ๒๓๗๗ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ย้ายที่ว่าการเมืองฉะเชิงเทราจากปากน้ำเจ้าโล้ (ปัจจุบัน คือ ตำบลปากน้ำในอำเภอบางคล้า) มายังบริเวณอำเภอเมืองฉะเชิงเทรา ซึ่งตั้งอยู่ริมฝั่งขวาของแม่น้ำบางปะกงในปัจจุบัน และได้สร้างกำแพงเมืองไว้สำหรับป้องกันศัตรู เมืองฉะเชิงเทรายังเป็นเมืองที่มีบทบาท

° ถนอม อานามวัฒน์ และคณะ, ประวัติศาสตร์ไทยยุคก่อนประวัติศาสตร์ถึงสิ้นอยุธยา, พิมพ์ครั้งที่ ๓ (กรุงเทพมหานคร: อมรการพิมพ์, ๒๕๒๘), หน้า ๒๙๗.

^๑ กิจจา วัฒนสินธุ์, ประวัติเมืองฉะเชิงเทรา (พระนคร: โรงพิมพ์สวนทองถิ่น, ๒๕๐๕. พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพนายยง วัฒนสินธุ์ ณ วัดผาณิตาราม อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา ๘ กรกฎาคม ๒๕๐๕), หน้า ๑๐, อ้างถึงใน พยุงพร ไตรรัตน์สิงหนกุล, "ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการถ่ายทอดนวัตกรรมพื้นบ้านเครื่องจักสานบ้านหนองปราดอง อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา: การศึกษาเชิงประวัติศาสตร์," (วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาสารัตถศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๔๐.

° กรมศิลปากร, พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม ๒, พิมพ์ครั้งที่ ๙ (กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร, ๒๕๔๒), หน้า ๑๔๙.

สำคัญที่ใช้เป็นที่ควบคุมเขลยศึกและใช้เป็นแหล่งรวบรวมเสบียง ในคราวเกิดสงครามระหว่างไทยกับเขมรและญวนในระหว่างปี พ.ศ. ๒๓๗๖-๒๓๙๐

สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้โปรดให้จัดรูปแบบการปกครองใหม่ มีการจัดตั้งมณฑลปราจีน ประกอบด้วย เมืองปราจีนบุรี นครนายก พนมสารคาม และฉะเชิงเทรา และได้สร้างที่ว่าการมณฑลปราจีนไว้ที่เมืองฉะเชิงเทรา จนถึง พ.ศ. ๒๔๗๕ เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง จึงยุบมณฑลปราจีนไป และได้เปลี่ยนจากเมืองฉะเชิงเทราเป็น “จังหวัดฉะเชิงเทรา”

จากข้อมูลทางประวัติศาสตร์ เห็นได้ว่าเมืองฉะเชิงเทรามีความสำคัญในฐานะเป็นเมืองหน้าด่านไว้สำหรับป้องกันศัตรูและใช้เป็นแหล่งรวบรวมเสบียงในยามสงครามมาโดยตลอด และยังใช้เป็นที่พักพิงที่ควบคุมเขลยศึกที่ถูกกวาดต้อนจากสงคราม ซึ่งเขลยศึกส่วนหนึ่งได้ตั้งถิ่นฐานที่เมืองฉะเชิงเทรา ทำให้ประชากรในจังหวัดฉะเชิงเทราในปัจจุบันประกอบด้วยกลุ่มชนต่าง ๆ ที่มีขนบธรรมเนียมประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์ของแต่ละกลุ่มชน

ข. สภาพทั่วไปของจังหวัดฉะเชิงเทรา

ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของประเทศไทย ประมาณเส้นรุ้งที่ ๑๓ องศาเหนือ และเส้นแวงที่ ๑๐๐ องศาตะวันออก มีเนื้อที่ประมาณ ๕,๓๗๐.๒๘ ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ ๓,๓๔๔,๓๗๕ ไร่ อยู่ห่างจากกรุงเทพมหานครทางทิศตะวันออกประมาณ ๗๕ กิโลเมตร มีอาณาเขตติดต่อกับจังหวัดใกล้เคียง ดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับจังหวัดนครนายก และจังหวัดปราจีนบุรี
ทิศใต้	ติดต่อกับจังหวัดชลบุรี จังหวัดจันทบุรี และอ่าวไทย
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับจังหวัดปราจีนบุรี และจังหวัดสระแก้ว
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับจังหวัดสมุทรปราการ จังหวัดปทุมธานี และกรุงเทพมหานคร

ลักษณะภูมิประเทศของจังหวัดฉะเชิงเทราส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่ม มีที่ดอนเป็นบางส่วน โดยเฉพาะในอำเภอสนามชัยเขต และอำเภอท่าตะเกียบ ส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นลอน ประกอบด้วยภูเขาเตี้ย ๆ หลายลูก ป่าไม้ขึ้นปกคลุมที่ิบ เต็มไปด้วยสัตว์ป่านานาชนิด บางส่วนของพื้นที่สูงกว่าระดับน้ำทะเลถึง ๒๐ เมตร แต่บางส่วนอยู่ต่ำกว่าระดับน้ำทะเล

ลักษณะภูมิอากาศเป็นแบบสะวันนา คือ มีอากาศค่อนข้างร้อน ไม่หนาวจัด มีความแตกต่างของอุณหภูมิระหว่าง ๑๒.๓-๓๕ องศาเซลเซียส ปริมาณน้ำฝนเฉลี่ย ๑,๔๗๒.๘ มิลลิเมตรต่อปี

ประชากรส่วนใหญ่ของจังหวัดฉะเชิงเทราประกอบอาชีพเกษตรกรรม ในบางอำเภอมีนิคมอุตสาหกรรมตั้งอยู่ ได้แก่ อำเภอบางปะกง และอำเภอแปลงยาว

การปกครองของจังหวัดฉะเชิงเทรา แบ่งออกเป็น ๑๐ อำเภอ ๑ กิ่งอำเภอ ๙๓ ตำบล ๘๕๔ หมู่บ้าน^๕ ได้แก่

อำเภอเมืองฉะเชิงเทรา	มี	๑๙	ตำบล	๑๘๕	หมู่บ้าน
อำเภอบางคล้า	มี	๙	ตำบล	๕๖	หมู่บ้าน
อำเภอบางน้ำเปรี้ยว	มี	๑๐	ตำบล	๑๔๗	หมู่บ้าน
อำเภอบางปะกง	มี	๑๒	ตำบล	๑๐๗	หมู่บ้าน
อำเภอบ้านโพธิ์	มี	๑๗	ตำบล	๗๓	หมู่บ้าน
อำเภอพนมสารคาม	มี	๘	ตำบล	๘๖	หมู่บ้าน
อำเภอสนามชัยเขต	มี	๔	ตำบล	๕๙	หมู่บ้าน
อำเภอราชสาส์น	มี	๓	ตำบล	๓๑	หมู่บ้าน
อำเภอแปลงยาว	มี	๔	ตำบล	๔๘	หมู่บ้าน
อำเภอท่าตะเกียบ	มี	๒	ตำบล	๓๒	หมู่บ้าน
กิ่งอำเภอคลองเขื่อน	มี	๕	ตำบล	๓๐	หมู่บ้าน

อำเภอพนมสารคาม

ก. ประวัติความเป็นมา

อำเภอพนมสารคาม ตั้งขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยโปรดยก "บ้านท่าซ่าน" ขึ้นเป็น "เมืองพนมสารคาม"^๕

ปี พ.ศ. ๒๔๓๗ ตรงกับรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จัดให้มีการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาลทางหัวเมืองภาคตะวันออก โดยนำเมืองปราจีนบุรี นครนายก

^๕สำนักงานจังหวัดฉะเชิงเทรา ฝ่ายข้อมูลและติดตามประเมินผล, "บรรยายสรุปจังหวัดฉะเชิงเทรา," นำเสนอคณะนักศึกษาวปอ. รุ่นที่ ๔๓ และ ปรบอ. รุ่นที่ ๑๓, ๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๔๓, หน้า ๒. (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่)

^๕เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๔ เล่ม ๒, พิมพ์ครั้งแรก (พระนคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๐๔), หน้า ๑๕๐.

ฉะเชิงเทรา และพนมสารคาม เข้ารวมกันตั้งเป็นมณฑลปราจีน^๖

ปี พ.ศ. ๒๔๕๗ ตรงกับรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้มีพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ จึงเปลี่ยนชื่อเมืองพนมสารคามเป็น "อำเภอพนมสารคาม" โดยที่ว่าการอำเภอตั้งอยู่ที่บริเวณบ้านเมืองเก่า^๗ (ปัจจุบัน คือ ตำบลเมืองเก่า)

ปี พ.ศ. ๒๔๗๖ ได้ยุบกิ่งอำเภอสนามชัยเขตเป็นตำบลต่าง ๆ ขึ้นปกครองกับอำเภอพนมสารคาม

ปี พ.ศ. ๒๔๘๑ ได้ย้ายที่ว่าการอำเภอไปอยู่ที่บ้านท่าเกวียน ตำบลพนมสารคาม จนถึงปัจจุบัน

ปี พ.ศ. ๒๕๐๙ ได้แยกตำบลคูยายหมื่น ตำบลท่ากระดาน และตำบลท่าตะเกียบ ตั้งเป็นกิ่งอำเภอสนามชัยเขตอีกครั้งหนึ่ง ต่อมาได้ยกฐานะเป็นอำเภอสนามชัยเขต จนถึงปัจจุบัน

ปี พ.ศ. ๒๕๒๐ ได้แยกตำบลดงน้อย ตำบลเมืองใหม่ และตำบลบางคา ตั้งเป็นกิ่งอำเภอราชสาส์น ต่อมาเมื่อวันที่ ๔ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๓๗ ได้ยกฐานะเป็นอำเภอราชสาส์น

ข. สภาพทั่วไปของอำเภอพนมสารคาม

ขนาดที่ตั้งของอำเภอพนมสารคามมีพื้นที่ ๕๗๒ ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ ๓๕๗,๕๐๐ ไร่ ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของจังหวัดฉะเชิงเทรา มีอาณาเขตติดต่อกับอำเภอและจังหวัดใกล้เคียง ดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับอำเภอบ้านสร้าง จังหวัดปราจีนบุรี
ทิศใต้	ติดกับอำเภอสนามชัยเขต จังหวัดฉะเชิงเทรา
ทิศตะวันออก	ติดกับอำเภอศรีมหาโพธิ จังหวัดปราจีนบุรี
ทิศตะวันตก	ติดกับอำเภอราชสาส์น จังหวัดฉะเชิงเทรา

^๖ประวัติมหาดไทยส่วนภูมิภาค จังหวัดฉะเชิงเทรา (ฉะเชิงเทรา: องค์การบริหารส่วนจังหวัดฉะเชิงเทรา, ๒๕๑๘), หน้า ๔๔.

^๗อำเภอพนมสารคาม, "บรรยายสรุปอำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา," ๓๑ ธันวาคม ๒๕๔๓, หน้า ๑. (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่)

ลักษณะภูมิประเทศของอำเภอพนมสารคามส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่มสลับกับที่ราบสูงภูเขา มีภูเขาที่สำคัญ คือ เขาตงยาง อยู่ในตำบลหนองแหน ส่วนคลองสายสำคัญที่ไหลผ่านเพียงสายเดียว คือ คลองท่าลาด

ลักษณะภูมิอากาศเป็นแบบมรสุม มี ๓ ฤดู คือ ฤดูร้อน เริ่มตั้งแต่เดือนเมษายนถึงเดือนกรกฎาคม ฤดูฝน เริ่มตั้งแต่เดือนสิงหาคมถึงเดือนพฤศจิกายน และฤดูหนาว เริ่มตั้งแต่เดือนธันวาคมถึงเดือนมีนาคม

อำเภอพนมสารคามแบ่งเขตการปกครองออกเป็น ๘ ตำบล ๘๖ หมู่บ้าน ดังนี้

๑. ตำบลพนมสารคาม มี ๓ หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านท่าเกวียน บ้านเมืองกาย และบ้านเชียงใต้
๒. ตำบลท่าถ่าน มี ๗ หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านท่าลาด บ้านท่าถ่าน บ้านโคกหัวข้าว บ้านหนองเค็ด บ้านต้นกระบก บ้านตลิ่งชัน และบ้านหนองเค็ดใหม่
๓. ตำบลบ้านซ่อง มี ๑๔ หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านซ่อง บ้านแถวธาร บ้านหนองหัว บ้านต้นลำโรง บ้านหัวกระสังข์ บ้านหัวกระพี บ้านธารพุด บ้านไร่ บ้านหนองน้ำพุ บ้านหัวกระสังข์เก่า บ้านหนองตารอด บ้านหัวยปลึก บ้านหนองสองห้อง และบ้านเกาะสุวรรณ
๔. ตำบลหนองยาว มี ๑๑ หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านหนองทราย บ้านหนองปาดอง บ้านแหลมไม้ศรี บ้านอ่าวสีเสียด บ้านแล้ง บ้านนาเหล่าบก บ้านหนองยาว บ้านต้นนา (๒ หมู่บ้าน) และบ้านต้นตาล (๒ หมู่บ้าน)
๕. ตำบลเมืองเก่า มี ๗ หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านโง้ง บ้านเลื้อย บ้านเมืองแมด บ้านวัดโพธิ์ใหญ่ บ้านปลายกระจับ บ้านต้นกระจับ และบ้านคลองต้อน
๖. ตำบลเกาะขนุน มี ๑๕ หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านโรงเลื่อยจักร บ้านเกาะขนุน บ้านปากคลองม่วง บ้านหนองเลื้อย บ้านแหลมตะคร้อ บ้านน่าน้อย บ้านชายเคือง บ้านหนองใหญ่ บ้านชำป่าหวาย บ้านหัวยพูล บ้านหินดาษ บ้านหนองอีโกน บ้านดอนขี้เหล็ก บ้านหนองป่า และบ้านหัวยสาม
๗. ตำบลหนองแหน มี ๑๕ หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านหนองแหน บ้านตงยาง (ไทย) บ้านตงยาง บ้านตงยางนอก บ้านสระสองตอน บ้านคลองห้วย บ้านปากห้วย บ้านหนองบัว บ้านโคก บ้านกระจับ บ้านปลายกระจับ บ้านโคกน้อย บ้านหนองกระทุ่ม บ้านป่าไร่ และบ้านหนองเค็ด
๘. ตำบลเขาหินซ้อน มี ๑๔ หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านบึงตาจันทร์ บ้านเขาหินซ้อน บ้านแหลมเขาจันทร์ บ้านปรือหวาย บ้านหนองว่านเหลือง บ้านหนองแสง บ้านลำมหาชัย บ้านหนองยายแจ่ม บ้านหนองกลางดง บ้านเขาหน้ามอด บ้านหัวยลำโรง บ้านคลองตะเคียน บ้านหนองเหียง และบ้านหนองปรือ

จำนวนประชากรของอำเภอพนมสารคาม ชาย ๓๖,๘๐๗ คน หญิง ๓๘,๑๑๔ คน รวมทั้งสิ้น ๗๔,๙๒๑ คน จำนวน ๒๓,๖๔๙ ครัวเรือน (๕ กรกฎาคม ๒๕๔๔)

การคมนาคม คนในอำเภอพนมสารคามเดินทางติดต่อกันโดยทางรถยนต์เป็นหลัก มีถนนหลวงและถนนลูกรังเชื่อมไปทุกหมู่บ้าน ถนนหลวงสายสำคัญที่ใช้ติดต่ออำเภอและจังหวัดใกล้เคียง คือ ถนนสายจังหวัดฉะเชิงเทรา-อำเภอกบินทร์บุรี จังหวัดปราจีนบุรี ถนนสายจังหวัดฉะเชิงเทรา-จังหวัดปราจีนบุรี ถนนสายจังหวัดระยอง-ปราจีนบุรี และถนนสายอำเภอพนมสารคาม-อำเภอบ้านสร้าง จังหวัดปราจีนบุรี

การตั้งบ้านเรือนของคนในอำเภอพนมสารคาม จะตั้งบ้านเรือนตามลักษณะภูมิประเทศ พื้นที่ทางตะวันตกและทางใต้เป็นที่ราบลุ่มใกล้กับคลองท่าลาดและบางส่วนเป็นดง ซึ่งเป็นพื้นที่สูงน้ำท่วมไม่ถึงและต้นไม้ปกคลุมค่อนข้างหนาแน่น จึงตั้งบ้านเรือนไปตามแนวคลองท่าลาดและรวมอยู่กันเป็นกลุ่มภายในดง พื้นที่ทางตะวันออกเป็นที่ราบภูเขา จึงตั้งบ้านเรือนกระจายไปตามที่ราบภูเขา

คนในอำเภอพนมสารคามเกือบทั้งหมดนับถือพุทธศาสนา โดยมีวัดกระจายอยู่ตามหมู่บ้านต่าง ๆ จำนวนถึง ๖๖ วัด สำหรับเป็นศูนย์กลางทำกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับขนบธรรมเนียม ประเพณีต่าง ๆ

ภาษาที่กลุ่มคนในอำเภอพนมสารคามส่วนมากพูดเป็นภาษาถิ่น คือ ภาษาไทย ได้แก่ ประชากรที่อาศัยอยู่บ้านท่าเกวียน บ้านท่าลาด บ้านต้นกระบก บ้านช่อง บ้านแถวธาร บ้านหนองหว้า บ้านต้นลำโรง บ้านหัวกระพี บ้านธารพุด บ้านไร่ บ้านหนองน้ำพุ บ้านหนองตารอด บ้านห้วยปลี๊ก บ้านหนองสองห้อง บ้านเกาะสุวรรณีย์ บ้านแหลมไม้ศรี บ้านอ่าวสีเสียด บ้านหนองยาว บ้านต้นตาล บ้านปลายกระจับ บ้านต้นกระจับ บ้านดงยาง (ไทย) บ้านกระจับ บ้านโรงเรือจักร บ้านเกาะขุ่น บ้านปากคลองม่วง บ้านแหลมตะคร้อ บ้านชายเคือง บ้านหนองใหญ่ บ้านหินดาษ บ้านหนองอีโกน บ้านดอนขี้เหล็ก บ้านหนองป่า บ้านห้วยสาม บ้านบึงตาจันทร์ บ้านเขาหินซ้อน บ้านแหลมเขาจันทร์ บ้านปรือหวาย บ้านหนองว่านเหลือง บ้านลำมหาชัย บ้านหนองยายแจ่ม บ้านหนองกลางดง บ้านเขาหน้ามอด บ้านห้วยลำโรง และบ้านคลองตะเคียน

พูดภาษาลาวพวน ได้แก่ ประชากรที่อาศัยอยู่บ้านเมืองกาย บ้านเชียงใต้ บ้านท่าถ่าน บ้านโคกหัวข้าว บ้านหนองเค็ด บ้านตลิ่งชัน บ้านหนองเค็ดใหม่ บ้านหัวกระสังข์ บ้านหัวกระสังข์เก่า บ้านหนองทราย บ้านหนองปาดทอง บ้านแล้ง บ้านนาเหล่าบก บ้านเต้อ บ้านโสม บ้านเลื้อ บ้านเมืองแมต บ้านโพธิ์ใหญ่ บ้านคลองต้อน บ้านหนองแสง และบ้านหนองปรือ พูดภาษา

ลาวเวียง ได้แก่ ประชากรที่อาศัยอยู่บ้านหนองแหน บ้านคลองห้วย บ้านปากห้วย บ้านหนองบัว บ้านโคก บ้านโคกน้อย บ้านหนองกระทุ่ม บ้านป่าไร่ บ้านหนองเค็ด บ้านหนองเสือ บ้านนาน้อย บ้านชำป่าห้วย และบ้านห้วยพูล

พูดภาษาเขมร ได้แก่ ประชากรที่อาศัยอยู่บ้านต้นนา บ้านดงยาง บ้านดงยางนอก บ้านสระสองตอน และบ้านหนองเหียง

สภาพเศรษฐกิจของอำเภอพนมสารคาม คนในอำเภอพนมสารคามส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ได้แก่ ทำนา ทำสวน ทำไร่ และเลี้ยงสัตว์ พื้นที่ทางตะวันตกและทางใต้เป็นที่ราบลุ่มใกล้กับคลองท่าลาดสลับกับที่ดอนบางส่วน ส่วนใหญ่จึงมีอาชีพทำนา รองลงมา คือ ทำสวนผัก โดยมีอาชีพเสริม คือ ทำเครื่องจักสานจากไม้ ถักหมวกจากเส้นใยพลาสติก และทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมบริเวณใกล้เคียง พื้นที่ทางตะวันออกเป็นที่ราบภูเขา ส่วนใหญ่จึงมีอาชีพ ทำไร่และเลี้ยงสัตว์ คือ ทำไร่มันสำปะหลังและไร่ข้าวโพด ทำฟาร์มเลี้ยงเป็ด เลี้ยงไก่ เลี้ยงสุกร เลี้ยงโคและกระบือ โดยมีอาชีพเสริม คือ ถักหมวกจากเส้นใยพลาสติก ทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมบริเวณใกล้เคียง และรับจ้างทั่วไป

ตำบลหนองยาว

ตำบลหนองยาว เป็นตำบลที่มีกลุ่มคนไทยตั้งบ้านเรือนอยู่เป็นจำนวนมากสลับกับกลุ่มคนไทยพวนและไทยเขมร ชื่อตำบลหนองยาวเรียกตามชื่อ "หนองยาว" ซึ่งเป็นหนองน้ำตามธรรมชาติที่อยู่บริเวณบ้านต้นนา แต่ปัจจุบันต้นเขิน ชาวบ้านได้เข้ามาใช้เป็นพื้นที่ทำนา^๕

สภาพทั่วไปของตำบลหนองยาว

ตำบลหนองยาว ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของอำเภอพนมสารคาม อยู่ติดกับตำบลพนมสารคาม ซึ่งเป็นศูนย์รวมของหน่วยราชการต่าง ๆ ในอำเภอพนมสารคาม พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่มสลับกับที่ดอน มีถนนสายอำเภอพนมสารคาม-อำเภอบ้านสร้าง จังหวัดปราจีนบุรี และถนนสายบ้านท่าเกวียน ตำบลพนมสารคาม-บ้านเกาะสุวรรณีย์ ตำบลบ้านช่องตัดผ่าน ทิศเหนือติดต่อกับตำบลกระทุ่มแพ้ว อำเภอบ้านสร้าง จังหวัดปราจีนบุรี ทิศใต้ติดต่อกับตำบลพนมสารคาม ทิศตะวันออกติดต่อกับตำบลบ้านช่อง และทิศตะวันตกติดต่อกับตำบลดงน้อย อำเภอราชสาส์น

^๕สัมภาษณ์ จวน อรุณโรจน์, ๕ พฤษภาคม ๒๕๔๔.

ตำบลหนองยาวแบ่งเขตการปกครองออกเป็น ๑๑ หมู่บ้าน ดังนี้

๑. หมู่ที่ ๑ บ้านหนองทราย
๒. หมู่ที่ ๒ บ้านหนองปาดอง
๓. หมู่ที่ ๓ บ้านแหลมไผ่ศรี
๔. หมู่ที่ ๔ บ้านอ่าวดีเสียด และบ้านแหลมโดน
๕. หมู่ที่ ๕ บ้านแล้ง
๖. หมู่ที่ ๖ บ้านนาเหล่าบก
๗. หมู่ที่ ๗ บ้านหนองยาว และบ้านเตื่อ
๘. หมู่ที่ ๘ บ้านต้นนา
๙. หมู่ที่ ๙ บ้านต้นตาล
๑๐. หมู่ที่ ๑๐ บ้านต้นนา
๑๑. หมู่ที่ ๑๑ บ้านต้นตาล

จำนวนประชากร ชาย ๔,๑๙๕ คน หญิง ๔,๔๙๐ คน รวมทั้งสิ้น ๘,๖๘๕ คน จำนวน ๒,๑๘๙ ครัวเรือน (๕ กรกฎาคม ๒๕๔๔)

ภาษาที่ใช้ในการสื่อสาร ส่วนใหญ่จะเป็นภาษาประจำถิ่นของแต่ละกลุ่มชน และใช้ภาษาไทยสนทนากับคนต่างถิ่น

ตำบลเมืองเก่า

ตำบลเมืองเก่า เป็นตำบลที่มีกลุ่มไทยพวนตั้งบ้านเรือนอยู่กันเป็นกลุ่มตามริมคลองท่าลาดเกือบทั้งตำบล ตำบลเมืองเก่าเคยมีความสำคัญในฐานะเป็นที่ว่าการเมืองพนมสารคามมาก่อน ต่อมาเมื่อย้ายที่ว่าการอำเภอไปยังบ้านท่าเกวียน จึงเรียกบริเวณที่เคยตั้งเป็นที่ว่าการเมืองพนมสารคามว่า “บ้านเมืองเก่า” ต่อมาจึงนำมาตั้งเป็นชื่อตำบลว่า “ตำบลเมืองเก่า”^๙

สภาพทั่วไปของตำบลเมืองเก่า

ตำบลเมืองเก่า ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของอำเภอพนมสารคาม พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่มติดคลองท่าลาด จึงเหมาะแก่การทำนา มีถนนสายจะเขิงเทรา-อำเภอพนมสารคาม และถนนสายอำเภอพนมสารคาม-อำเภอบางคล้า ตัดผ่าน ทิศเหนือติดต่อกับตำบลพนมสารคาม

^๙สัมภาษณ์ จวน อรุณโรจน์, ๕ พฤษภาคม ๒๕๔๔.

ทิศใต้ติดต่อกับตำบลหนองแห่น ทิศตะวันออกติดต่อกับตำบลท่าถ่าน และทิศตะวันตกติดต่อกับตำบลเมืองใหม่ อำเภอราชสาส์น

ตำบลเมืองเก่าแบ่งเขตการปกครองออกเป็น ๗ หมู่บ้าน ดังนี้

๑. หมู่ที่ ๑ บ้านโอง บ้านเมืองกลาง และบ้านจอมศรี
๒. หมู่ที่ ๒ บ้านเลื้อ บ้านนาเหล่าน้ำ บ้านโพนตูม บ้านสวน และบ้านฮ่อ
๓. หมู่ที่ ๓ บ้านเมืองแมต บ้านโพธิ์น้อย และบ้านตากแดด
๔. หมู่ที่ ๔ บ้านโพธิ์ใหญ่ บ้านกองขวา และบ้านกุมแลง
๕. หมู่ที่ ๕ บ้านปลายกระจับ
๖. หมู่ที่ ๖ บ้านต้นกระจับ และบ้านโรงอวน
๗. หมู่ที่ ๗ บ้านคลองต้อน

จำนวนประชากร ชาย ๑,๔๖๙ คน หญิง ๑,๕๖๘ คน รวมทั้งสิ้น ๓,๐๖๔ คน จำนวน ๑,๐๒๗ ครัวเรือน (๕ กรกฎาคม ๒๕๔๔)

อำเภอราชสาส์น

ก. ประวัติความเป็นมา

อำเภอราชสาส์น เดิมตั้งขึ้นเป็นกิ่งอำเภอ เมื่อวันที่ ๑๐ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๒๐ โดยแยกพื้นที่การปกครองออกมาจากอำเภอพนมสารคาม ที่ว่าการกิ่งอำเภอดังอยู่ที่บ้านราชสาส์น ตำบลบางคา ต่อมาได้ยกฐานะเป็นอำเภอ เมื่อวันที่ ๔ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๓๗ ซึ่งที่ว่าการอำเภอยังคงตั้งอยู่ที่เดิม

ชื่ออำเภอราชสาส์น สันนิษฐานว่ามีที่มาจากนิทานประจำถิ่นเรื่อง พระรถเมรี หรือที่ชาวอำเภอราชสาส์นบางคนเรียกว่าเรื่อง นางสิบสอง ตอนฤๅษีแปลงสาส์น และเชื่อว่าเป็นเรื่องราวที่เคยเกิดขึ้นจริงในพื้นที่บริเวณบ้านราชสาส์น ดังปรากฏในเรื่องเล่าตอนหนึ่งว่า

“...นางสนธมารก็รู้ว่าพระรถโตแล้ว มันจึงออกอุบายให้ไปเอาของวิเศษที่เมืองสนธมาร เขียนหนังสือ ไปถึงเช้ากินเช้า ถึงกลางวัน กินกลางวัน ถึงเวลาไหนต้องกิน ให้กินพระรถ คือนางสนธมารอยู่ที่เมืองมนุษย์ แต่นางเมรีเป็นลูกสาวคนเดียวของยักษ์ ปกครองแทนแม่อยู่ทางโน้น ก็เลยมีหนังสือเขียนไป ถึงเวลาไหนให้กินเวลานั้น พระรถก็มีม้า พระอินทร์คล้ายเป็นม้าจำแลงก็ไป แต่นี่คล้ายกับคน

มีบุญ ไปก็เลยไปเปลี่ยนศาสน์ที่ "ราชศาสน์" มีตาฤๅษีดักทาง
พระรถ เมื่อถึงพระตาฤๅษีก็นอนหลับ นอนหลับก็เลยเปลี่ยนศาสน์
ถ้าถึงเวลาไหนก็แล้วแต่ ถึงเวลาให้เป็นผีให้เป็นเมีย พระรถตื่นขึ้น
ไปก็ไปถึงเมืองยักษ์ ก็ได้เป็นผีเป็นเมียกัน..."^{๑๑}

ข. สภาพทั่วไปของอำเภอราชสาส์น

ขนาดที่ตั้งของอำเภอราชสาส์นมีพื้นที่ ๑๓๔.๙ ตารางกิโลเมตร หรือ ๘๔,๓๑๒ ไร่ ตั้งอยู่
ทางทิศตะวันออกของจังหวัดฉะเชิงเทรา มีอาณาเขตติดต่อกับอำเภอและจังหวัดใกล้เคียง ดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับอำเภอบ้านสร้าง จังหวัดปราจีนบุรี
ทิศใต้	ติดต่อกับอำเภอแปลงยาว จังหวัดฉะเชิงเทรา
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับอำเภอนวมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับอำเภอบางคล้า จังหวัดฉะเชิงเทรา

ลักษณะภูมิประเทศของอำเภอราชสาส์นเป็นที่ราบลุ่ม มีคลองธรรมชาติสายสำคัญ คือ
คลองท่าลาด คลองคูมอญ และคลองน้ำเตียน ไหลผ่านพื้นที่ จึงเหมาะแก่การเพาะปลูกและ
เลี้ยงสัตว์

ลักษณะอากาศโดยทั่วไปร้อนชื้น ระดับอุณหภูมิจนเฉลี่ยระหว่าง ๒๓-๓๕ องศาเซลเซียส

อำเภอราชสาส์นแบ่งเขตการปกครองออกเป็น ๓ ตำบล ๓๑ หมู่บ้าน ดังนี้

๑. ตำบลบางคา มี ๖ หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านไผ่ขวาง บ้านราชสาส์น บ้านบางคา บ้านเตาอิฐ
บ้านดอนทอง และบ้านจระเข้ตาย

๒. ตำบลเมืองใหม่ มี ๙ หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านบางคา บ้านไผ่กิ่ง บ้านกกสับใน บ้านกกสับนอก
บ้านหนองขอน บ้านหนองข้างตายเป็น บ้านหนองแหน บ้านบางพุทรา และบ้านไผ่สอ

๓. ตำบลดงน้อย มี ๑๖ หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านตลาดดงน้อย บ้านหนองจอก บ้านหมู่ไผ่ บ้าน
หนองโบสถ์ บ้านหน้าวัดใต้ บ้านหน้าวัดเหนือ บ้านยางปุม บ้านวังกระทุ่ม บ้านท่าโพธิ์ บ้านน้ำจ๋า
บ้านสะแกงาม บ้านทางข้าม บ้านต้นกันเกรา บ้านหินดาษ บ้านไผ่งาม และบ้านหนองโบสถ์ใหญ่

^{๑๑} สัมภาษณ์ แหวน วิเศษกุล, ๘ กรกฎาคม ๒๕๔๓.

จำนวนประชากรของอำเภอราชสาส์น ชาย ๕,๘๕๑ คน หญิง ๕,๙๔๕ คน รวมทั้งสิ้น ๑๑,๗๙๖ คน จำนวน ๒,๗๓๑ ครัวเรือน (๓๐ มีนาคม ๒๕๔๔)

การคมนาคม คนในอำเภอราชสาส์นเดินทางติดต่อโดยทางรถยนต์เป็นหลัก มีถนนลาดยาง และถนนลูกรังเชื่อมไปทุกหมู่บ้าน เส้นทางสายสำคัญที่ใช้ติดต่อกับอำเภอและจังหวัดใกล้เคียง คือ ถนนสายจังหวัดฉะเชิงเทรา-อำเภอพนมสารคาม ระยะทาง ๓๔ กิโลเมตร ถนนสายอำเภอพนมสารคาม-อำเภอราชสาส์น ระยะทาง ๑๒ กิโลเมตร ถนนสายอำเภอราชสาส์น-อำเภอบ้านสร้าง จังหวัดปราจีนบุรี ระยะทาง ๓๓ กิโลเมตร และถนนสายอำเภอราชสาส์น-อำเภอบางคล้า ระยะทาง ๘.๙๒๐ กิโลเมตร

การตั้งบ้านเรือนของคนในอำเภอราชสาส์น ส่วนใหญ่จะตั้งบ้านเรือนตามแนวคลองท่าลาด คลองคูมอญ และคลองน้ำเตียน และตั้งบ้านเรือนอยู่รวมกันเป็นกลุ่มในดง ทำให้มีความใกล้ชิดสนิทสนมและช่วยเหลือซึ่งกันและกันภายในชุมชน

คนในอำเภอราชสาส์นเกือบทั้งหมดนับถือศาสนาพุทธ โดยมีวัดอยู่ตามหมู่บ้านทั่ว ๆ ไป จำนวน ๑๑ วัด สำหรับเป็นศูนย์กลางทำกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับขนบธรรมเนียม ประเพณีต่าง ๆ

ภาษาที่กลุ่มคนในอำเภอราชสาส์นส่วนมากพูดเป็นภาษาถิ่น คือ ภาษาไทย ได้แก่ ประชากรที่อาศัยอยู่บ้านไม้ขวาง บ้านราชสาส์น บ้านบางคา บ้านดอนทอง บ้านจระเข้ตาย บ้านไม้กลิ้ง บ้านกกสับใน บ้านกกสับนอก บ้านหนองขอน บ้านหนองช้างตาย บ้านหนองแหน บ้านบางพุทรา บ้านไม้สอ บ้านน้ำจ๋า และบ้านสะแกงาม

พูดภาษาเขมร ได้แก่ ประชากรที่อาศัยอยู่บ้านเตาอิฐ บ้านตลาดดงน้อย บ้านหนองจอก บ้านหมูไม้ บ้านหนองโบสถ์ บ้านหน้าวัดใต้ บ้านหน้าวัดเหนือ บ้านยางปุม บ้านวังกระทุ่ม บ้านท่าโพธิ์ บ้านทางข้าม บ้านต้นกันเกรา บ้านหินดาษ บ้านไม้งาม และบ้านหนองโบสถ์ใหญ่

สภาพเศรษฐกิจของอำเภอราชสาส์น คนในอำเภอราชสาส์นส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ได้แก่ ทำนา ทำสวน เลี้ยงสัตว์ ค้าขาย และรับจ้าง พื้นที่ตอนกลางค่อนข้างได้เป็นที่ราบลุ่มใกล้กับคลอง จึงเหมาะแก่การเพาะปลูก อาชีพส่วนใหญ่ คือ การทำนา รองลงมา คือ ทำสวน ทำฟาร์มเลี้ยงไก่ ปลา และกุ้งกุลาดำ โดยมีอาชีพเสริมหลังจากการทำนา คือ ตัดไม้ขาย ถักหมวกจากเส้นใยพลาสติก ทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมบริเวณใกล้เคียง และรับจ้างทั่วไป

ตำบลดงน้อย

ตำบลดงน้อย เป็นตำบลที่มีกลุ่มคนไทยเขมรอพยพเกือบทั้งตำบล และเป็นกลุ่มคนไทยเขมรกลุ่มใหญ่ที่สุดในจังหวัดฉะเชิงเทรา เนื่องจากบริเวณตอนกลางของตำบลมีลักษณะภูมิประเทศเป็นที่สูงคล้ายเกาะ น้ำท่วมไม่ถึง มีต้นไม้ปกคลุมหนาแน่น ตั้งอยู่กลางที่ราบทุ่งนากว้าง จึงเรียกพื้นที่บริเวณนี้ว่า “ดงน้อย” และได้นำมาตั้งเป็นชื่อตำบลว่า “ตำบลดงน้อย”^{๑๑}

สภาพทั่วไปของตำบลดงน้อย

ตำบลดงน้อย ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของอำเภอราชสาส์น อยู่ติดกับตำบลบางคา ซึ่งเป็นศูนย์รวมของหน่วยราชการต่าง ๆ ในอำเภอราชสาส์น พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นทุ่งนา ยกเว้นภายในดงจะเป็นที่สูงมีต้นไม้ปกคลุมหนาแน่นโดยเฉพาะต้นไม้ มีถนนสายอำเภอราชสาส์น-อำเภอบ้านสร้าง จังหวัดปราจีนบุรี ตัดผ่าน เป็นตำบลที่มีความเจริญมากกว่าตำบลอื่น ๆ ทิศเหนือติดต่อกับตำบลกระทุ่มแพ้ว อำเภอบ้านสร้าง จังหวัดปราจีนบุรี ทิศใต้ติดต่อกับตำบลบางคา ทิศตะวันออกติดต่อกับตำบลหนองยาว อำเภอพนมสารคาม และทิศตะวันตกติดต่อกับตำบลทางข้าม อำเภอบ้านสร้าง จังหวัดปราจีนบุรี

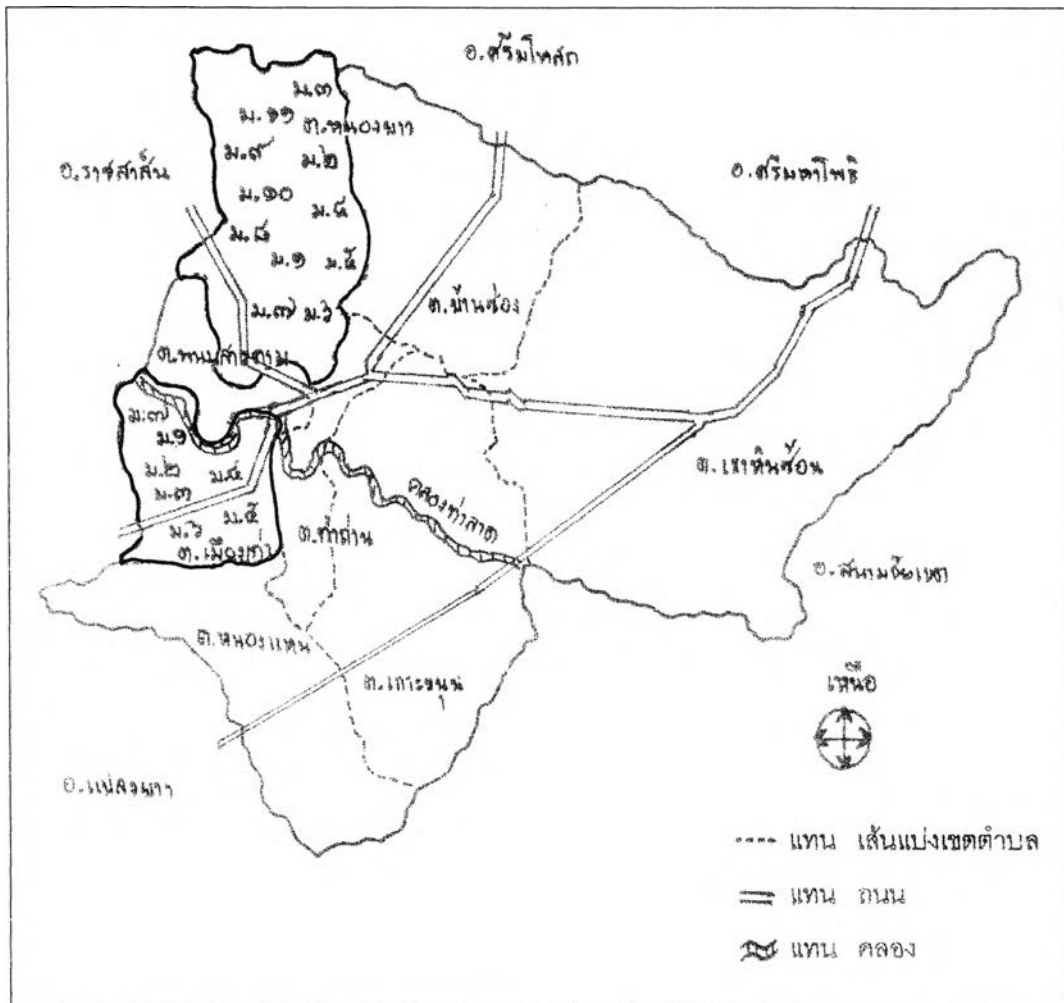
ตำบลดงน้อยแบ่งเขตการปกครองออกเป็น ๑๖ หมู่บ้าน ดังนี้

๑. หมู่ที่ ๑ บ้านตลาดดงน้อย
๒. หมู่ที่ ๒ บ้านหนองจอก
๓. หมู่ที่ ๓ บ้านหมู่ไผ่
๔. หมู่ที่ ๔ บ้านหนองโบสถ์
๕. หมู่ที่ ๕ บ้านหน้าวัดใต้
๖. หมู่ที่ ๖ บ้านหน้าวัดเหนือ
๗. หมู่ที่ ๗ บ้านยางปุม
๘. หมู่ที่ ๘ บ้านวังกระทุ่ม
๙. หมู่ที่ ๙ บ้านท่าโพธิ์
๑๐. หมู่ที่ ๑๐ บ้านน้ำชำ
๑๑. หมู่ที่ ๑๑ บ้านสะแกงาม
๑๒. หมู่ที่ ๑๒ บ้านทางข้าม

^{๑๑}สัมภาษณ์ ชื่น นพวง, ๒ เมษายน ๒๕๔๔.

- ๑๓. หมู่ที่ ๑๓ บ้านต้นกันเกรา
- ๑๔. หมู่ที่ ๑๔ บ้านหินดาษ
- ๑๕. หมู่ที่ ๑๕ บ้านไผ่งาม
- ๑๖. หมู่ที่ ๑๖ บ้านหนองโบสถ์ใหญ่

จำนวนประชากร ชาย ๓,๔๑๙ คน หญิง ๓,๕๗๔ คน รวมทั้งสิ้น ๖,๙๙๓ คน จำนวน ๑,๕๐๒ ครัวเรือน (๓๐ มีนาคม ๒๕๔๔)

ภาพที่ ๑ แผนที่แสดงอำเภอพนมสารคาม และหมู่บ้านในตำบลหนองยาวและตำบลเมืองเก่า

กลุ่มชนในอำเภอพนมสารคาม และอำเภอรราชาสีน

ประชากรในอำเภอพนมสารคามและอำเภอรราชาสีนประกอบไปด้วยกลุ่มชนต่าง ๆ ตั้งบ้านเรือนสลับกัน หรือตั้งบ้านเรือนอยู่รวมกันเป็นกลุ่มใหญ่ โดยเฉพาะกลุ่มคนไทย ไทยพวน และไทยเขมร กลุ่มคนไทยเป็นกลุ่มชนดั้งเดิมที่ตั้งถิ่นฐานมาก่อน ส่วนกลุ่มคนไทยพวนและไทยเขมรเป็นกลุ่มที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในภายหลัง ด้วยสาเหตุจากการอพยพย้ายถิ่นและถูกกวาดต้อนมาจากบ้านเกิดในยามสงคราม

แม้ว่ากลุ่มชนในพื้นที่ดังกล่าวมีความแตกต่างทางด้านชาติพันธุ์ แต่ก็มี การประสานความสัมพันธ์และสร้างความกลมกลืนระหว่างกลุ่มชน โดยมีนิทานประจำถิ่นเรื่อง "พระรถเมรี" หรือ "นางสิบสอง" เป็นเรื่องที่ต่างรับรู้เรื่องราวร่วมกัน โดยมี การนำเนื้อหาในเรื่องตั้งเป็นชื่อสถานที่ หรือใช้อ้างประวัติความเป็นมาของสถานที่ต่าง ๆ ซึ่งเป็นที่รับรู้ร่วมกันในท้องถิ่น มีเรื่องเล่าดังนี้

"พระรถเป็นลูกกษัตริย์ที่มีเมียถึงสิบสองคน นางสิบสองเป็นเมียของกษัตริย์ทั้งนั้น แต่ไม่มีลูก มีนางสำเภาน้องคนสุดท้ายคนเดียวมีลูกชื่อพระรถ ตาบอดเพราะยักษ์เมืองทานตะวัน ยักษ์มันแปลงตัวมาเป็นเมียกษัตริย์นั้น มันควักตาหมด เหลือแต่นางสำเภานี่ มันทิ้งไว้ให้ข้างหนึ่ง แล้วก็มีลูกเป็นพระรถ รถเสนเญยะ นางสิบสอง ยักษ์มันกักไว้ที่กรูทำยดตรง "ถ้านางสิบสอง"*

ตอนพระรถเกิดมา แม่มีตาข้างเดียว พระรถเป็นคนมีบุญ เลี้ยงจนโตมาก็เอาไปตีกับเขา หาเลี้ยงแม่เอาไปตีพนัน เอาข้าวไปเลี้ยงพวกป่า ๆ พระรถนะมีบุญ เป็นลูกของกษัตริย์เหมือนกัน ครั้งหนึ่งพระรถขอข้าวไปเลี้ยงไก่ แต่เขาไม่ให้กัน พระรถก็สาปไว้ว่าใครทำขอไม่ให้กินข้าวได้ (ทำนาไม่ได้ข้าวดี) ไม่ให้ทำมาหากินได้ แต่ก่อนนี้บริเวณรอบ ๆ นั้นทำนาไม่ดีหรอก ตรงนี้ (บ้านผู้ให้สัมภาษณ์) ห่างจากตรงที่เขาสาปมาไกลเลยปลูกข้าวได้ ไร่ตรงที่เขาสาปเรียกว่า "บ่อนไก่พระรถ" ไร่ตรงที่ใกล้ ๆ บ่อนางสิบสองมี "สระโนนคาค" มัน

*เชื่อกันว่าภายในถ้านางสิบสอง (บ่อนางสิบสอง) มีอุโมงค์ทางเดินไปถึงบ่อนไก่พระรถ (ลานพระรถ) ซึ่งอยู่ในตำบลดงน้อย อำเภอรราชาสีน จังหวัดฉะเชิงเทรา

ไม่ได้อยู่ในเรื่องนี้ มันอยู่ในเรื่องพระสุนทรมโนห์ราชาติต่อไปของพระรถเมรี

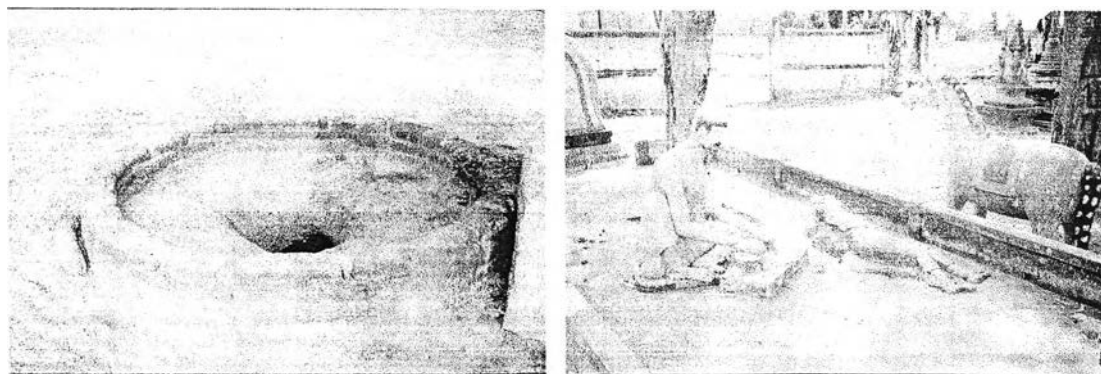
ต่อมาพระรถเป็นหนุ่ม เขาก็ให้ไปเมืองนางเมรี แม่นางเมรีลวงให้ไป มันเขียนหนังสือไปว่าถึงกลางวันให้กินกลางวัน ถึงกลางคืนให้กินกลางคืน มาที่ "ราชสาส์น" นี้ หรือที่เรียกว่าทำสาส์นนี้ ฤชก็อยู่ที่นั่น ก็มาพัก เหนื่อยเต็มที ก็มา ซี่ม้ามายหยุดพักที่ตาฤช ที่วัดจระเข้ตายเขาทำเป็นตาฤช แล้วก็มีม้า แล้วก็มีพระรถ และฤชแปลงสาส์นเอาไว้ พระรถไม่รู้หรอก แปลงเสร็จแล้วก็ผูกไว้อย่างเดิม เขาแปลงไว้ว่าถึงกลางวันก็ให้แต่งกลางวัน ถึงกลางคืนให้แต่งกลางคืน เขาว่าเป็นกลอนนะว่า "ผัวแก้วผัวขวัญ ถึงกลางวันให้แต่งกลางวัน ถึงกลางคืนให้แต่งกลางคืน" ก็สาส์นเดิมแต่งว่าถึงกลางวันให้กินกลางวัน ถึงกลางคืนให้กินกลางคืน ก็มันเป็นยักษ์นี่ ก็ลูกมันเป็นยักษ์อยู่เมืองมัน

หลังจากฤชแปลงสาส์นเสร็จ พระรถก็ไปเมืองยักษ์ ไปได้กับนางเมรี แล้วก็หนีนางเมรีมา ตอนนั้นก็เอาห่อตานางสิบสองที่แม่ยักษ์มันส่งไปไว้เมืองมันนั่นแหละมา มันลวงให้ไปเอามะม่วงรู้หาวมะนาวรู้ให้มารักษาตาแม่นางสิบสองนี้ แต่ที่นั่นมันจะลวงพระรถเอาไปให้ลูกสาวมันกินที่เมืองมันโน่น ตอนที่พระรถอยู่กับมัน (นางเมรี) มันไม่แปลงเป็นยักษ์ แปลงเป็นมนุษย์ ไปได้เสียกันจนนานเข้า นานเข้าพระรถก็รู้ รู้ก็คิดหนี ก็อยู่ไปจนรู้ว่าไต่ตาเดออะไรอยู่ที่ไหนแล้วนี่ ไต่ตาของนางสิบสองอยู่ที่นั่น เมื่อรู้แล้วก็คิดหนีนางเมรี ก็พอได้ที่ได้จังหวะก็คิดเลี้ยงเหล่าเมรี เขาว่าเป็นกลอน "จอกสองจอกกรอกเข้า เมรีซี่เมากก็หลับไป" หลับไปพระรถก็เอาห่อตานางสิบสองมา ก็ขึ้นม้าหนีกลับเมืองพร้อมมะม่วงรู้หาวมะนาวรู้ให้นางเมรีตามมา พระรถก็เอาห่อยาที่ลักมาจากเมืองนางเมรีมาไปรยกลายเป็นแม่น้ำกั้น นางเมรีข้ามไม่ได้ก็ขาดใจตาย ก็นี่ผูกเวรกันไว้ว่าชาตินี้เมียตามมา ชาติหน้าให้ผัวตามไป ก็พระสุนทรตามนางมโนห์รานี้ เอ้อ...ก็ชาติก่อนนางเมรีมันตามพระรถ พระรถก็หนี

พระรถรักษาตาแม่จนหาย ไต่ยักษ์ พอพระรถรู้ว่าเป็นยักษ์ ปลอมมา พอพระรถก็รู้ พระรถก็เลยฆ่าจนตาย ฆ่านางแล้วก็ลากนางสนธมารหรือนางถลนลมาร แล้วก็ว่าเขาก็ลาก ลากลงคลองไป

เขาก็เรียกว่าท่าลาก ท่าลาด เขาก็เรียกว่า "คลองท่าลาด" เขาลาก
ลงคลองไปนะ ลงคลองแล้วก็ลอยตามคลองเรื่อยไป ยักษ์มันใหญ่
พอไปถึงบางคาก็ไปไม่ได้ เขาว่าอย่างนั้น เขาก็เลยตั้งนามที่บางคา
ว่า "บางคา" เพราะศพอีสนธมารคาอยู่ แล้วแร่นิ้วอีนางสนธมารออก
ไปแปดนิ้ว จึงเรียกว่า "แปดนิ้ว"^{๑๒}

นอกจากนี้ ยังปรากฏชื่อสถานที่ต่าง ๆ ในอำเภอพนมสารคาม ซึ่งมีที่มาจากเรื่อง
พระรถเมรีอีกหลายแห่งที่ไม่ได้กล่าวถึงในนิทานข้างต้น ได้แก่ "อำเภอพนมสารคาม" คำว่า "พนม"
มีที่มาจากตอนที่พระรถลากศพนางยักษ์สนธมารมาจากคลองท่าลาด แล้วนมของนางยักษ์ขาดลง
ตรงที่บริเวณอำเภอพนมสารคาม ขณะที่พระรถลากนางสนธมารก็รู้สึกเหนื่อยล้า จึงได้หยุดพัก
บริเวณที่มีต้นไผ่ขึ้นเป็นจำนวนมาก และตั้งชื่อบ้านบริเวณนั้นว่า "บ้านไผ่ล้อม" (ปัจจุบันเปลี่ยนชื่อ
เป็น "บ้านไผ่เจริญ" อยู่ในตำบลท่าถ่าน) "บ้านโคกหัวเข่า" ในตำบลท่าถ่าน มีที่มาจากตอนที่
พระรถแล้วให้นางยักษ์สนธมารตรงหัวเข่าที่บริเวณนั้น ซึ่งต่อมาเรียกเพี้ยนจาก "บ้านโคกหัวเข่า"
เป็น "บ้านโคกหัวข้าว" อีกทั้งยังปรากฏชื่อ "เรือพระรถ" และ "เส้าพระรถ" ที่วัดบึงกระจับ ตำบล
หนองแหน ตลอดจน "ถนนพระรถ" เรียกถนนที่มีลักษณะเป็นคันดินโบราณจากวัดหัวถนน อำเภอ
พนัสนิคม จังหวัดชลบุรี ผ่านอำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา ไปยังเมืองโบราณในอำเภอ
ศรีมหาโพธิ์ จังหวัดปราจีนบุรี

ภาพที่ ๓ (ซ้าย) ถ้ำนางสิบสอง (บ่อนางสิบสอง) ที่บ้านหินดาษ ตำบลดงน้อย อำเภอราชสาส์น
ภาพที่ ๔ (ขวา) รูปปั้นเรื่องพระรถเมรี ตอนฤๅษีแปลงสาส์น ที่วัดจระเข้ตาย บ้านจระเข้ตาย
ตำบลบางคา อำเภอราชสาส์น

^{๑๒}สัมภาษณ์ จวน อรุณโรจน์ และทับ อรุณโรจน์, ๑๙ สิงหาคม ๒๕๔๓.

กลุ่มคนไทย

ก. ประวัติความเป็นมา

กลุ่มคนไทยส่วนใหญ่ตั้งบ้านเรือนมาอยู่ในบริเวณนี้ก่อนการอพยพเข้ามาของกลุ่มคนไทยพวนและไทยเขมร จากการสำรวจพบกลุ่มคนไทยซึ่งเป็นกลุ่มชนส่วนใหญ่ตั้งบ้านเรือนกระจายอยู่ทุกตำบลสลับกับกลุ่มไทยพวนและไทยเขมร ในตำบลหนองยาวพบที่บ้านหนองยาว บ้านต้นตาล บ้านอ่าวสีเสียด บ้านแหลมโดน และบ้านแหลมไผ่ศรี ตำบลเมืองเก่าพบที่บ้านปลายกระเจ็ด บ้านต้นกระเจ็ด และบ้านโรงอวน และตำบลดงน้อยพบที่บ้านน้ำจ๋า และบ้านสะแกงาม

การประกอบอาชีพ ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ได้แก่ ทำนา ทำไร่ชะอม และทำสวนผัก รองลงมา คือ เลี้ยงไก่พันธุ์ไข่ ส่วนอาชีพเสริมนั้น ถ้าเป็นวัยผู้ใหญ่ขึ้นไปจะนิยมเพาะพันธุ์ไก่ชนขาย ถักหมวกจากเส้นใยพลาสติก และรับจ้างทั่วไป ถ้าเป็นวัยรุ่นจะทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมที่ตั้งอยู่บริเวณใกล้เคียง

ข. ภาษา

คนไทยจะพูดภาษาไทยภาคกลางที่เหมือนกับสำเนียงคนกรุงเทพมหานคร แต่ก็มีคนไทยบางส่วนที่พูดภาษาถิ่นของกลุ่มชนอื่น เช่น ภาษาพวน และภาษาเขมร เนื่องจากมีความสัมพันธ์ทางเครือญาติหรือมีการติดต่อกันระหว่างกัน

ค. ประเพณี แบ่งได้เป็นประเพณีในรอบปี และประเพณีที่เกี่ยวข้องกับชีวิต

๑. ประเพณีในรอบปี มีดังนี้

- เดือน ๕

ประเพณีสงกรานต์ ปกติจะจัดขึ้น ๓ วัน เริ่มตั้งแต่วันที่ ๑๓ ถึง วันที่ ๑๕ เมษายน คนไทยจะไปร่วมกันทำบุญตักบาตรที่วัดทั้ง ๓ วัน และในวันที่ ๑๓ ซึ่งเป็นวันมหาสงกรานต์ จะมีการสงน้ำพระและรดน้ำคนแก่คนแก่ในตอนเช้าระหว่างเวลาประมาณ ๘.๐๐-๑๐.๐๐ น. ส่วนในตอนเย็นจะมีการก่อพระเจดีย์ทราย

นอกจากนี้ยังมีการละเล่นต่าง ๆ ได้แก่ สะบ้า ชักเย่อ ตีจับ งูกินหาง มอญซ่อนผ้า รำวง หีม ระเบิด และเล่นเข้าผี ซึ่งปัจจุบันไม่มีการเล่นดังกล่าวนี้แล้ว

การละเล่น "หีม" มีขั้นตอนการเล่นอยู่ ๒ ขั้นตอน คือ การแคะ และการตี อุปกรณ์ที่ใช้เล่น ประกอบด้วย ท่อนไม้ยาวประมาณ ๑ เมตร และกาบมะพร้าวขนาดใหญ่หรือลำไม้ไผ่ยาวประมาณครึ่งฟุต มีการขุด "บ้อง" (การขุดดินให้เป็นร่องยาวประมาณครึ่งฟุต) สำหรับวางกาบมะพร้าวหรือลำไม้ไผ่อย่างใดอย่างหนึ่งบนบ้อง วิธีการเล่นแบ่งออกเป็น ๒ ฝ่าย คือ ฝ่ายชายและฝ่ายหญิง จำนวนผู้เล่นของแต่ละฝ่ายจะมีฝ่ายละ ๓-๔ คน ผู้เล่นคนแรกของฝ่ายหนึ่งจะเป็นฝ่าย "แคะ" (การใช้ท่อนไม้จีดกาบมะพร้าวหรือลำไม้ไผ่บนบ้อง) ส่งให้ผู้เล่นคนแรกของอีกฝ่ายหนึ่งรับ ถ้ารับได้ ผู้เล่นคนแรกฝ่ายที่เป็นผู้แคะจะ "ตาย" (หมายถึง แพ้) ผู้เล่นคนที่สอง คนที่สาม และคนที่สี่ ของฝ่ายแคะจะแคะให้ผู้เล่นอีกฝ่ายรับกันไปตามลำดับ ถ้าฝ่ายรับไม่สามารถรับได้คนใดคนหนึ่ง ฝ่ายแคะจะเป็นผู้ชนะ

เมื่อเล่น "แคะ" เสร็จแล้ว จะเป็นการเล่น "ตี" กาบมะพร้าวหรือลำไม้ไผ่ มีวิธีการเล่นคล้ายกับการเล่นแคะ โดยผู้เล่นคนแรกของฝ่ายหนึ่งจะวางกาบมะพร้าวหรือลำไม้ไผ่บนบ้อง และตีส่งไปอย่างแรงให้ผู้เล่นคนแรกของอีกฝ่ายหนึ่งรับ ถ้ารับได้ ก็จะขว้างกลับมาให้ถึงบ้อง ผู้เล่นคนแรกของฝ่ายตีก็จะตาย แต่ถ้ารับไม่ได้หรือขว้างกลับมาไม่ถึงบ้อง ก็จะต้องนำกาบมะพร้าวหรือลำไม้ไผ่มาวางบนบ้องให้ฝ่ายตีตีส่งออกไปจนกว่าจะรับได้ ผู้เล่นคนที่สอง คนที่สาม และคนที่สี่ ของฝ่ายตีก็จะตีให้ผู้เล่นอีกฝ่ายรับกันไปตามลำดับ เมื่อถึงคนสุดท้ายของฝ่ายตีส่งให้คนสุดท้ายของฝ่ายรับ ถ้ารับได้ ผู้เล่นของฝ่ายรับทั้ง ๔ คน จะร้องคำว่า "หีม" พร้อมกันแล้ววิ่งมาให้ถึงบ้อง ถ้าเสียงร้องหีม "ขาดใจ" (เสียงขาดหาย) ในขณะที่วิ่ง คนสุดท้ายของฝ่ายตีก็ต้องตีส่งให้ฝ่ายรับจนกว่าจะรับได้ แล้วให้ฝ่ายรับทั้ง ๔ คน ร้อง "หีม" พร้อมกับวิ่งกลับมาที่บ้องโดยไม่ให้ขาดใจ จะถือว่าฝ่ายรับเป็นฝ่ายชนะ ต่อจากนั้นจึงสลับฝ่ายกันเล่น "แคะ" และ "ตี" ใหม่อีกครั้ง

การเล่นหีมเป็นการละเล่นที่นิยมเล่นกันมากเมื่อประมาณ ๓๐-๔๐ ปีก่อน โดยจะมีทั้งคนภายในหมู่บ้านและหมู่บ้านใกล้เคียงที่เป็นคนไทย ไทยพวน และไทยเขมร มาเล่นร่วมกัน

การละเล่น "ระบำ" จะเป็นการร้องเกี่ยวกับระหว่างฝ่ายชายและฝ่ายหญิง เรียกผู้ร้องฝ่ายชายว่า "พ่อระบำ" และเรียกผู้ร้องฝ่ายหญิงว่า "แม่ระบำ" แต่ละฝ่ายจะมีพ่อระบำและแม่ระบำฝ่ายละ ๓-๔ คน บางครั้งก็มีการเล่นระบำในงานบวช

ส่วนการเล่นเข้าผี มีการเล่นเข้าผีต่าง ๆ ได้แก่ ผีสุ่ม ผีไซ ผีลอบ ผีอีตุก* ผีเรือแม่ศรี และผีลึงลม โดยมีผู้ที่จะให้ผีเข้าร่างนั่งอยู่กลางวง ส่วนผู้ที่นั่งล้อมรอบอยู่จะร้องเพลงเรียกผี

*อีตุก เรียกเครื่องสานสำหรับดักปลาไหล

ให้เข้าร่างผู้ที่นั่งอยู่กลางวง ตัวอย่างเพลงแม่ศรี และผีสิงลม มีดังนี้

เพลงแม่ศรี

“แม่ศรีเอ๋ย แม่ศรีสาวสะ ยกมือไหว้พระก็จะมีคนชม ขนคิ้วเจ้าต่อ ขนคอเจ้ากลม
ซักผ้ามาห่ม ชมแม่ศรีเนื้อ”^{๑๓}

เพลงผีสิงลม

“สิงลมเอ๋ย มาอมข้าวพอง เด็กน้อยทั้งสอง มาตัดดอกจิก พญานกพริก พญานกเค้า
ทรงเบี่ยทรงเจ้า มาเข้าสิงลม”^{๑๔}

- เดือน ๖

การทำบุญวันวิสาขบูชา ในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖ มีการทำบุญและฟังเทศน์
ฟังธรรมในตอนเช้า ส่วนตอนเย็นจะมีการเวียนเทียนรอบโบสถ์

การทำบุญสลากภัต เป็นประเพณีที่ทำในกลางเดือน ๖ ซึ่งตรงกับฤดูการเก็บ
ผลไม้ที่นิยมปลูกในท้องถิ่น ได้แก่ มะม่วงพันธุ์พิมเสน คนไทยจะนำมะม่วงดิบ มะม่วงสุก
ข้าวเหนียวมูล และผลไม้อื่น ๆ ตามฤดูกาล ใส่กระจาดไปถวายพระสงฆ์ที่วัดที่อยู่ใกล้หมู่บ้าน
ด้วยวิธีการจับสลาก โดยก่อนที่แต่ละคนจะนำผลไม้ถวายพระนั้น ทางวัดจะนำสลากที่เขียนชื่อ
พระสงฆ์ไว้มาให้ผู้ที่นำผลไม้มาถวาย ถ้าจับสลากได้ชื่อพระสงฆ์รูปใด ก็ให้ถวายพระสงฆ์รูปนั้น
ปัจจุบันทุกหมู่บ้านไม่ถือปฏิบัติกันแล้ว

การทำบุญกลางบ้าน เป็นการทำบุญหมู่บ้านที่ถือปฏิบัติกันในบางหมู่บ้าน โดย
คนภายในหมู่บ้านจะมาร่วมกันทำบุญกลางบ้านในเดือน ๖ หรือ เดือน ๓ กำหนดวันจัดงานขึ้นอยู่
กับความพร้อมของคนในหมู่บ้าน ส่วนมากมักจัดที่บริเวณศาลประจำหมู่บ้าน ศาลาประจำหมู่บ้าน
หรือบริเวณลานโล่ง โดยนิมนต์พระสงฆ์มาสวดมนต์เย็น เช้าวันรุ่งขึ้นมีการทำบุญเลี้ยงพระสงฆ์ที่
บริเวณที่จัดงานเมื่อวันก่อน เชื่อว่าจะทำให้คนภายในหมู่บ้านอยู่เย็นเป็นสุข

การแรกนา ในเดือน ๖ ถึง เดือน ๘ ซึ่งเป็นฤดูการเริ่มทำนา คนไทยจะประกอบพิธี
แรกนา ส่วนมากจะเลือกวันธงชัยซึ่งถือว่าเป็นวันมงคลเป็นวันประกอบพิธี โดยหลังจากไถตะไกวที่
มุมใดมุมหนึ่งของนาแล้วก็จะหว่านข้าวเพื่อเอาฤกษ์เอาชัย ขณะหว่านข้าวจะพูดแต่สิ่งที่ดี โดย

^{๑๓} สัมภาษณ์ ผัน วงศ์บุญเพ็ง, ๙ ธันวาคม ๒๕๔๕.

^{๑๔} สัมภาษณ์ ผัน วงศ์บุญเพ็ง, ๙ ธันวาคม ๒๕๔๕.

บอกฝากนาไว้กับแม่โพสพและเจ้าที่เจ้าทางในนาข้าวว่า “เจ้าที่ช่วยปกปักรักษา หนูนาวอย่าให้มา กิน ให้ข้าวงามดีนะ”^{๑๕}

บางครอบครัวประกอบพิธีแรกนา โดยจุดธูป ๓ ดอก เทียน ๑ เล่ม บักไว้ที่นา หลังจากไถตะและหว่านข้าวที่มุ่มโตมุ่มหนึ่งของนาแล้ว จากนั้นจึงบอกฝากนาข้าวไว้กับแม่โพสพ เพื่อให้แม่โพสพช่วยดูแลข้าวให้เจริญงอกงามดี และช่วยขับไล่สัตว์ต่าง ๆ ที่เป็นศัตรูของข้าว ออกไปจากนา ปัจจุบันยังมีบางครอบครัวที่ถือปฏิบัติอยู่

การลงแขกทำนา ในระหว่างเดือน ๖ ถึง เดือน ๘ เป็นช่วงฤดูทำนา ซึ่งมีทั้งนาดำ และนาหว่าน สมัยก่อนนิยมทำนาดำกันมากเพราะให้ผลผลิตข้าวมากและมีเมล็ดสวยกว่า นาหว่าน แต่เนื่องจากการทำนาดำต้องอาศัยแรงงานคนเป็นจำนวนมาก จึงมีการลงแขกคนภายใน หมู่บ้านให้มาช่วยดำข้าวในนา เมื่อดำข้าวในนาของตนเสร็จแล้ว ก็ต้องไปช่วยลงแขกดำข้าวในนา ของคนอื่นที่มาช่วยดำนาของตน ปัจจุบันนิยมทำนาหว่านกัน จึงไม่มีการลงแขกทำนาดำแล้ว

- เดือน ๘

การทำบุญวันอาสาฬหบูชาและวันเข้าพรรษา ในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๘ ซึ่งตรงกับวันอาสาฬหบูชา จะมีการทำบุญที่วัดในตอนเช้า วันรุ่งขึ้นเป็นวันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๘ เป็นวันเข้าพรรษา จะมีการแห่เทียนพรรษาไปวัด บางหมู่บ้านได้จัดให้มีขบวนแห่เทียนพรรษาพร้อมกับการร้องรำทำเพลงตลอดการเดินทางไปยังวัด ปัจจุบันทุกหมู่บ้านยังคงถือปฏิบัติอยู่

- เดือน ๙

การบวชชีพราหมณ์ เป็นประเพณีที่จัดขึ้นในเดือน ๙ ของทุกปี ที่วัดหนองยาว และเดือน ๓ ของทุกปี ที่วัดต้นตาล จะมีกลุ่มชนต่าง ๆ ทั้งคนไทย ไทยพวน และไทยเขมร จากหมู่บ้านใกล้เคียงมาร่วมถือศีลและปฏิบัติธรรมเป็นเวลา ๕ วัน หรือ ๗ วัน แล้วแต่กำหนดการของ วัดในแต่ละปี ในการบวชชีพราหมณ์นั้นจะมีกิจกรรมต่าง ๆ ได้แก่ ฟังเทศน์ นั่งสมาธิ และ เดินจงกรม

^{๑๕} สัมภาษณ์ ผัน วงศ์บุญเพ็ง, ๙ ธันวาคม ๒๕๔๕.

- เดือน ๑๐

ประเพณีสารทไทย ในวันแรม ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๐ คนไทยจะไปทำบุญที่วัด และเขียนชื่อญาติที่เสียชีวิตไปแล้วนำไปให้พระสงฆ์สวดบังสุกุล เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่ญาติที่ล่วงลับไปแล้ว ปัจจุบันทุกหมู่บ้านยังคงถือปฏิบัติอยู่

- เดือน ๑๑

การทำบุญวันออกพรรษา ในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ คนไทยจะไปทำบุญที่วัดในตอนเช้าหลังจากที่พระสงฆ์จำพรรษาอยู่ที่วัดนาน ๓ เดือน

การตักบาตรเทโว ในวันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ หลังจากวันออกพรรษา ๑ วัน คนไทยจะไปทำบุญที่วัดในตอนเช้า โดยยืนรอพระสงฆ์เป็นแถวยาวตามทางเดินตั้งแต่โบสถ์ถึงศาลาการเปรียญ หลังจากพระสงฆ์ทำสังฆกรรมภายในโบสถ์เสร็จแล้ว จะเดินออกนอกโบสถ์ไปยังศาลาการเปรียญ ระหว่างทางที่พระสงฆ์เดินนั้น ผู้ที่มาทำบุญจะตักบาตรถวายแด่พระสงฆ์ที่สมมติเป็นพระพุทธเจ้าเสด็จลงมาจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์หลังจากเทศน์โปรดพุทธมารดา ปัจจุบันทุกหมู่บ้านยังถือปฏิบัติอยู่

การเทศน์มหาชาติ เป็นประเพณีที่จัดขึ้นในเดือน ๑๑ คนไทยจะไปร่วมฟังพระสงฆ์ที่นิมนต์มาจากวัดท่าเกวียน ในตำบลพนมสารคาม อำเภอพนมสารคาม วัดกงขวา ในตำบลเมืองเก่า อำเภอพนมสารคาม วัดเกาะแก้วเวฬุวัน ในตำบลดงน้อย อำเภอราชสาส์น และวัดอื่น ๆ ในจังหวัดชลบุรีและปราจีนบุรี ซึ่งมีทำนองในการเทศน์ไพเราะ มาร่วมกันเทศน์มหาชาติ ซึ่งเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับพระเวสสันดรทั้ง ๑๓ กัณฑ์ ให้จบภายใน ๑ วัน เชื่อว่าเมื่อเกิดชาติหน้าจะได้ไปเกิดในศาสนาของพระศรีอาริยมตไตรย์ ปัจจุบันทุกวัดยังคงถือปฏิบัติอยู่

การทอดกฐิน เป็นประเพณีที่ทำหลังจากวันออกพรรษา (กลางเดือน ๑๑) จนถึงกลางเดือน ๑๒ คนไทยในแต่ละหมู่บ้านจะไปทำบุญถวายภัตตาหารเพลแด่พระสงฆ์ที่วัดเมื่อพระสงฆ์ฉันเพลเสร็จแล้ว จะมีการแห่ขบวนกฐินที่ประกอบด้วยผ้ากฐินและเครื่องไทยธรรมรอบโบสถ์ ๓ รอบก่อน แล้วจึงนำไปถวายแด่พระสงฆ์ ระหว่างทางที่แห่ขบวนกฐินจะร้องรำทำเพลงโดยตลอดเพื่อสร้างความสนุกสนานครื้นเครง ปัจจุบันทุกหมู่บ้านที่ยังถือปฏิบัติอยู่

อนึ่ง วัดต้นตาลและวัดหนองยาว ในตำบลหนองยาว มีการจัดรูปแบบขององค์กฐินเป็น "กฐิน พ.ศ." กล่าวคือ มีกฐินใหญ่ ๑ องค์ และมีกฐินเล็กอีกกี่องค์ก็ได้ กฐินเล็กนี้เรียกว่ากฐิน พ.ศ. เหตุที่เรียกว่ากฐิน พ.ศ. เพราะว่ากฐินเล็กแต่ละองค์นั้นจะต้องทำบุญด้วย

จำนวนเงินที่ไม่น้อยกว่าปี พ.ศ. นั้น ๆ เช่น การทอดกฐินในปี พ.ศ. ๒๕๔๔ ผู้ที่เป็นเจ้าภาพกฐินเล็ก จะต้องทำบุญไม่น้อยกว่า ๒,๕๔๔ บาท

พิธีทำขวัญข้าว* เป็นพิธีกรรมที่ทำในช่วงที่ข้าวในนากำลังตั้งท้อง โดยนิยมทำพิธีในวันศุกร์ หลังจากวันสารทไทย (สิ้นเดือน ๑๐) แล้ว เพื่อความอุดมสมบูรณ์ของข้าวในนา คนไทยจะนำชะลอมที่ใส่ขนมน ผลไม้รสเปรี้ยวและหวาน เช่น กระจ่างสารท ถั่วตัด งาตัด กล้วย อ้อย ส้ม มะม่วง มะขาม มะดัน เป็นต้น ผูกไว้กับกิ่งไม้ที่ผูกธงที่ปลายบนสุด รวมทั้งนำเครื่องแต่งตัว ได้แก่ แป้ง กระจก หวี และน้ำหอม ไปที่นาข้าวเพื่อทำขวัญข้าวหรือทำขวัญแม่โพสพ เพราะเชื่อว่าแม่โพสพกำลังตั้งท้อง จึงมีอาการแพ้ท้องคล้ายกับมนุษย์ พร้อมกับอธิษฐานขอให้ข้าวในนาเจริญงอกงามดี ปัจจุบันยังมีบางครอบครัวที่ยังถือปฏิบัติอยู่

- เดือน ๑๒

ประเพณีลอยกระทง เป็นประเพณีที่ทำในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๒ คนไทยจะนำกระทงที่ประดิษฐ์จากหยวกกล้วยและใบตอง ภายในกระทงใส่เศษเหรียญบาท ดอกไม้ ธูป เทียน เมื่อถึงเวลาเที่ยงคืนก็จะออกไปลอยกระทงตามคลองที่อยู่ใกล้หมู่บ้าน เพื่อเป็นการขอขมาแม่พระคงคาที่ได้นำมาใช้ในชีวิตประจำวันและบูชารอยพระพุทธรูปที่เชื่อว่าอยู่ในน้ำ รวมทั้งอธิษฐานขอให้ตนเองและครอบครัวมีความสุข

การลงแขกเกี่ยวข้าว ในระหว่างเดือน ๑๒ ถึง เดือนยี่ เป็นช่วงฤดูเกี่ยวข้าว เนื่องจากแต่ละครอบครัวปลูกข้าวในช่วงระยะเวลาต่างกัน จึงเกี่ยวข้าวในช่วงเวลาที่ต่างกันตามไปด้วย สมัยก่อนคนภายในหมู่บ้านจะมาร่วมกันลงแขกเกี่ยวข้าว แต่ปัจจุบันได้เลิกใช้การลงแขกเกี่ยวข้าว และเปลี่ยนมาเกี่ยวข้าวด้วยรถเกี่ยวข้าวแทน

- เดือน ๓

การทำบุญวันมาฆบูชา ในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๓ จะมีการทำบุญที่วัดในตอนเช้า และเวียนเทียนรอบโบสถ์ในตอนเย็น

- เดือน ๔

ประเพณีตรุษ "ตรุษ" หมายถึง กำหนดสิ้นปี ซึ่งกำหนดเวลาตามจันทรคติ เริ่ม

*ดูเพิ่มเติมที่บทที่ ๓, หน้า ๑๔๑.

ตั้งแต่วันแรม ๑๔ ค่ำ เดือน ๔ ของปีเก่า ไปสิ้นวันตรุษในวันขึ้น ๕ ค่ำ เดือน ๕ ของปีใหม่ คนไทยจะไปทำบุญที่วัดในวันแรม ๑๕ ค่ำ ซึ่งเป็นวันสิ้นปี และในวันขึ้น ๑ ค่ำ ซึ่งเป็นวันปีใหม่ ปัจจุบันทุกหมู่บ้านยังคงถือปฏิบัติอยู่

๒. ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับชีวิต ประกอบด้วย ประเพณีการเกิด ประเพณีการโกนจุก ประเพณีการบวช ประเพณีการแต่งงาน และประเพณีการตาย

๒.๑ ประเพณีการเกิด มีขั้นตอนตามลำดับดังนี้

การอยู่ไฟ เป็นพิธีกรรมสำคัญของแม่หลังจากคลอดลูก เมื่อคลอดลูกแล้ว จะนำแม่ของเด็กไปนอนบนไม้กระดานแผ่นเดียวที่กว้างประมาณ ๒ คอก ข้าง ๆ ไม้กระดานมีเตาไฟที่ทำจากก้อนเถ้าหรือเตาอังโล่ที่นิยมใช้ไม้มะขามเป็นฟืนเพราะมีควันน้อย รอบ ๆ ไม้กระดานจะล้อมรอบด้วยด้ายสายสิญจน์ บนชื่อจะเสียบใบหนาดและปิดยันต์ตามประตูและหน้าต่าง เพื่อป้องกันไม่ให้ผีเข้ามาทำร้ายแม่ของเด็กและเด็กที่เพิ่งคลอด แม่ของเด็กจะนอนตะแคงหันหน้าท้องเข้าหาเตาไฟเป็นเวลาอย่างน้อย ๗ วัน แต่ไม่เกิน ๒๐ วัน เพื่อให้มดลูกแห้งและกระชับขึ้น ระหว่างอยู่ไฟจะใช้ลูกประคบที่ทำจากสมุนไพรประคบตามร่างกายแม่ของเด็กเพื่อคลายเส้นเอ็น และใช้เกลือกับรากของต้นมะตาดมาต้มรวมกันหรือนำว่านชักมดลูกมาต้มให้แม่ของเด็กดื่มเพื่อขับน้ำคาวปลา อาหารที่แม่ของเด็กกินในระหว่างอยู่ไฟนั้นมักเป็นข้าวต้มกับปลาเค็มหรือเกลือ ส่วนอาหารที่ทำจากข้าวเหนียวและไข่ อาหารที่เผ็ดร้อน และผลไม้ที่มีรสเปรี้ยวจะห้ามกินเพราะเป็นของแสลง เมื่อถึงวันที่ต้องออกจากการอยู่ไฟ เรียกว่า "วันออกไฟ" จะเชิญผู้ที่มีคาถาอาคมมาทำพิธีดับพิษไฟ โดยนำข้าวสาร เกลือ และน้ำมันตักธณีสารสาตไปที่เตาไฟและตัวแม่ของเด็ก จากนั้นแม่ของเด็กจึงลุกออกจากไม้กระดานได้ ปัจจุบันทุกหมู่บ้านไม่ถือปฏิบัติกันแล้ว เพราะจะไปคลอดลูกและพักรักษาตัวอยู่ที่โรงพยาบาลกันหมด

การเสียมะขี้ หลังจากเด็กคลอดออกมาได้ ๑-๓ วัน พ่อหรือญาติของแม่เด็กจะตามหมอด่าแยหรือผู้ที่รู้วิธีการเสียมะขี้มาประกอบพิธีเสียมะขี้บนเรือนเครื่องประกอบพิธีเสียมะขี้ ได้แก่ ชันไหว้ครู (ชันห้า) ขนมต้มขาว ขนมต้มแดง และขนมต้มดำ* บันให้เป็นก้อนกลมอย่างละ ๑ บัน ผู้ประกอบพิธีจะนำขนมดังกล่าววนที่ตัวเด็กครั้งละ ๑ บัน ขณะวนจะกล่าวคำเสียมะขี้ แล้วจึงพาให้ข้ามหลังคาเรือนไปทางทิศตะวันตก เชื่อว่าจะทำให้เด็กหายร้องไห้และตกใจกลัว ปัจจุบันไม่ถือปฏิบัติกันแล้ว

*ขนมต้มดำทำจากข้าวสอยผสมกับมินหม้อหรือขี้เถ้า

การร่อนกระดัง หลังจากเด็กคลอดออกมาได้ไม่เกินภายใน ๓ วัน หรือ ๗ วัน จะทำพิธีร่อนกระดัง โดยอุ้มเด็กใส่ไว้ในกระดัง แล้วร่อนกระดังซ้ำ ๆ ระหว่างร่อนจะร้องว่า "สามวันลูกผี สี่วันลูกคน เข้า... ลูกใครมารับเอาไป" แล้วจึงทิ้งกระดังลงบนพื้นเบา ๆ ให้เด็กร้อง เชื่อว่าจะทำให้เด็กไม่ซี้้ออน จากนั้นจึงเลือกคนที่ดี มีฐานะดี เป็นผู้ชายหรือผู้หญิงก็ได้ ให้มารับเด็กไป ถือเป็นเคล็ดว่าเมื่อเด็กเติบโตเป็นผู้ใหญ่จะได้เป็นคนดีและร่ำรวยเหมือนกับคนที่รับเด็กนั้น ปัจจุบันยังมีบางครอบครัวที่ยังคงถือปฏิบัติอยู่

การโกนผมไฟ เมื่อประมาณ ๖๐ ปีก่อน หลังจากเด็กคลอดออกมาได้ ประมาณ ๓-๑๕ วัน จะประกอบพิธีโกนผมไฟให้กับเด็ก โดยจะมีพิธีสงฆ์และมีการทำขวัญให้กับเด็ก บางครั้งมีการทำขวัญให้กับแม่ของเด็กด้วย ปัจจุบันไม่มีการประกอบพิธีแบบดังกล่าวแล้ว มีเพียงพ่อแม่ของเด็กโกนผมไฟให้กับเด็กเอง ซึ่งมีเพียงบางครอบครัวที่ยังถือปฏิบัติอยู่

๒.๒ ประเพณีการโกนจุก เป็นพิธีกรรมสำหรับเด็กผู้ชายที่อายุไม่เกิน ๑๓ ปี และเด็กผู้หญิงที่อายุไม่เกิน ๑๑ ปี ที่ไว้ผมทรงจุก (ผมที่ขมวดไว้ตรงขม่อม) แกละ (ผมที่เอาไว้แหยมที่แฉ่ศีรษะ เด็กบางคนมีแกละเดียว บางคนมีสองแกละ) โก๊ะ (ผมที่เอาไว้เป็นแหยมตรงขวัญ ซึ่งเป็นส่วนหักมุมของศีรษะ) หรือเปีย (ผมที่ถักห้อยยาวลงมา) มาตั้งแต่โกนผมไฟ หรือเมื่อเด็กเลี้ยงยากหรือป่วยไข้บ่อยครั้ง ด้วยวิธีการให้เด็กเลือกตุ๊กตาดินเหนียวที่ปั้นเป็นทรงผมดังกล่าว หรือพ่อแม่ของเด็กเป็นผู้เลือกทรงผมให้เอง

การหาฤกษ์โกนจุก นิยมให้พระสงฆ์เป็นผู้หาฤกษ์ให้ โดยทั่วไป การโกนจุกจะประกอบพิธีกัน ๒ วัน วันแรกจะนิมนต์พระสงฆ์มาสวดเจริญพระพุทธมนต์ที่บ้านในตอนเย็น เช้าวันรุ่งขึ้นจึงประกอบพิธีโกนจุกและตอนบ่ายจะประกอบพิธีทำขวัญจุก

พิธีโกนจุก จะประกอบพิธีในเวลาเช้ามีด โดยนิมนต์พระสงฆ์มาสวดเจริญพระพุทธมนต์ที่บ้าน พระสงฆ์จะนำหญ้าแพรกที่ขดเป็นวงกลม ๓ วง มาสวมไว้ที่ผมที่กระหมวดไว้เป็น ๓ แหยม จากนั้นพระสงฆ์จึงตัดจุกและคล้องมงคลที่ทำด้วยสายสิญจน์ที่คอเด็ก ต่อจากนั้นพ่อของเด็กจะอุ้มเด็กลงไปยังที่เบญจาซึ่งเป็นแท่นที่มีรูปร่างสี่เหลี่ยมจัตุรัส ทั้ง ๔ มุมประดับด้วยธงที่ทำจากกระดาษสีจำนวน ๕ ชั้น ด้านบนคาดด้วยผ้าขาว รอบ ๆ แท่นมีการแหงนหยวกประดับ พระสงฆ์จะใช้สังข์หลั่งน้ำพระพุทธมนต์รดศีรษะเด็ก จากนั้นพ่อแม่และญาติจะหลั่งน้ำสังข์ต่อจากนั้นจึงตักบาตรและถวายภัตตาหารเช้าแก่พระสงฆ์

บางครอบครัวอาจประกอบพิธีโกนจุกอย่างง่าย โดยพาเด็กไปที่วัดให้พระสงฆ์ตัดจุกในตอนเช้า เมื่อประมาณ ๕๐ ปีก่อน ถ้าบ้านใครอยู่ห่างไกลจากวัดหรือครอบครัวมีฐานะยากจน

จะคอยจนกว่ามีพระรอดค์มาปักกลดใกล้บ้าน แล้วจึงนำปิ่นโตไปถวายพระสงฆ์พร้อมกับนำเด็กไปให้พระสงฆ์ตัดจุก ปัจจุบันเกือบจะไม่พบเห็นเด็กที่ไว้จุกแล้ว เด็กที่ยังไว้จุกในปัจจุบันนั้น พ่อและแม่จะพาเด็กไปให้พระสงฆ์ตัดจุกที่วัด เพราะไม่มีขั้นตอนของพิธีมากและประหยัดค่าใช้จ่ายในการจัดงาน ดังนั้นจึงไม่พบการประกอบพิธีทำขวัญจุกของกลุ่มคนไทยมาประมาณ ๓๐ ปีแล้ว

๒.๓ ประเพณีการบวช* เป็นประเพณีที่สำคัญสำหรับผู้ชายไทยทุกคนที่อายุครบ ๒๐ ปีบริบูรณ์ เพื่อเป็นการทดแทนบุญคุณของพ่อและแม่ที่ได้เลี้ยงดูมา ส่วนใหญ่มักจะบวชกันในฤดูร้อน ราวเดือนมีนาคมถึงเดือนมิถุนายน เพราะเป็นช่วงที่ว่างเว้นจากการทำนา

๒.๔ ประเพณีการแต่งงาน** คนไทยนิยมแต่งงานในช่วงอายุระหว่าง ๒๐-๒๕ ปี ก่อนจะมีพิธีการแต่งงาน ฝ่ายชายจะต้องส่งเจ้าแก้วไปสู่ขอที่บ้านของฝ่ายหญิงตามประเพณี และกำหนด "วันหมั้น" เพื่อเป็นคำมั่นสัญญาระหว่างฝ่ายชายและฝ่ายหญิง เมื่อเสร็จจากพิธีหมั้นแล้วก็จะหาฤกษ์สำหรับ "พิธีแต่งงาน" ต่อไป

๒.๕ ประเพณีการตาย

เมื่อมีการตายเกิดขึ้นภายในหมู่บ้าน บ้านที่มีคนตายจะยิงปืนขึ้นฟ้าประมาณ ๒-๓ นัด เพื่อเป็นสัญญาณบอกให้รู้ว่ามีคนตายในหมู่บ้าน ถ้าตายในบ้านก็จะเก็บศพไว้ที่บ้าน เพราะเชื่อว่าวิญญาณของคนตายยังคงวนเวียนอยู่ภายในบริเวณบ้าน ถ้าตายนอกบ้านจะนำศพไปไว้ที่วัด ส่วนระยะเวลาเก็บศพนั้น มักจะเก็บศพไว้ ๕ วัน หรือ ๗ วัน แล้วจึงเผา ไม่นิยมเก็บศพไว้เป็นปี เพราะต้องการให้งานศพเสร็จในคราวเดียว ต่างกับในสมัยก่อนที่ใช้เชิงตะกอนเผาศพ โดยจะเก็บศพไว้จนเน่าเปื่อย แล้วจึงนำไปเผาบนเชิงตะกอน เพราะเผาง่ายและไม่อุจาดตานอกจากนี้ยังมีการสวดพระมาลัยหลังจากพระสงฆ์สวดพระอภิธรรมแล้ว ในปัจจุบันยังคงถือปฏิบัติอยู่ในบางหมู่บ้าน

การสวดพระมาลัย เป็นการสวดเพื่อเป็นเพื่อนศพและผู้ร่วมงานตลอดทั้งคืนในทุกคืนหลังจากพระสงฆ์สวดพระอภิธรรมจบ เรียกผู้สวดพระมาลัยว่า "นักสวด" ซึ่งเป็นผู้ชาย แต่บางครั้งก็อาจมีผู้หญิง เมื่อประมาณ ๒๐ ปีก่อน แต่ละหมู่บ้านจะมีคณะนักสวดคณะละ ๔ คน บางคณะก็มีนักสวดที่เป็นคนไทยและไทยเขมร เนื่องจากหมู่บ้านติดกันจึงรวมตัวกันเป็นคณะ เช่น

*ดูเพิ่มเติมที่บทที่ ๓, หน้า ๘๐.

**ดูเพิ่มเติมที่บทที่ ๓, หน้า ๑๒๔.

คณะสวดพระมาลัยของบ้านต้นตาล (หมู่บ้านคนไทย) และบ้านต้นนา (หมู่บ้านคนไทยเขมร) ใน ตำบลหนองยาว อำเภอพนมสารคาม บางครั้งในขณะสวดอาจมีนักสวดบางคนจากคณะอื่นที่มาร่วม งานศพนึกสนุกเข้ามาร่วมสวดพระมาลัยด้วย โดยขณะสวด นักสวดจะนั่งหันหน้าเข้าหากันเป็นวง ล้อมโต๊ะหีบพระอภิธรรม

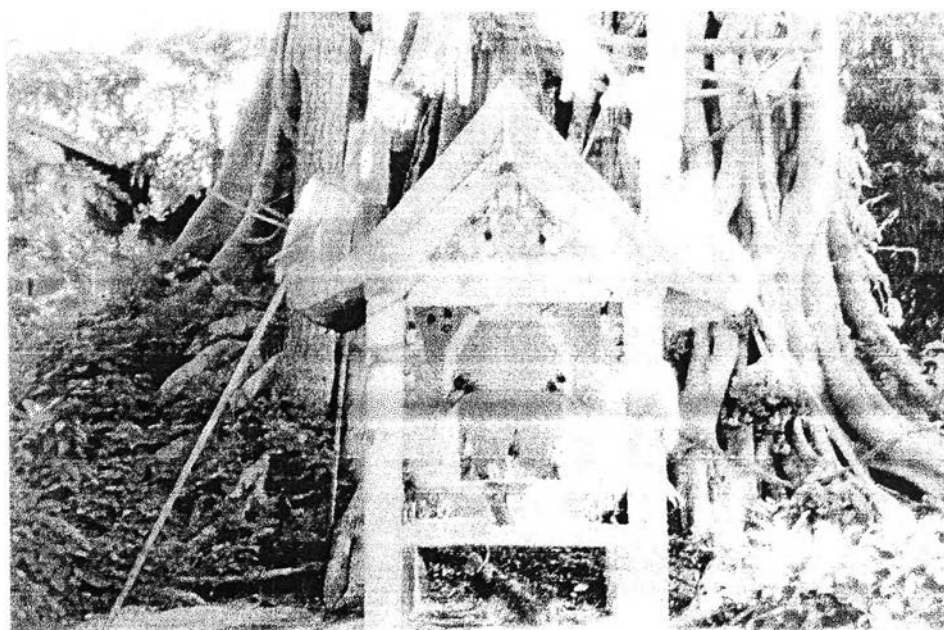
ภาพที่ ๕ นักสวดพระมาลัยขณะสวดพระมาลัย

เนื้อหาหลักในการสวดพระมาลัยเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับพระมาลัยที่ได้ไป สวรรค์และนรก แล้วนำความมาบอกแก่มนุษย์ให้ประพุดแต่ความดี นอกจากนี้เนื้อหาหลักดังกล่าว แล้ว ยังมี "ลำนอก" ซึ่งเป็นบทสวดที่มีเนื้อหาที่ไม่เกี่ยวข้องกับเรื่องพระมาลัยแทรกระหว่างการสวด พระมาลัยพร้อมกันมีทำรำประกอบเพื่อความสนุกสนาน

ปัจจุบันการสวดพระมาลัยในกลุ่มคนไทยเริ่มเปลี่ยนแปลงไป โดย ถือปฏิบัติกันอยู่ในบางหมู่บ้าน เพราะนักสวดรุ่นเก่าเสียชีวิตไปหมดและขาดผู้สืบทอด บางหมู่บ้าน ที่มีคนตายแต่ไม่มีคณะนักสวดก็จะจ้างคณะนักสวดจากหมู่บ้านที่อยู่ใกล้เคียง และหมู่บ้านที่ยัง ถือปฏิบัติอยู่ก็มีการสวดเพียงบางคืนหรือในคืนสุดท้าย แต่ละคืนสวดกันจนถึงเที่ยงคืน เพราะนักสวด แต่ละคนมีอายุมาก

ง. ความเชื่อเรื่องเจ้าพ่อ

คนไทยมีความเชื่อเกี่ยวกับเจ้าพ่อเหมือนกับกลุ่มชนอื่น หมู่บ้านคนไทยส่วนใหญ่มักจะมีศาลเจ้าพ่อหรือศาลเจ้าแม่ประจำหมู่บ้านคล้ายกับศาลปู่ตาของคนไทยพวน และจะมีการทำบุญที่ศาลเจ้าพ่อหรือศาลเจ้าแม่เป็นประจำทุกปี เชื่อว่าจะช่วยปกป้องคุ้มครองคนภายในหมู่บ้านให้อยู่เย็นเป็นสุข เช่น ศาลเจ้าพ่อรักษาพลที่บ้านต้นตาล ศาลเจ้าแม่จำปีที่บ้านแหลมไม้ศรี ศาลเจ้าแม่ศรีที่บ้านอ่าวสีเสียด เป็นต้น ชาวบ้านบางคนที่มีปัญหาต่าง ๆ ก็จะมาจุดธูปเทียนบนบานต่อเจ้าพ่อหรือเจ้าแม่ เมื่อไม่มีปัญหาแล้วก็จะกลับมาแก้บน

ภาพที่ ๖ ศาลเจ้าพ่อรักษาพล ซึ่งอยู่ใต้ต้นไทร ที่บ้านต้นตาล ในตำบลหนองยาว

นอกจากนี้คนไทยยังให้ความเคารพต่อศาลประจำหมู่บ้านอย่างมาก ดังเห็นได้จากก่อนพิธีทำขวัญนาค จะต้องมีขบวนแห่หน้าคไปกราบไหว้และบอกกล่าวเจ้าพ่อหรือเจ้าแม่ที่สิงสถิตอยู่ที่ศาลประจำหมู่บ้านให้รับรู้ เพื่อเป็นสิริมงคลแก่หน้าคและครอบครัว และช่วยให้งานบวชสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ถ้านาคผู้ใดไม่ไปกราบไหว้ศาลประจำหมู่บ้านแล้ว เชื่อว่าเจ้าพ่อหรือเจ้าแม่อาจจะลงโทษนาคหรือครอบครัวของนาคด้วยการทำให้คนในครอบครัวเจ็บป่วย การทำมาหากินยากลำบาก หรือทำให้ทรัพย์สินภายในบ้านได้รับความเสียหาย

๑. เพลงพื้นบ้าน

เพลงพื้นบ้านของกลุ่มคนไทยจากการสำรวจพบว่ามีอยู่ ๒ ประเภท ได้แก่ เพลงที่เกี่ยวข้องกับการทำนา และเพลงแหล่งพระรถเมรี ซึ่งเป็นเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับนิทานประจำถิ่นที่มีเนื้อหายาว นิยมร้องเป็นแหล่งนอกในการเทศน์มหาชาติ และร้องรำเล่นกันในเทศกาลและงานบุญต่าง ๆ เช่น วันสงกรานต์ วันออกพรรษา งานทอดกฐิน งานบวช งานแต่งงาน เป็นต้น

เพลงที่เกี่ยวข้องกับการทำนา เช่น เพลงเกี่ยวข้าว เพลงซีกกระดาน ในปัจจุบันเพลงดังกล่าวไม่มีผู้ร้องได้เพราะเลิกร้องกันมาประมาณ ๖๐ ปีแล้ว ส่วนเพลงแหล่งพระรถเมรียังคงมีผู้ร้องแหล่งได้ อยู่บางคน ดังตัวอย่าง เพลงแหล่งพระรถเมรี ตอนพระรถถือสาส์น

“...แคะเป็นพระรถทจร เมื่อเข้าสู่นครเจ้าเมืองมาร เข้าเฝ้านางนุช จะน้อมถวายของพระราชสาส์น เจ้านางเปิดซองแล้วก็อ่าน แล้วก็แจ้งในการที่มีมา ในคำอรรถของพระฤๅษี ก็ว่าจะได้ครองสามีจังหวัดมาร คือพระรถโถมเฉลา นี่แหละผัวของเจ้า ไ้แม่ยอดสงสารนะแม่ หามาให้เจ้า พอได้การแม่จงสมานไมตรี ถ้าแม่นถึงคืนให้จงรับขึ้น แม่จงเซยขึ้นพระสามี ถ้าแม่นถึงวันเช้าทันที แม่จงอารีต้อนรับเถิด จงปรนนิบัติองค์พระทรงธรรม ก็นี่แหละผัวขวัญของเจ้าแลเนื้อ จงอุปถัมภ์และบำเรอ อย่าให้ท้าวเธอน้อยพระทัย ถึงแม่นเธออุ้มแม่ จงอ่อน อย่าให้เธอหย่อนเพราะอะไร ถึงจะหนักสักกนิทก็หรือว่าเบา ไปสักหน่อย แม่อย่าได้น้อย ๆ น้ำใจ จงซึ้งพระทัยไว้ให้จงดี พอสิ้นบทพจมาน ลำคัฎว่าสาส์นของพระชนนี ฝ่ายมิงสมรเมรีก็เปรมปรีดีในพระทัย จึงเชิญพระรถองค์ผู้มีเข้าสู่ยังแท่นที่ปราสาทไชย ทั้งมิงทั้งม้าอาชาไนย พระนางมิให้อนาทร ทั้งน้ำทั้งยา ใ้เหล่าภักษาหารนาง สู้เจือจานให้ภักศดร ฝ่ายว่าพระรถองค์สโมสร ก็อยู่ด้วยมิงสมรแม่เมรี พระมาตรองตรีก็นึกอยู่แต่ในใจว่าได้นัดกันไว้กับองค์พระฤๅษี ถ้าแม่นสมนึกเราจะหนี แล้วกลับไปครองบุรีพระบิดรงค์ จะมอมเมาสุรา บาน ให้เขาวมาลย์เจ้าไหลหลง จึงปลอบประโลมแม่โถมยง แม่ นิมนองค์แม่เมรี ว่าน้องรักพี่บ้างไหมจ้ะ แม่ขึ้นอุราของพี่ ทุกวันพี่ขึ้น อยู่แต่แม่คนนี่ คนอื่นพี่ไม่ขึ้นใคร ขอเชิญเสวยน้ำสุรา ให้เชษฐาดีใจ ฝ่ายเมรีศรีสวัสดิ์ ครั้นนางจะขัดก็กลัวผัวจะหมาง นางน้อมค้ำับรับ ถ้วยพลางเสวยแล้วก็วางถ้วยพลัน พอมีนพิชอัครเรศ นางเหลือบ

พระเนตรดูผู้ขี้ขลาด ทำจิตละห้อยขม้อยชะมัน ประจบกระสัน
พระสามี นางก็อ่อนระเนนแล้วเอนแนบเข้าอิงแอบพระสามี..."^{๑๖}

กลุ่มคนไทยพวน

ก. ประวัติความเป็นมา

แต่เดิมกลุ่มคนพวนตั้งถิ่นฐานอยู่ที่เมืองพวน ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (ปัจจุบันอยู่ในแขวงเชียงขวาง) บนที่ราบสูงตรันนินห์ แต่เนื่องจากทำเลที่ตั้งของเมืองตั้งอยู่ใกล้กับเมืองเวียงจันทน์และเมืองแกงของญวน จึงทำให้เกิดสงครามแย่งชิงดินแดนเมืองพวนขึ้นบ่อยครั้ง^{๑๗} ส่งผลให้คนพวนบางกลุ่มอพยพไปตั้งถิ่นฐานอยู่ที่เมืองเวียงจันทน์และเมืองหลวงพระบาง^{๑๘} และคนพวนส่วนหนึ่งได้ถูกกวาดต้อนลงมายังประเทศไทยในคราวต่าง ๆ ตามลำดับ ดังนี้

เมื่อปี พ.ศ. ๒๓๒๑ ในรัชสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี สมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึกได้เสด็จขึ้นไปตีเมืองเวียงจันทน์และกวาดต้อนชาวลาวเมืองเวียงจันทน์ลงมาตั้งบ้านเรือนตามหัวเมืองชั้นใน ได้แก่ เมืองลพบุรี สระบุรี นครนายก และฉะเชิงเทรา เพื่อทดแทนพลเมืองที่ถูกพม่ากวาดต้อนไป^{๑๙} :

ปี พ.ศ. ๒๓๓๕ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก เมืองพวนยอมขึ้นต่อญวน เจ้านันทเสนซึ่งเป็นเจ้าเมืองเวียงจันทน์ยกทัพไปตีเมืองพวนและเมืองแกง ได้กวาดต้อนชาวลาวพวนและไทดำ (ลาวโซ่ง) ลงมายังหัวเมืองชั้นใน เช่น เมืองลพบุรี สระบุรี นครนายก และฉะเชิงเทรา เพื่อไม่ให้เป็นกำลังของญวน ต้องการหาที่อยู่ใหม่ที่ปลอดภัยให้ และเพิ่มพูนกำลังคน^{๒๐}

^{๑๖} สัมภาษณ์ ผัน วงศ์บุญเพ็ง, ๙ ธันวาคม ๒๕๔๕.

^{๑๗} บังอร ปิยะพันธุ์, ลาวในกรุงรัตนโกสินทร์, พิมพ์ครั้งแรก (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโครงการตำราคณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, ๒๕๔๑), หน้า ๔๑-๔๒.

^{๑๘} ภาณุพงศ์ อุดมศิลป์, "วรรณกรรมไทยพวน: ความสัมพันธ์กับสังคม," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า ๒๒.

^{๑๙} สมเด็จพระบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, สาส์นสมเด็จพระ เล่ม ๖ (พระนคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๐๕), หน้า ๒๔๕.

^{๒๐} บังอร ปิยะพันธุ์, ลาวในกรุงรัตนโกสินทร์, หน้า ๔๒.

ปี พ.ศ. ๒๓๗๒ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้เจ้าพระยา
ราชสุภาวดียกทัพขึ้นไปปราบเจ้าอนุวงศ์ที่เมืองเวียงจันทน์ ชาวลาวพวนบางกลุ่มถูกกวาดต้อน
มายังกรุงเทพมหานคร และบางกลุ่มได้ถูกกวาดต้อนให้มาตั้งบ้านเรือนอยู่ตามริมคลองท่าลาด
เมืองฉะเชิงเทรา ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ชาวลาวพวนอพยพในสมัยกรุงธนบุรีตั้งบ้านเรือนอยู่ก่อนแล้ว^{๒๐}

ระหว่างปี พ.ศ. ๒๓๗๖-๒๓๙๐ เกิดสงครามระหว่างไทยกับเขมรและญวน พระพิเรนทรเทพ
ได้ยกทัพขึ้นไปขับไล่ญวนออกไปจากเมืองพวน ได้กวาดต้อนครัวลาวพวนมาไว้ยังเมืองหนองคาย
และมีคำสั่งให้ท้าวเพี้ยชานทรหนองคาย เป็นผู้ควบคุมครัวลาวพวนลงมายังบ้านท่าทราย
เมืองฉะเชิงเทรา^{๒๑}

ปี พ.ศ. ๒๔๐๔ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้อพยพชาวลาว
เมืองเวียงจันทน์ไปไว้ที่เมืองพนมसारคาม ให้เป็นเลกไพร่หลวงคงเมือง ซึ่งอยู่ในความควบคุมของ
เจ้าเมืองพนมसारคาม คือ พระพนมชาณรินทร์^{๒๒}

คนไทยพวนในตำบลเมืองเก่า ได้แก่ ประชากรที่บ้านเมืองกลาง บ้านจอมศรี บ้านโอง
บ้านนาเหล่าน้ำ บ้านเลื้อ บ้านโพนตูม บ้านสวน บ้านฮ่อ บ้านเมืองแมด บ้านโพธิ์น้อย บ้านตากแดด
บ้านโพธิ์ใหญ่ บ้านกองขวา บ้านกุ่มแลง และบ้านคลองต้อน เป็นคนพวนกลุ่มใหญ่ที่อพยพมาจาก
เมืองเวียงจันทน์ตั้งแต่สมัยกรุงธนบุรี เมื่อปี พ.ศ. ๒๓๒๑^{๒๓} และถูกกวาดต้อนมาครั้งใหญ่ใน
รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยตั้งชื่อบ้านตามชื่อบ้านเดิมในเมืองเวียงจันทน์

กลุ่มคนไทยพวนในตำบลหนองยาว เป็นกลุ่มคนไทยพวนที่ตั้งบ้านเรือนสลับกับหมู่บ้าน
ของคนไทย ได้แก่ ประชากรที่บ้านแล้ง เชื่อว่าถูกกวาดต้อนมาจากเมืองเวียงจันทน์ตั้งแต่ในรัชสมัย
พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก^{๒๔} ส่วนกลุ่มคนไทยพวนที่บ้านหนองทราย บ้านนาเหล่าน้ำ

^{๒๐} เพ็ญศรี ดูก และนารี สาริกภูติ, ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของชาวลาวเวียงและลาวพวน ในอำเภอ
พนมสารคามและอำเภอสนามชัยเขต ฉะเชิงเทรา (กรุงเทพฯ: โครงการไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
๒๕๒๙), หน้า ๕๐.

^{๒๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๐-๖๓.

^{๒๒} บังอร ปิยะพันธุ์, ลาวในกรุงรัตนโกสินทร์, หน้า ๖๗.

^{๒๓} อำนวย มีวันดี, ประวัติของวัดมหาเจดีย์ (ฉะเชิงเทรา: เกษมวิจิตรพิมพ์, ม.ป.ป.), หน้า ๗, อ้างถึงใน
เพ็ญศรี ดูก และนารี สาริกภูติ, ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของชาวลาวเวียงและลาวพวน ในอำเภอพนมสารคาม
และอำเภอสนามชัยเขต ฉะเชิงเทรา, หน้า ๓๖.

^{๒๔} สัมภาษณ์ ทองดี ไอสถานนท์, ๒ พฤษภาคม ๒๕๔๔.

บ้านเต็อ และบ้านหนองปาดอง เป็นกลุ่มที่อพยพมาจากหมู่บ้านในตำบลเมืองเก่าและตำบลพนมสารคามในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เพื่อหาที่ทำมาหากินแหล่งใหม่^{๒๖}

การประกอบอาชีพ ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ได้แก่ ทำนา ทำสวนผัก และเลี้ยงปลา รองลงมา คือ ทำไร่ชะอม ทำเครื่องจักสานจากไม้ ส่วนอาชีพเสริมนั้น ถ้าเป็นวัยผู้ใหญ่ขึ้นไปนิยมถักหมวกจากเส้นใยพลาสติก และรับจ้างทั่วไป ถ้าเป็นวัยรุ่นจะทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมที่ตั้งอยู่บริเวณใกล้เคียง

ข. ภาษา

คนไทยพวนสามารถพูดได้ทั้งภาษาพวนและภาษาไทย ถ้าพูดกับคนในท้องถิ่นจะพูดภาษาพวน ถ้าพูดกับกลุ่มคนอื่นจะพูดภาษาไทย ภาษาของคนไทยพวนมีสำเนียงที่แสดงออกถึงเอกลักษณ์ของกลุ่มชน เช่น ไปกะเลอมา หมายถึง ไปไหนมา และ เอ็ดผิเลอ หมายถึง ทำอะไร

ภาษาเขียนของคนไทยพวน แต่เดิมจะใช้อักษรไทยน้อยในการแต่งนิทาน และอักษรตัวธรรมแต่งเรื่องราวที่เกี่ยวกับธรรมะโดยตรง ปัจจุบันผู้ที่อ่านอักษรไทยน้อยหรืออักษรตัวธรรมได้นั้นมีน้อยมาก ส่วนภาษาพวนก็มีคนพูดน้อยลง จำกัดอยู่ในกลุ่มผู้ใหญ่และคนเฒ่าคนแก่ ส่วนเด็กวัยรุ่นส่วนใหญ่นิยมพูดภาษาไทย

ค. ประเพณีพิธีกรรม แบ่งได้เป็นประเพณีในรอบปี ประเพณีพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับชีวิตและพิธีขึ้นเฮือนใหม่

๑. ประเพณีในรอบปี มีดังนี้

- เดือน ๕

ประเพณีสงกรานต์ คนไทยพวนจะจัดขึ้น ๕ วัน หรือ ๗ วัน ซึ่งขึ้นอยู่กับการตัดสินใจของกรรมการวัดในแต่ละปี โดยจะเริ่มงานในวันที่ ๑๓ เมษายน เป็นวันแรก จะมีการทำบุญตักบาตร สรงน้ำพระ และรดน้ำพ่อแม่แม่เฒ่าที่วัด และมี "พิธีสูดเสื่อสูดผ้า" ซึ่งเป็นพิธีที่ทำในช่วงวันสงกรานต์ คนไทยพวนจะนำถาดที่ใส่ข้าวปั้นเป็นก้อน กลัวยหั้นเป็นแฉ่น ดอกไม้ ธูป เทียน และเทียนที่ปั้นขนาดเท่าศอกถึงปลายนิ้วก้อย ซึ่งเจ้าของเทียนจะหยิกเล็บบนเทียนเท่าอายุของตน

^{๒๖} สัมภาษณ์ พระครูอาทรสันติคุณ, เจ้าอาวาสวัดนาเหล่าบก บ้านนาเหล่าบก ตำบลหนองยาว อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา, ๒๑ มิถุนายน ๒๕๔๔.

เชื่อว่าเป็นการต่ออายุข้ามปีใหม่ พร้อมทั้งนำเสื้อผ้าจำนวน ๑ ชุด ใส่กระบุงหรือกระจาดไปวัดเพื่อให้พระสงฆ์สวดสะเดาะเคราะห์ หลังจากเสร็จพิธีแล้วจึงนำเสื้อผ้างดงกล่าวไปซักน้ำให้สะอาดเพื่อชำระสิ่งชั่วร้ายให้ลอยไปกับสายน้ำ ปัจจุบันเกือบทุกหมู่บ้านยังคงถือปฏิบัติอยู่

การเล่นในวันสงกรานต์ของคนไทยพวนที่นิยมเล่นมีสะบ้า งูกินหาง นิ่ม รำวง ขว้างก้อน และเล่นเข้าผีซึ่งมีเล่นกันในบางหมู่บ้าน

การเล่น “ขว้างก้อน” ใช้ผู้เล่น ๒-๓ คน อุปกรณ์การเล่นมีเพียงก้อน ๒ เล่ม วิธีการเล่น คือ ให้ผู้เล่นคนแรกโยนก้อนไปข้างหน้า ผู้เล่นคนที่สองจะต้องขว้างก้อนให้ถูกก้อนของคนแรกที่ขว้างออกไป ถ้าขว้างไม่ถูก ผู้เล่นคนที่สองจะต้องขว้างก้อนที่อยู่ข้างหลังให้ถูกก้อนอีกเล่มหนึ่งที่อยู่ข้างหน้า จากนั้นผู้เล่นคนที่สามจะขว้างก้อนที่อยู่ข้างหลังให้ถูกก้อนที่อยู่ข้างหน้า ผู้เล่นคนที่หนึ่ง คนที่สอง และคนที่สาม จะขว้างก้อนต่อไปเรื่อย ๆ ตามลำดับ โดยมีระยะทางประมาณ ๕๐ เมตร จากนั้นผู้เล่นทั้ง ๓ คน ก็จะต้องสลับกันขว้างก้อนอย่างเดิมกลับมาให้ถึงจุดเริ่มต้น ถ้าผู้เล่นคนใดขว้างก้อนมาถึงจุดเริ่มต้นก่อนเป็นคนแรกจะเป็นผู้ชนะ

ส่วนการเล่นเข้าผี ได้แก่ เล่นเข้าผีสิงลม แม่ศรี เป็นต้น ตัวอย่างเพลงผีสิงลมของคนไทยพวน มีดังนี้

“สิงลมเอ๋ย มาอมข้าวพอง เด็กน้อยทั้งสอง มาตัดดอกจิก พญานกพริก พญานกเค้า ทรงเบี่ยทรงเจ้า มาเข้าผีสิงลม”^{๒๗}

- เดือน ๖ ถึง เดือน ๗

การทำบุญวันวิสาขบูชา ในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖ คนไทยพวนจะไปทำบุญที่วัดในตอนเช้า และเวียนเทียนรอบโบสถ์ในตอนเย็น

การทำบุญสลากภัต ในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖ เป็นประเพณีที่ทำกันในบางหมู่บ้าน แถบตำบลเมืองเก่า โดยนิยมถวายมะม่วงพันธุ์พิมเสนที่สุกกับข้าวเหนียวมูล และผลไม้อื่น ๆ ตามฤดูกาล ปัจจุบันไม่ถือปฏิบัติกันแล้ว

พิธีเลี้ยงผีปู่ตา “ผีปู่ตา” เป็นความเชื่อของคนไทยพวนว่าเป็นผีบรรพบุรุษประจำหมู่บ้านที่สามารถให้คุณและให้โทษได้ คนไทยพวนจึงให้ความเคารพศาลปู่ตา และจัดพิธีเลี้ยง

^{๒๗} สัมภาษณ์ สุวรรณ เหนียงทอง, ๑๔ ธันวาคม ๒๕๔๕.

ผีปูดในวันข้างขึ้นในเดือน ๖ เดือน ๗ หรือ เดือน ๓ ตามแต่ประเพณีที่เคยปฏิบัติของแต่ละหมู่บ้าน วันที่จัดพิธีที่แน่นอนนั้นขึ้นอยู่กับความพร้อมของคนภายในหมู่บ้าน ส่วนมากมักเลือกวันข้างขึ้น แต่ละครอบครัวจะนำเครื่องเซ่นเลี้ยงผีปูด ประกอบด้วย เหล้า ไก่ หัวหมู ขนมต้มแดง ขนมตาควาย (ขนมต้มขาว) ขนมล่อมแล้ม (ขนมบัวลอย) หมาก พลุ ดอกไม้ ธูป เทียน มาเซ่นไหว้ เพื่อให้ช่วยปกป้องคุ้มครองหมู่บ้านและทำให้คนภายในหมู่บ้านมีความสุข ปัจจุบันทุกหมู่บ้านยังคงถือปฏิบัติกันอยู่

การทำบุญกลางบ้าน หรือที่บางหมู่บ้านเรียกว่า “บุญหลังบ้าน” จัดขึ้นในเดือน ๖ เดือน ๗ หรือ เดือน ๓ ส่วนมากจะทำหลังจากพิธีเลี้ยงผีปูดแล้ว ๑ วัน สถานที่จัดพิธีจะใช้พื้นที่บริเวณศาลปูดหรือพื้นที่ที่เป็นลานโล่งบริเวณกลางหมู่บ้านหรือหลังหมู่บ้าน พิธีบุญกลางบ้านจะจัดให้มี ๒ วัน

วันแรก ตอนบ่าย คนไทยพวนแต่ละครอบครัวจะใช้ดินเหนียวหรือดินน้ำมันปั้นเป็นรูปคนภายในครอบครัว สัตว์เลี้ยง และเครื่องใช้สอยภายในบ้าน พร้อมทั้งมีขนมตาควาย ขนมต้มแดง ขนมต้มดำ ขนมล่อมแล้ม ข้าวเปลือก ข้าวสาร กววด ทวาย และหญ้าคา ใส่ไว้ในกระทงสะอาดเคราะห์ที่ทำจากกาบกล้วยเป็นรูปทรงสามเหลี่ยมหรือสี่เหลี่ยม เมื่อถึงตอนเย็น จะนิมนต์พระสงฆ์มาสวดมนต์ที่บริเวณที่จัดพิธี และนำกระทงสะอาดเคราะห์มาในพิธีเพื่อให้พระสงฆ์สวดมนต์สะอาดเคราะห์ให้ หลังจากเสร็จพิธีแล้ว จะนำกระทงไปทิ้งไว้ที่นา พร้อมกับกลั่นใจและใช้มีดกรีดพื้นดินตรงบริเวณนั้นเป็นรูปกากบาท เพื่อไม่ให้สิ่งชั่วร้ายตามเจ้าของกระทงกลับมาบ้าน และนำข้าวสาร ข้าวเปลือก กววด ทวาย หว่านรอบบ้านและเสียบหญ้าคาไว้ที่ชายคาบ้าน เพื่อป้องกันไม่ให้สิ่งชั่วร้ายเข้าบ้าน

สมัยก่อน ในวันแรกนี้ คนไทยพวนจะนำหญ้าคา ๓ เส้น ถักเป็นเส้นแบบเปีย นำมาในพิธีบุญกลางบ้านเพื่อให้พระสวด จากนั้นแต่ละครอบครัวจะนำมาผูกต่อกันเป็นเส้นยาวพันรอบหมู่บ้านเพื่อป้องกันสิ่งชั่วร้ายเข้าสู่หมู่บ้าน ปัจจุบันทุกหมู่บ้านไม่ถือปฏิบัติกันแล้ว

วันที่ ๒ ทำบุญเลี้ยงพระสงฆ์ที่บริเวณที่จัดพิธีในวันแรก ปัจจุบันเกือบทุกหมู่บ้านยังคงถือปฏิบัติอยู่

ภาพที่ ๗ คนไทยพวนที่มาช่วยทำบุญกลางบ้านพร้อมกับกระทงสะเดาะเคราะห์

การแฮกนา หรือการแรกนา จะทำในช่วงเดือน ๖ ถึง เดือน ๘ ซึ่งเป็นฤดูกาลทำนา ฤกษ์สำหรับการประกอบพิธีแฮกนาจะนิยมวันศุกร์หรือวันเกิดของผู้ที่ประกอบพิธี ซึ่งส่วนมากเป็นผู้หญิง เครื่องประกอบพิธีมีกรวยใบตองที่ใส่ดอกไม้ ธูป ๓ ดอก เทียน ๑ เล่ม หมาก และพลู โดยหลังจากการไถดะเวียนขวา ๓ รอบแล้ว คนไทยพวนจะประนมมือพร้อมกับถือกรวยใบตองเพื่อบูชาแม่โพสพและเจ้าที่ในนา และขอพรให้ไม่มีสัตว์มากินเมล็ดข้าวและได้ข้าวงามดี แล้วจึงวางกรวยใบตองที่ริมนา จากนั้นจึงหว่านข้าวในนาของคนอื่นก่อน แล้วจึงหว่านข้าวในนาของตน เชื่อว่าจะทำให้หนักและหนูไม่มากินเมล็ดข้าวที่หว่านในนาของตน

การลงแขกทำนา ในสมัยก่อน ระหว่างเดือน ๖ ถึง เดือน ๘ เป็นช่วงฤดูทำนา คนไทยพวนมีการขอแรงคนภายในหมู่บ้านเครือญาติและคนภายในหมู่บ้านให้มาช่วยลงแขกทำนา ปัจจุบันได้เปลี่ยนมาทำนาหว่านกันทุกครอบครัว ประเพณีนี้จึงหมดไป

- เดือน ๘

การทำบุญวันอาสาฬหบูชาและวันเข้าพรรษา ตรงกับวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๘ และวันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๘ ตามลำดับ คนไทยพวนจะไปทำบุญที่วัด และแห่เทียนพรรษาไปยังวัดประจำหมู่บ้านในตอนเช้า ปัจจุบันทุกหมู่บ้านยังคงถือปฏิบัติอยู่

- เดือน ๙

ประเพณีสารทพวน เป็นการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่ญาติที่ล่วงลับไปแล้ว ถือว่าเป็นงานบุญใหญ่ เพราะเป็นการรวมญาติพี่น้องในท้องถิ่นต่าง ๆ กลับมาทำบุญร่วมกันที่ หมู่บ้านจะจัดขึ้นในวันแรม ๑๔ ค่ำ เดือน ๙ ในวันงานจะมีการทำบุญตักบาตร พระสงฆ์สวด บังสุกุล และเผากระดาษที่เขียนชื่อญาติที่เสียชีวิตไปแล้วลงในชั้นน้ำ แล้วนำมากรวดน้ำอุทิศ ส่วนกุศล

ในงานประเพณีวันสารทพวน จะมี "การทำบุญห่อข้าวประดับดิน" หรือเรียกอย่าง สั้น ๆ ว่า "บุญข้าวห่อ" ซึ่งเป็นการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้กับญาติที่ล่วงลับไปแล้วและผีที่ไม่มี ญาติ มีการตักบาตรและถวายภัตตาหารเช้าแด่พระสงฆ์ที่วัด คนไทยพวนจะนำ "ห่อข้าวประดับ ดิน" ที่ทำจากใบตอง กระดาษหนังสือพิมพ์ หรือกล่องโฟมจำนวนกี่ห่อก็ได้ตามจำนวนสถานที่ที่จะ นำไปวาง ภายในห่อมีเครื่องเช่น ได้แก่ มัน เผือก บวบ พัก แพง ส้ม ลูกมะตาด (ลูกองุ่นป่า) ข้าวสาร ข้าวสุก กระจ่างสารท ขนมะจัน บุหรี่ หมาก พลุ พริก หอม กระเทียม ภายนอกห่อมีดอกไม้ ไม้ ฐูป เทียน เสียบไว้

หลังจากพระสงฆ์ฉันภัตตาหารเช้าแล้ว คนไทยพวนจะถือห่อข้าวประดับดินลงไป ที่โบสถ์ เพื่อกล่าวคำอุทิศส่วนกุศลให้กับบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว แล้วจึงนำห่อข้าวประดับดิน ออกจากโบสถ์ไปเช่นไหว้ตามสถานที่ต่าง ๆ สถานที่ละ ๑ ห่อ ได้แก่ เจดีย์ที่บรรจุอัฐิของปู่ย่าตา ยายและญาติพี่น้อง โคนต้นไม้สำหรับผีที่ไม่มีญาติ ศาลเจ้าที่ภายในวัด ศาลเจ้าที่ในนา แมงกะได* และแม่เตาไฟ**

นอกจากนี้ยังนำห่อข้าวประดับดินจำนวน ๑ ห่อ ไปวางไว้ในนาสำหรับเรียกขวัญ แม่โพสพ พร้อมอธิษฐานขอให้ข้าวในนาอุดมสมบูรณ์ ปัจจุบันยังคงมีบางหมู่บ้านที่มีการทำบุญ ห่อข้าวประดับดิน เช่น บ้านกองขวา และบ้านกุ่มแดง ในตำบลเมืองเก่า

*แมงกะได หมายถึงผีที่สิงสถิตอยู่ที่กระไดเรือน (ดูรายละเอียดเพิ่มเติมที่หน้า ๕๖)

**แม่เตาไฟ หมายถึงผีที่สิงสถิตอยู่ที่เตาไฟ

- เดือน ๑๐

ตักบาตรบุง เป็นประเพณีที่จัดขึ้นที่วัดในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๐ ซึ่งพบที่หมู่บ้านของคนไทยพวนในตำบลหนองยาว ได้แก่ บ้านหนองทราย บ้านหนองป่าตอง บ้านนาเหล่าบก และบ้านแล้ง โดยหลังจากพระสงฆ์ฉันเพลเสร็จแล้ว คนไทยพวนจะทำบุญด้วยการนำเผือก มัน หมากพลู ข้าวสาร และอาหารแห้งต่าง ๆ รวมทั้งเครื่องครัว ใส่ในกระบุงที่ทางวัดเตรียมไว้ เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้กับญาติที่ล่วงลับไปแล้ว และให้พระสงฆ์นำกระบุงดังกล่าวไปสวดมนต์ในเวลาากลางคืน เพื่อต่ออายุให้กับผู้ที่ตาย ปัจจุบันยังคงถือปฏิบัติกันอยู่

ในสมัยก่อน หลังจากตักบาตรบุงเสร็จแล้ว จะมีการเล่นโยนข้าวสารใส่กันระหว่างผู้มาร่วมทำบุญเพื่อสร้างความสนุกสนาน

เทศน์ล้างภาศ เป็นการเทศน์เรื่องราวเกี่ยวกับพุทธประวัติ โดยเทศน์ในเวลาหัวค่ำที่วัดก่อนวันเทศน์บุญพระเวส ๑ วัน ปัจจุบันเกือบทุกหมู่บ้านยังคงถือปฏิบัติอยู่

เทศน์บุญพระเวส เป็นประเพณีที่คล้ายกับการเทศน์มหาชาติทั้ง ๑๓ กัณฑ์ ของคนไทย แต่นิยมเทศน์เป็นภาษาพวน โดยนิมนต์พระสงฆ์ที่เป็นคนพวนในตำบลเมืองเก่า ตำบลพนมसारคาม ตำบลหนองยาว และจากอำเภอศรีมหาโพธิ จังหวัดปราจีนบุรี บางหมู่บ้านก็เทศน์เป็นภาษาไทย โดยนิมนต์พระสงฆ์จากวัดต่าง ๆ ในอำเภอพนมसारคาม และอำเภอราชสาส์นที่มีทำนองเทศน์ไพเราะ กำหนดการการเทศน์นั้นขึ้นอยู่กับการรวมการวัดของแต่ละวัด ส่วนใหญ่จะเทศน์กันในช่วงเดือน ๑๐ ถึง เดือน ๑๑ ปัจจุบันทุกหมู่บ้านยังคงถือปฏิบัติอยู่

- เดือน ๑๑

การทำบุญวันออกพรรษา จัดขึ้นในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ โดยคนไทยพวนจะไปทำบุญที่วัดในตอนเช้า

การตักบาตรเทโว ในวันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ เป็นประเพณีที่คนไทยพวนทำเช่นเดียวกับคนไทย หลังจากวันออกพรรษาแล้ว ๑ วัน ปัจจุบันทุกหมู่บ้านยังคงถือปฏิบัติอยู่

การทอดกฐิน เป็นประเพณีที่ทำในช่วงกลางเดือน ๑๑ จนถึงกลางเดือน ๑๒ ของทุกปี คนไทยพวนจะไปทำบุญที่วัดและร่วมกันแห่ขบวนกฐินไปที่วัดในตอนเช้า

พิธีสูขวัญข้าว* เป็นพิธีกรรมที่ทำในเดือน ๑๑ โดยนำชะลอมที่ได้ขนมและผลไม้ที่มีรสเปรี้ยว พร้อมกับเครื่องแต่งตัวไปสูขวัญข้าวที่นา ซึ่งยังมีบางครอบครัวที่ถือปฏิบัติอยู่

- เดือน ๑๒

การทำบุญข้าวเม่า ทำในช่วงที่ข้าวกำลังออกรวงใกล้จะเก็บเกี่ยวในเดือน ๑๒ คนไทยพวนจะนำข้าวมาทำข้าวเม่า โดยนำข้าวมาคั่วให้ร้อน จากนั้นนำไปตำในครก แล้วจึงนำไปคลุกกับน้ำตาล และมะพร้าว เมื่อทำเสร็จแล้วก็นำไปถวายพระสงฆ์ที่วัด เช่นไหว้ที่ศาลปู่ตา และแจกจ่ายตามบ้านต่าง ๆ ปัจจุบันบางหมู่บ้านยังคงถือปฏิบัติอยู่ เช่น บ้านนาเหล่าบก ในตำบลหนองยาว

การสวดกาเผือก จัดในคืนวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๒ ก่อนจะไปลอยกระทง คนไทยพวนจะไปรวมกันที่วัดเพื่อฟังพระสงฆ์สวดกาเผือก ซึ่งเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับพระพุทธเจ้าทั้ง ๕ พระองค์ ได้แก่ พระกกุสันโธ พระโกนาคม พระกัสสปะ พระโคตม และพระศรีอาริยมุตไตรย์ ปัจจุบันมีบางหมู่บ้านที่ยังถือปฏิบัติอยู่ เช่น บ้านหนองป่าตอง ในตำบลหนองยาว

ประเพณีลอยกระทง จัดขึ้นในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๒ เชื่อว่าการลอยกระทงเป็นการขอขมาแม่พระคงคาที่ได้ใช้น้ำ อาบ ตี๋ม และทำการเกษตร ตลอดจนอธิษฐานขอพรจากแม่พระคงคาให้ชีวิตตนเองและครอบครัวมีความสุขความเจริญ และให้พืชผลทางการเกษตรที่ปลูกไว้ได้ผลดี

การอาบน้ำเจ็ดช่วง ทำในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๒ "ช่วง" เป็นภาษาพวน หมายถึง บ่อน้ำ เมื่อถึงเวลาที่เที่ยงคืน คนไทยพวนจะออกไปตักน้ำตามบ่อน้ำของบ้านต่าง ๆ ให้ครบ ๗ บ่อ แล้วนำมาที่บ้านของตน จากนั้นจึงทำน้มนต์ โดยจุดเทียน ๑ เล่ม หยดน้ำตาเทียนลงในน้ำที่ตักมาพร้อมกับประนมมืออธิษฐานขอพรจากหลวงพ่อโสธรให้ช่วยชำระสิ่งไม่ดีออกไปจากตัว ปัจจุบันยังมีบางครอบครัวที่ถือปฏิบัติอยู่

การลงแขกเกี่ยวข้าว จะทำกันในระหว่างเดือน ๑๒ ถึง เดือนยี่ ซึ่งเป็นฤดูเกี่ยวข้าว โดยขอแรงจากญาติพี่น้องและคนในหมู่บ้านช่วยกันลงแขกเกี่ยวข้าว แต่ในปัจจุบันได้เปลี่ยนมาใช้รถเกี่ยวข้าวแทน

*ดูเพิ่มเติมที่บทที่ ๔, หน้า ๒๒๖.

- เดือน ๓

พิธีกำฟ้า ทำในวันขึ้น ๓ ค่ำ เดือน ๓ คนไทยพวนจะงดจับเครื่องมือหรืออุปกรณ์ที่ทำจากโลหะ แต่สามารถออกไปจับสัตว์น้ำมาทำอาหารได้ ปัจจุบันยังมีบางครอบครัวที่ถือปฏิบัติอยู่

การทำบุญวันมาฆบูชา ในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๓ คนไทยพวนจะไปทำบุญที่วัดในตอนเช้า และเวียนเทียนรอบโบสถ์ในตอนเย็น

การทำบุญข้าวหลาม จัดขึ้นในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๓ ซึ่งอยู่ในช่วงฤดูเกี่ยวข้าว คนไทยพวนจะนำข้าวที่ได้จากการเก็บเกี่ยวมาทำเป็นข้าวหลามก่อนถึงวันมาฆบูชา ๑ วัน วันรุ่งขึ้นจึงนำไปทำบุญที่วัด ปัจจุบันทุกหมู่บ้านยังคงถือปฏิบัติอยู่

อนึ่ง เมื่อประมาณ ๖๐ ปีก่อน หลังจากคนไทยพวนทำบุญข้าวหลามที่วัดเสร็จแล้ว จะเดินทางด้วยเท้าไปเที่ยวงานประจำปีและบูชารอยพระพุทธรูปที่วัดเขาแดงยาง ในตำบลหนองแห่น อำเภอพนมสารคาม ซึ่งเป็นประเพณีที่ยิ่งใหญ่ที่กลุ่มคนไทยและไทยเขมรไปร่วมงานด้วย

การทำบุญข้าวจี จัดขึ้นในช่วงฤดูเก็บเกี่ยวข้าวในเดือน ๓ คนไทยพวนจะนำข้าวเหนียวมาทำเป็น "ข้าวจี" โดยนำข้าวเหนียวมานึ่ง แล้วนำมาผสมกับเกลือให้เค็ม ปั้นเป็นก้อนแล้วเอาไม้เสียบย่างด้วยไฟอ่อน ๆ พอเห็นมีสีเหลืองกรอบแล้วจึงชุบไข่ นำไปย่างต่อจนแห้ง เพื่อนำไปถวายพระสงฆ์ที่วัด ปัจจุบันมีบางหมู่บ้านยังคงถือปฏิบัติอยู่ เช่น บ้านโพธิ์ใหญ่ ในตำบลเมืองเก่า

- เดือน ๔

ประเพณีตรุษ ในวันแรม ๑๕ ค่ำ เดือน ๔ ซึ่งเป็นวันสิ้นปี และในวันขึ้น ๑ ค่ำ เดือน ๕ ซึ่งเป็นวันปีใหม่ คนไทยพวนจะไปทำบุญที่วัด ปัจจุบันทุกหมู่บ้านยังถือปฏิบัติอยู่

๒. ประเพณีพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับชีวิต ประกอบด้วย ประเพณีการเกิด ประเพณีการโกนจุก ประเพณีการบวช ประเพณีการแต่งงาน (กินดอง) ประเพณีการตาย และพิธีกรรมลำผีฟ้า

๒.๑ ประเพณีการเกิด มีขั้นตอนตามลำดับดังนี้

การอยู่กรรม (การอยู่ไฟ) เมื่อสมัยประมาณ ๓๐ ปีก่อน เมื่อแม่คลอดลูกออกมา จำเป็นต้องอยู่กรรมบนบ้าน คนไทยพวนนิยมอยู่กรรมประมาณ ๑๕ วัน ๑๗ วัน หรือ ๓๐ วัน โดยนอนอยู่บนแคร่ไม้ไผ่ ได้แคร่ไม้ไผ่มีเต้าอั้งโล่ที่รองด้วยกากกล้วยและใบตองสดเพื่อไม่

ให้พื้นกระดานใหม่ อาหารที่แม่ของเด็กกินในระหว่างการอยู่กรรมมีข้าวจีกับเกลือ ข้าวกับเกลือคือ ปลาอย่าง ไก่ผัดขิง หรือหมูผัดขิง แต่ส่วนมากนิยมกินข้าวจีกับเกลือ ดังที่ปรากฏอยู่ในบท สู่ขวัญภาค ตอนกล่าวกำเนิด ขณะที่แม่นอนอยู่กรรม ความว่า “...แม่เจ้านอนนอนสะแหนหนั่งเฝ้า กินเข้าจีกับเกลือ กุมกั๊ดเจียมอยู่ต๋อยต๋อย แม่เจ้านูงชินชอยนังพิงไฟ อดสาใจจำอยู่...”^{๒๔} ส่วน อาหารแสดงที่ไม่ให้กิน ได้แก่ ส้มตำ ปลาแร่ และอาหารที่ทำจากกบและปลาไหล ปัจจุบันทุก หมู่บ้านไม่ถือปฏิบัติกันแล้ว

การเสียมแม่มือ เมื่อเด็กมีอายุได้ ๑-๒ เดือน คนไทยพวนในบางหมู่บ้านจะ ประกอบพิธีเสียมแม่มือให้กับเด็กที่ร้องไห้ไม่หยุด แม่เฒ่า (ย่าหรือยาย) ของเด็กจะเรียกแม่มือให้มา ดูแลรักษาเด็กโดยกล่าวคำเสียมแม่มือ แล้วใช้ด้ายผูกข้อมือเด็ก ปัจจุบันไม่ถือปฏิบัติแล้ว

การร่อนกระดั่ง คนไทยพวนมีพิธีร่อนกระดั่งหลังจากเด็กคลอดออกมา แล้วคล้ายกับคนไทย แต่มีรายละเอียดของพิธีแตกต่างกันบ้าง กล่าวคือ คนไทยพวนจะทำพิธี ร่อนกระดั่งก็ต่อเมื่อเด็กอยู่ในกระดั่งครบ ๓ วัน เมื่อครบสามวันแล้ว จึงนำเด็กออกมาร่อนกระดั่ง ๓ ครั้ง แต่แต่ละครั้งจะพูดว่า “วันนี้ วันดี วันศรี วันดี ขอให้เป็นลูกเป็นเต้า สามวันลูกผี สี่วันเป็น ลูกคนเนื้อ”^{๒๕} แล้วจึงทิ้งกระดั่งลงพื้นเบา ๆ ให้เด็กตกใจและร้อง เพื่อแสดงให้เห็นว่าเด็กนั้นมี สุขภาพที่ปกติ จากนั้นจึงเลือกคนที่ดี มีฐานะดี ให้มารับเด็กไป หรืออาจให้แม่ของเด็กรับเองก็ได้

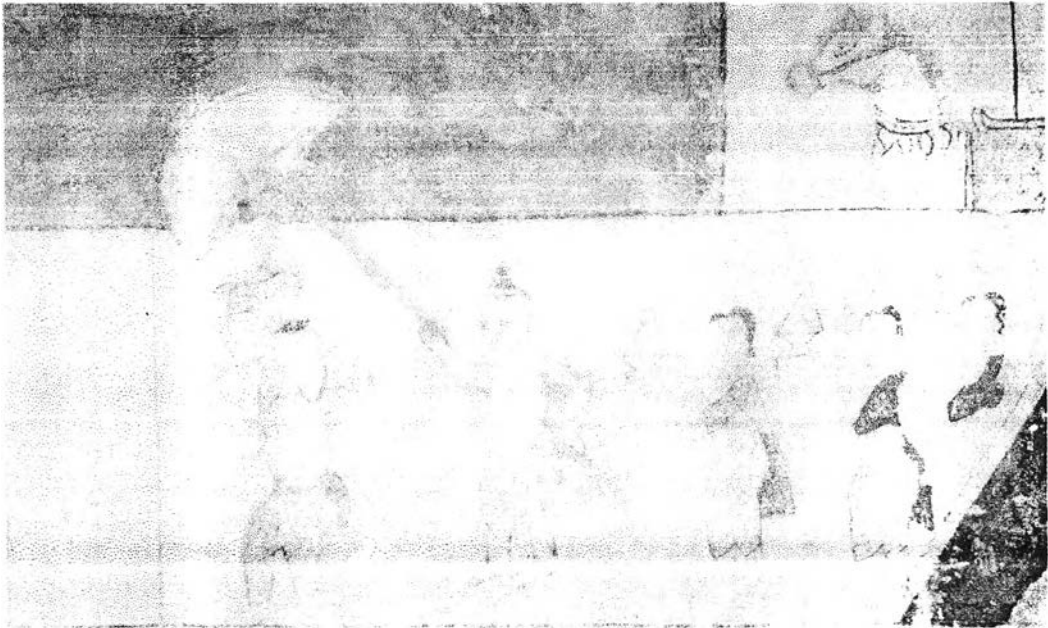
การโกนผมไฟ หลังจากเด็กคลอดออกมาได้ ๓ วัน หรือ ๗ วัน จะมี การโกนผมไฟให้เด็ก โดยนิมนต์พระสงฆ์มาโกนจุกให้เด็ก เมื่อแม่ออกกรรม (ออกจากการอยู่ไฟ) แล้ว จะประกอบพิธีสู่ขวัญแม่ออกกรรมให้กับเด็กและแม่ของเด็ก เพื่อเรียกขวัญของเด็กและแม่ของเด็ก ให้กลับมา ปัจจุบันไม่มีการประกอบพิธีสู่ขวัญแม่ออกกรรมแล้ว พบแต่เพียงการโกนผมไฟที่ พ่อและแม่โกนผมไฟให้แก่ลูกของตนเอง

๒.๒ ประเพณีการโกนจุก เมื่อประมาณ ๓๐ ปีก่อน คนไทยพวนยังคงมี ประเพณีการโกนจุกเช่นเดียวกับคนไทย ด้วยความเชื่อที่จะทำให้เด็กหายป่วยไข้และเลี้ยงง่าย โดยมีขั้นตอนการโกนจุกและพิธีสู่ขวัญจุกซึ่งมีบทสู่ขวัญจุกเป็นภาษาไทย ปัจจุบันเกือบจะไม่พบ เห็นเด็กไทยพวนไว้จุกกันแล้ว เด็กที่ไว้จุกในปัจจุบันนั้น พ่อและแม่มักจะพาเด็กไปให้พระสงฆ์ตัด จุกที่วัดในตอนเช้า

^{๒๔} บทสู่ขวัญภาค สำนวนที่ ๑, ดุทีภาคผนวก ข., หน้า ๔๘๖.

^{๒๕} สัมภาษณ์ บุญมา ไชยสถานนท์, ๒๒ สิงหาคม ๒๕๔๔.

เป็นที่น่าสังเกตว่าประเพณีการโกนจุกของคนไทยพวนที่อำเภอพนมสารคาม สันนิษฐานว่าน่าจะจะมีมานานกว่า ๑๐๐ ปีแล้ว เพราะภายในอุโบสถ (หลังเก่า) ด้านทิศตะวันออก ที่วัดเมืองกาย ในตำบลพนมสารคาม อำเภอพนมสารคาม ซึ่งเป็นวัดของคนไทยพวน พบภาพจิตรกรรมฝาผนังที่มีอายุประมาณ ๑๐๐ ปี^{๓๐} มีภาพเด็กไว้ผมจุกและชบวนแห่เด็กที่ไว้ผมจุก ซึ่งอาจเป็นประเพณีการโกนจุกของคนไทยพวนในสมัยก่อน

ภาพที่ ๘ ภาพจิตรกรรมฝาผนังแสดงชบวนแห่เด็กที่ไว้ผมจุก ที่วัดเมืองกาย

๒.๓ ประเพณีการบวช* คนไทยพวนจะนิยมบวชเมื่ออายุครบ ๒๐ ปี จนถึง ๒๒ ปี พ่อแม่ของผู้ที่จะบวชมักจะชักชวนให้ลูกชายของญาติพี่น้องที่มีอายุครบบวชมาบวช พร้อมกับลูกของตนเอง เรียกว่า "อุปสมบทหมู่" ซึ่งอาจมีถึง ๑๐ คน ปัจจุบันยังพบเห็นอยู่ในบางหมู่บ้าน ขั้นตอนการบวชประกอบด้วยพิธีสู่ขวัญภาคและพิธีบวช ส่วนมากนิยมบวชในระหว่าง เดือน ๔ ถึง เดือน ๖ เพราะเป็นช่วงที่ว่างเว้นจากการทำนา

^{๓๐}สัมภาษณ์ สุวัฒน์ เรืองเกษตร, ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ ๒ บ้านเมืองกาย ตำบลพนมสารคาม อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา, ๒๒ สิงหาคม ๒๕๔๔.

*ดูเพิ่มเติมที่บทที่ ๔, หน้า ๑๖๔.

๒.๔ ประเพณีการแต่งงาน* (กินดอง) ผู้ชายไทยพวนมักจะแต่งงานเมื่ออายุประมาณ ๓๐ ปี เพราะต้องทำงานเพื่อเก็บเงินไว้ให้มีพอสำหรับการเริ่มต้นใช้ชีวิตคู่ ส่วนผู้หญิงไทยพวนมักจะแต่งงานในช่วงอายุระหว่าง ๒๐-๒๕ ปี การแต่งงานของคนไทยพวนแต่เดิมฝ่ายชายจะส่งเจ้าแม่ไปสู่ขอ และจัดพิธีหมั้น เมื่อเสร็จจากพิธีหมั้นแล้วก็จะหาฤกษ์สำหรับประกอบพิธีสู่ขวัญบ่าวสาว ปัจจุบันประเพณีการแต่งงานของคนไทยพวนเริ่มเปลี่ยนแปลงไปโดยถือธรรมเนียมพิธีแต่งงานแบบคนไทยกันมากขึ้น

๒.๕ ประเพณีการตาย

เมื่อมีคนตาย ถ้าตายภายในบริเวณบ้านก็จะเก็บศพไว้ที่บ้าน เรียกบ้านที่มีศพว่า "บ้านผีตาย" แต่ถ้าตายนอกบ้านก็จะนำศพไปไว้ที่วัด ส่วนมากจะเก็บศพไว้ ๓ วัน หรือ ๕ วัน แล้วจึงเผา เมื่อเผาศพแล้วก็จะเรียกบ้านที่เคยมีศพว่า "บ้านเฮือนดี"

ในสมัยก่อนจะมี "งันเฮือนดี" ในงานศพ คือการอ่านวรรณกรรมที่จารลงบนใบลาน โดยมีญาติของผู้ตายหรือผู้ร่วมงานเป็นผู้อ่าน เช่น เรื่องกาละเกต นางผมหอม เป็นต้น เพื่ออ่านเป็นเพื่อนศพ และไม่ให้บรรรยากาศภายในงานดูเศร้าโศกและเจ็บเหงา ปัจจุบันธรรมเนียมดังกล่าวไม่ถือปฏิบัติกันมานานกว่า ๖๐ ปีแล้ว เนื่องจากหมู่บ้านของคนไทยพวนเกือบทุกหมู่บ้านนิยมจ้างคณะนักสวดพระมาลัยจากหมู่บ้านของคนไทยที่อยู่ใกล้เคียงมาสวดพระมาลัยตลอดทั้งคืนในทุกคืนแทนงันเฮือนดี ความนิยมในการสวดพระมาลัยทำให้มีคนไทยพวนบางคนได้จัดตั้งคณะนักสวดพระมาลัยขึ้น โดยสวดเป็นลำเนียงภาษาพวน ปัจจุบันยังพบการสวดพระมาลัยในกลุ่มคนไทยพวนในบางหมู่บ้าน ซึ่งยังคงจ้างคณะนักสวดที่เป็นคนไทยจากหมู่บ้านใกล้เคียงมาสวดเป็นบางครั้ง

๒.๖ พิธีกรรมไล่ผีฟ้า

เป็นประเพณีที่เกี่ยวกับการรักษาโรคที่เกิดจากการกระทำของผีหรือปวร้ายธรรมดา เรียกผู้รักษาโรคว่า "ผีฟ้า" ซึ่งเป็นคนทรงที่เป็นผู้หญิง

วิธีการรักษานั้น คนป่วยจะไปที่บ้านของผีฟ้าเพื่อให้ผีฟ้ารักษา โดยหลังจากผีฟ้าเข้าร่างทรงแล้ว ก็จะรำรำและร้องเพลงเป็นภาษาพวน โดยมีหมอแคนมาเป่าแคนประกอบจังหวะ ผีฟ้าจะพูดคุยกับคนป่วยและขับไล่ผีโรค และสิ่งชั่วร้ายต่าง ๆ ให้ออกไปจากตัว

*ดูเพิ่มเติมที่บทที่ ๔, หน้า ๑๙๔.

คนป่วย ให้ความการรักษาประมาณ ๒-๓ ชั่วโมง ในกรณีที่อาการป่วยไม่หายขาด คนป่วยจะต้องกลับมาให้ผีฟ้ารักษาซ้ำด้วยวิธีเดิมอีก ๑ หรือ ๒ ครั้ง

เมื่อถึงงานไหว้ครูประจำปีที่บ้านของผีฟ้า ซึ่งนิยมจัดในวันพฤหัสบดีแรกของเดือน ๔ หรือ เดือน ๖ ผู้ที่ได้รับการรักษาจากผีฟ้าจะมาร่วมงานด้วย ปัจจุบันไม่มีการล่ำผีฟ้าในทุกหมู่บ้านมาประมาณ ๑๐ ปีแล้ว เพราะคนทรงผีฟ้าได้เสียชีวิตไปหมดและไม่มีผู้สืบทอดเป็นผีฟ้า

๓. พิธีขึ้นเฮือนใหม่

คนไทยพวนในอดีตให้ความสำคัญกับพิธีขึ้นเฮือนใหม่ เพราะเชื่อว่าเป็นพิธีที่นำความเจริญมาสู่ครอบครัว เจ้าของบ้านจะหาฤกษ์วันที่เป็นมงคลในการจัดพิธีเรียกว่า "วันฟู" เดือนที่นิยมประกอบพิธีขึ้นเฮือนใหม่นั้นคือเดือน ๖ เพราะเป็นช่วงที่ว่างเว้นจากการทำนา ดังที่ปรากฏอยู่ในบทสวดขวัณขັນเฮือนใหม่ ดังความที่ว่า "...เดินเฮ้ออนเข้าป่าดงหนาหลายมือหลายวัน เวลาปีเดือนติดต่อ หลายพหล่ามือต่อเจ้าอ้อนแสง ยามแลงเข้ายามงายปละเปล่า มือสืบมือป่าไม่ล้มไปปีเดือนได้วันยามเข้าป่า แดดฮ้อนรนใหม่ค้อยเพียร ปีเดือนเข้าหกมาเข้าลวง ฝนหลังย้อยอำผ้าชุ่มเย็น บรรรแล้วพันเฮือนหลังใหญ่..."^{๑๑}

เมื่อถึงวันขึ้นเฮือนใหม่ ผู้ที่มาร่วมในงานจะนั่งบนเฮือน ส่วนเจ้าของเฮือนพร้อมกับสมาชิกในครอบครัวจะรออยู่ข้างล่าง เพื่อรอให้ผู้ร่วมงานที่นั่งอยู่บนเฮือนร้องถามก่อนว่า "ไ้อัย... จะไปกะเลอกันมา" เจ้าของเฮือนจะตอบว่า "ไ้อัย... มาแต่เมืองน่านผ่านมาแต่เมืองแกว บ่อมมีที่อยู่พักอาศัย ที่เข้ามาอยู่ อู๋ทำมาหากิน จะมาทำมาหากิน ให้อำให้รวย"^{๑๒} ซึ่งจะพูดแต่ถ้อยคำที่ดี เพื่อนำความสุขความเจริญมาสู่ครอบครัว จากนั้นผู้ที่เป็นเจ้าของเฮือนก็คือพ่อบ้าน จะเดินถือแห ข้อง หอก ดาบ และเทียนที่จุดไว้ขึ้นสู่เฮือน ตามด้วยแม่บ้านที่ถือเสื้อผ้า ที่นอน พร้อมกับจูงลูกขึ้นบนเฮือน เชื่อว่าการนำเทียนที่จุดไว้ขึ้นบนเฮือนจะนำความเจริญรุ่งเรืองมาสู่ครอบครัว แล้วจึงประกอบพิธีขวัณขັນเฮือนใหม่ ซึ่งปัจจุบันไม่ถือปฏิบัติกันมานานกว่า ๕๐ ปีแล้ว เพราะไม่มีหมอมพรสืบทอดพิธีขวัณขັນเฮือนใหม่

^{๑๑}บทสวดขวัณขັນเฮือนใหม่, ดุทีภาคผนวก ข., หน้า ๕๗๖.

^{๑๒}สัมภาษณ์ บุญมา ไอลถานนท์, ๒๒ สิงหาคม ๒๕๔๔.

ง. ความเชื่อ

๑. ความเชื่อเรื่องผีปอบตา

คนไทยพวส่วนใหญ่มีความเชื่อเกี่ยวกับผีปอบตาซึ่งเป็นผีบรรพบุรุษ เชื่อว่าเป็นผู้ดูแลและคุ้มครองคนภายในหมู่บ้านให้อยู่ดีมีความสุข คนไทยพวนจะประกอบพิธีไหว้ผีปอบตาที่บริเวณศาลปอบตาทุกปีในเดือน ๖ เดือน ๗ หรือ เดือน ๓ ตามแต่ประเพณีที่ถือปฏิบัติของแต่ละหมู่บ้าน หรือแม้แต่เมื่อมีผู้ใดจะบวช ก็จะต้องมาจุดธูปบอกกล่าวให้ผีปอบตาที่ศาลปอบตารับรู้ เพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ผู้ที่จะบวช

ภาพที่ ๙ ศาลปอบตา ซึ่งอยู่ใต้ต้นส้มโอง (ต้นอุโลก) ที่บ้านหนองป่าตอง ในตำบลหนองยาว

นอกจากนี้ คนไทยพวนยังเชื่อว่าผีปอบตาช่วยรักษาคนป่วยใช้ได้ เห็นได้จากคนไทยพวนในบางหมู่บ้าน เช่น บ้านโพธิ์ใหญ่ ในตำบลเมืองเก่า มีความเชื่อในเรื่อง “ถุงไต้ยาไต้” ซึ่งเป็นถุงย่ามขนาดเท่าฝ่ามือ เชื่อว่าเป็นที่สิงสถิตของผีปอบตาซึ่งเป็นผีบรรพบุรุษ คนไทยพวนจะนำ

ถุงเท้าให้แขวนไว้เหนือหัวนอนของเด็กที่ป่วย พร้อมกับจุดธูปเทียนเพื่อเรียกผีปูด่าให้มากขึ้น เครื่องเช่น ได้แก่ หมาก พลู ข้าวปากหม้อ และไข่ต้ม เชื่อว่าจะช่วยรักษาเด็กให้หายป่วยใช้ได้^{๓๓} ปัจจุบันไม่ถือปฏิบัติกันแล้ว

๒. ความเชื่อเรื่องเจ้าพ่อ

คนไทยพวนมีความเชื่อเกี่ยวกับเจ้าพ่อต่าง ๆ เช่น เจ้าพ่อทองคำ ที่บ้านหนองป่าตอง เจ้าพ่อทองแดง ที่บ้านโพธิ์ใหญ่ และเจ้าพ่อพระยาเสือ ที่บ้านคลองต้อน เป็นต้น คนไทยพวนส่วนใหญ่เชื่อว่าเจ้าพ่อคือผู้นำในการอพยพจากเมืองเวียงจันทน์ลงมาตั้งถิ่นฐานยังพื้นที่ในปัจจุบัน และจะมีการทำบุญเป็นประจำทุกปีที่บริเวณศาลเจ้าพ่อในเดือน ๖ เดือน ๑๒ หรือ เดือน ๓ ตามประเพณีของแต่ละหมู่บ้าน คนไทยพวนส่วนมากจะขอพรจากเจ้าพ่อให้ครอบครัวมีความสุข ร่ำรวย และได้ข่าวงามดี เป็นที่น่าสังเกตว่าช่วงเวลาจัดการทำบุญนั้นสัมพันธ์กับกิจกรรมการทำนา ได้แก่ การไถและหว่าน (เดือน ๖) และการเก็บเกี่ยว (ระหว่างเดือน ๑๒ ถึง เดือน ๓)

๓. ความเชื่อเรื่องแม่กะได

คนไทยพวนมีความเชื่อเกี่ยวกับ "แม่กะได" ซึ่งเป็นผีที่สิงสถิตอยู่ที่หัวบันไดเฮือน ซึ่งคอยดูแลคุ้มครองเฮือน คนไทยพวนจึงให้ความเคารพนับถือ

ในพิธีแต่งงาน เมื่อทำพิธีแต่งงานเสร็จแล้ว ทั้งเจ้าบ่าวและเจ้าสาวจะนำดอกไม้ธูป เทียน ไปไหว้แม่กะไดที่หัวบันไดเฮือน เพื่อขอขมาที่ได้เหยียบย่ำอยู่เป็นประจำ นอกจากนี้ คนไทยพวนยังมีความกลัวเกรงต่อแม่กะได โดยเชื่อว่าแม่กะไดเป็นผีที่เป็นผู้หญิง เมื่อเห็นพระสงฆ์ที่เพิ่งบวชใหม่ จะชอบมากและต้องการเอาตัวไปอยู่ด้วย แต่ไม่สามารถเข้าไปใกล้ได้เพราะอยู่ในเพศบรรพชิต จึงคอยเวลาพระสงฆ์สึกเพื่อจะได้เอาตัวไปอยู่ด้วย คนไทยพวนจึงมีประเพณีให้ผู้หญิง* จูงมือติดสีกใหม่ลงมาจากหัวบันไดกุฎี พร้อมกับพูดว่า “ลูกสาวกูเน้อคนนี้ กูจะเอาไปบ้านกูแล้วเด้อ”^{๓๔} เพื่อให้แม่กะไดเห็นว่าติดสีกใหม่มีภรรยาแล้ว จะได้ไม่เอาตัวไปอยู่ด้วย และให้ติดสีกใหม่สะพายดาบขณะเดินออกจากวัด เพื่อป้องกันไม่ให้แม่กะไดเอาตัวไป

^{๓๓} สัมภาษณ์ หนู เจริญยิ่ง, ๒๓ สิงหาคม ๒๕๔๔.

*บางหมู่บ้านใช้เด็กผู้หญิงหรือหญิงสาวที่ยังไม่ได้แต่งงาน

^{๓๔} สัมภาษณ์ สุวรรณ เหนียงทอง, ๒๔ กันยายน ๒๕๔๔.

จ. เพลงพื้นบ้าน

เพลงพื้นบ้านของกลุ่มคนไทยพวนที่นิยมร้องเล่นกัน คือ "ลำพวน" ซึ่งเป็นการร้องเกี่ยวพาราสีกันระหว่างฝ่ายชายและฝ่ายหญิง ฝ่ายชายจะเป็นฝ่าย "ลำเกี่ยว" (ร้องเกี่ยวฝ่ายหญิง) ส่วนฝ่ายหญิงจะเป็นฝ่าย "ลำแก้" (ร้องแก้ฝ่ายชาย) โดยใช้แคนเป็นเครื่องดนตรีประกอบจังหวะเพียงอย่างเดียว นิยมร้องเล่นกันในเทศกาลและงานบุญต่าง ๆ เช่น วันขึ้นปีใหม่ วันสงกรานต์ วันเข้าพรรษา งานทอดกฐิน งานบวช งานแต่งงาน เป็นต้น โดยจะร้องกันในตอนกลางคืนตั้งแต่เวลาประมาณ ๒๐.๐๐–๐๓.๐๐ น. บางครั้งก็ร้องเล่นกันจนถึงรุ่งเช้า ปัจจุบันมีผู้ร้องลำพวนได้น้อยมากเพราะขาดผู้สืบทอด

ในบางครั้งก็มีการจ้างคณะลำพวนจากหมู่บ้านของคนไทยพวนที่อยู่ในจังหวัดใกล้เคียงมาเล่นในบางโอกาส โดยนิยมจ้างคณะลำพวนจากบ้านหัวดงกระตงยาม ในอำเภอศรีมหาโพธิ จังหวัดปราจีนบุรี และคณะลำพวนจากบ้านเกาะหวาย ในตำบลเกาะหวาย อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก ค่าตัวในการจ้างคณะลำพวนมาร้องเล่นนั้นคนละประมาณ ๑,๐๐๐ บาท

กลุ่มคนไทยเขมร

ก. ประวัติความเป็นมา

แต่เดิมกลุ่มคนไทยเขมรเคยตั้งถิ่นฐานอยู่ในอาณาจักรเขมร แต่ได้เกิดความวุ่นวายทางการเมืองภายในประเทศและระหว่างประเทศ ทำให้คนไทยเขมรบางกลุ่มได้อพยพหนีภัย และถูกกวาดต้อนมายังไทยตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา^{๓๕} จากข้อมูลทางประวัติศาสตร์ที่บันทึกไว้ พบว่าคนไทยเขมรได้เข้ามาตั้งบ้านเรือนในพื้นที่อำเภอพนมสารคามและอำเภอราชสาส์นเมื่อครั้งยังเป็นเมืองฉะเชิงเทราในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ด้วยสาเหตุจากสงครามระหว่างไทยกับเขมรและญวน ในระหว่างปี พ.ศ. ๒๓๗๖–๒๓๙๐ เป็นส่วนใหญ่

ปี พ.ศ. ๒๓๗๗ เจ้าพระยาบดินทรเดชา (สิงห์ สิงหเสนี) มีหนังสือให้กวาดต้อนครัวเขมรมาตั้งถิ่นฐานยังหัวเมืองชั้นใน เช่น กรุงเทพมหานคร ราชบุรี นครชัยศรี และฉะเชิงเทราเพื่อไม่ให้เขมรมีกำลังมากพอที่จะกลับมาตีไทยได้ โดยครัวเขมรที่เมืองฉะเชิงเทราเป็นครัวเขมรที่พระยา

^{๓๕}ราชพงศาวดารกรุงกัมพูชา. พิมพ์ครั้งที่ ๒ (พระนคร: สำนักพิมพ์แพรวพิทยา, ๒๕๑๓), หน้า ๗๙.

พิษณุโลกและพระยามหาธิราชกวาดต้อนมาจากเมืองโพธิสัตว์^{๓๖}

ปี พ.ศ. ๒๓๘๑ โปรดให้เจ้าพระยาบดินทรเดชา ส่งครัวของนักองค์ด้วงเข้ามายัง กรุงเทพมหานคร แต่เกวียนและควายของนักองค์ด้วงให้บ่าวชาวเขมรเป็นผู้ดูแลไว้ที่เมืองจะเข็งเทรา^{๓๗}

ปี พ.ศ. ๒๔๕๐ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ไทยได้ยอมยกหัวเมืองในมณฑลบูรพา ได้แก่ เมืองพระตะบอง เสียมราฐ และศรีโสภณ ให้กับฝรั่งเศส สมุหเทศาภิบาลที่ปกครองมณฑลบูรพา คือ เจ้าพระยาอภัยภูเบศร ได้อพยพชาวเขมรเข้ามาตั้งถิ่นฐานแถบเมืองปราจีนบุรี และจะเข็งเทรา^{๓๘} สอดคล้องกับคำบอกเล่าที่ว่า คนไทยเขมรที่บ้านเขาแดง ในตำบลหนองแหน อำเภอพนมสารคาม เป็นกลุ่มที่อพยพมาในสมัยรัชกาลที่ ๕ โดยมีผู้นำ คือ หลวงรักษะละเวงวงศา ซึ่งมีความใกล้ชิดกับสมเด็จพระเจ้าศรีสวัสดิ์ซึ่งเป็นกษัตริย์ของเขมรในเวลานั้น^{๓๙}

กลุ่มคนไทยเขมรในตำบลดงน้อย อำเภอราชสาส์น เป็นกลุ่มคนไทยเขมรที่ตั้งบ้านเรือนรวมกันเป็นกลุ่มใหญ่ ได้แก่ ประชากรที่บ้านตลาดดงน้อย บ้านหนองจอก บ้านหมูไผ่ บ้านหนองโบสถ์ บ้านหน้าวัดใต้ บ้านหน้าวัดเหนือ บ้านยางปุม บ้านวังกระทุ่ม บ้านท่าโพธิ์ บ้านทางข้าม บ้านต้นกันเกรา บ้านหินดาชะ บ้านไผ่งาม และบ้านหนองโบสถ์ใหญ่* เชื่อว่าอพยพมาจากเมืองพระตะบองในคราวที่ทัพแตก ไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัดว่าอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในสมัยใด แต่จากคำบอกเล่าว่า “พระกำภูชาชาญศึก” ซึ่งเป็นต้นสกุล “วงษ์กำภู” ได้รับราชการเป็นนายที่เมืองจะเข็งเทราในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นคนตำบลดงน้อยโดย

^{๓๖} ประชุมพงศาวดาร เล่ม ๔๒ จดหมายเหตุเกี่ยวกับเขมรและญวนในรัชกาลที่ ๓ ตอนที่ ๑ (ต่อ) และตอนที่ ๒ (พระนคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๒๑), หน้า ๙-๑๐.

^{๓๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓๗.

^{๓๘} Vallibhotama, Srisakra, "Ban Muang Khao: The village and the Wat," (Master's thesis, Anthropology, University of Western Australia, 1971) อ้างถึงใน ปราณี วงษ์เทศ, "นิทานชาดกกับโลกทัศน์ของลาวพวน," ใน พื้นถิ่นพื้นฐาน: มติใหม่ของคติชนวิทยาและวิถีชีวิตสามัญของ "พื้นบ้านพื้นเมือง": วรณิ วิบูลย์สวัสดิ์ แอนเดอร์สัน, บรรณาธิการ (กรุงเทพมหานคร: ศิลปวัฒนธรรม, ๒๕๓๑), หน้า ๑๓๔.

^{๓๙} สัมภาษณ์ ดร.สมชาย รัตนโกมุท, รองศาสตราจารย์ประจำคณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๑๔ ตุลาคม ๒๕๔๓.

*สมัยก่อนคนไทยเขมรจะเรียกชื่อหมู่บ้านเป็นภาษาเขมร เช่น บ้านยางปุม เรียกว่า เตียบัวะ

กำเนิด^{๕๐} จึงสันนิษฐานได้ว่าคนไทยเขมรน่าจะตั้งถิ่นฐานอยู่ในบริเวณตำบลดงน้อยไม่ต่ำกว่า ๑๕๐ ปีมาแล้ว ส่วนกลุ่มคนไทยเขมรที่บ้านต้นนา ในตำบลหนองยาว อำเภอพนมสารคาม เป็นกลุ่มคนไทยเขมรกลุ่มน้อยที่ตั้งบ้านเรือนสลับกับหมู่บ้านของคนไทยและไทยพวน เชื่อว่าเป็นกลุ่มที่อพยพมาจากเมืองพระตะบองในคราวเดียวกันกับกลุ่มคนไทยเขมรที่ตำบลดงน้อย^{๕๑}

การประกอบอาชีพ ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ได้แก่ ทำนา ทำไร่ชะอม รองลงมาคือเลี้ยงสัตว์ ได้แก่ เลี้ยงไก่พันธุ์ไข่ เลี้ยงปลา และเลี้ยงกึ่งกุลาดำ ส่วนอาชีพเสริมนั้น ถ้าเป็นวัยผู้ใหญ่ขึ้นไปจะนิยมเพาะพันธุ์ไก่ชนขาย ตัดลำไผ่ขาย ถักหมวกจากเส้นใยพลาสติก และรับจ้างทั่วไป ถ้าเป็นวัยรุ่นจะนิยมทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมที่ตั้งอยู่ภายในหมู่บ้าน เช่น โรงงานผลิตเฟอร์นิเจอร์ที่ตั้งอยู่ในตำบลดงน้อย

ข. ภาษา

คนไทยเขมรสามารถพูดได้ทั้งภาษาไทยและภาษาถิ่น คือ ภาษาเขมร ถ้าพูดกับคนในท้องถิ่นจะพูดภาษาเขมร ถ้าพูดกับกลุ่มชนอื่นจะพูดภาษาไทย ภาษาพูดของคนไทยเขมรที่อาศัยอยู่ในตำบลหนองยาวและตำบลดงน้อย มีสำเนียงที่เหมือนกัน เช่น

เต็อวนาม้อ หมายถึง ไปไหนมา

เมียนปะปิ่นอะโน้ว หมายถึง มีเมียหรือยัง

นอกจากนี้ภาษาเขมรที่คนไทยเขมรใช้ในชีวิตประจำวันยังเป็นภาษาที่มีระดับ เช่น

ชีบาย หมายถึง กินข้าว (ใช้พูดกับคนที่คู่ยเคยกัน)

ไธวบาย หมายถึง ทานข้าว หรือรับข้าว (ใช้พูดให้เกียรติกับคนที่ไม่เคยรู้จักกันมาก่อนหรือผู้ที่มาเยี่ยม)

ภาษาเขียนของคนไทยเขมร แต่เดิมนิยมใช้อักษรขอมจารลงใบลานหรือเขียนลงสมุดข่อยเรื่องราวที่จารบนใบลานมักเกี่ยวกับธรรมะในพุทธศาสนา ส่วนสมุดข่อยมักบันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับตำรายา ตำราดูโชคชะตา และตำราเวทมนตร์คาถาต่าง ๆ ปัจจุบันใบลานและสมุดข่อยถือว่าเป็นของที่หายาก เพราะนิยมนำไปตำหรือบดเพื่อใช้เข้าเครื่องกับยาและทำเป็นส่วนผสมของพระพิมพ์ ตามความเชื่อที่ว่าอักษรขอมบนใบลานและสมุดข่อยเป็นของศักดิ์สิทธิ์ที่ช่วยรักษาโรคให้หายได้

^{๕๐} สัมภาษณ์ ชิน นพพวง, ๒ เมษายน ๒๕๔๔.

^{๕๑} สัมภาษณ์ ทองพูน สารกุล, ๑๑ พฤษภาคม ๒๕๔๔.

และช่วยให้พระพิมพ์มีความขลังและศักดิ์สิทธิ์ ปัจจุบันยังคงมีเพียงคนเฒ่าคนแก่บางคนเท่านั้นที่ยังคงเห็นคุณค่าและเก็บรักษาอยู่

ในสมัยก่อน คนไทยเขมรได้เรียนรู้ภาษาพูดด้วยตนเองจากการพบปะพูดคุยกันในชีวิตประจำวัน ส่วนภาษาเขียนเรียนจากพระสงฆ์ที่วัดหรือจากคนเฒ่าคนแก่ ปัจจุบันคนหนุ่มสาวไม่ค่อยใช้ภาษาเขมรพูดในชีวิตประจำวันแล้ว นิยมพูดภาษาไทยกันมากกว่า ทำให้เหลือคนในวัยผู้ใหญ่ขึ้นไปที่ยังคงพูดภาษาเขมรในชีวิตประจำวัน และมีคนเฒ่าคนแก่เพียงบางคนที่ยังอ่านอักษรขอมได้

ค. ประเพณีพิธีกรรม แบ่งได้เป็นประเพณีในรอบปี ประเพณีพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับชีวิตและประเพณีเช่นผีปู่ย่าตายาย (เช่นจะตุม)

๑. ประเพณีในรอบปี มีดังนี้

- เดือน ๕

ประเพณีสงกรานต์ จัดขึ้น ๓ วัน เริ่มตั้งแต่วันที่ ๑๓ จนถึงวันที่ ๑๕ เมษายน โดยในวันที่ ๑๓ คนไทยเขมรจะทำบุญตักบาตร สรงน้ำพระ และรดน้ำคนเฒ่าคนแก่ที่วัดในตอนเช้า ส่วนตอนเย็น แต่ละครอบครัวจะประกอบพิธีเช่นจะตุม* เพื่อเซ่นไหว้ผีปู่ย่าตายาย และมีการก่อพระเจดีย์ทราย การละเล่นต่าง ๆ ที่วัด ได้แก่ งูกินหาง มอญช้อนผ้า รำวง สะบ้า หีม และช่วงรำ

การเล่น “ช่วงรำ” อุปกรณ์การเล่นมีผ้าขาวม้าที่ขมวดด้านหนึ่งให้เป็นปม วิธีการเล่นนั้น จะแบ่งข้างเป็นฝ่ายชายและฝ่ายหญิง แล้วโยนส่งและรับสลับกันไปมา ถ้าฝ่ายใดรับไม่ได้ ก็จะต้องรำหรือเสียค่าปรับเป็นเงิน

นอกจากนี้ยังมีการเล่นเข้าผี ส่วนใหญ่จะเป็นผีที่เกี่ยวกับเครื่องใช้ทางการเกษตร เช่น ผีกระดัง ผีลอบ ผีไซ ผีสาก ผีลิงลม เป็นต้น โดยผู้ที่จะให้ผีเข้าร่างจะนั่งอยู่กลางวง ส่วนผู้ที่นั่งอยู่รอบวงจะร้องเพลงเพื่อเรียกผีให้มาเข้าร่างผู้ที่นั่งอยู่กลางวง โดยร้องเพลงเป็นภาษาไทยซ้ำหลายครั้งจนกว่าผีจะเข้าร่าง ตัวอย่างเช่น เพลงผีลิงลม

*ดูเพิ่มเติมที่หน้า ๗๐.

“ลึงลมเอย ขนมขมพู่ ไ้แก้วหน้าหนูเล่นชู้ชาววัง กระต่ายติดตังเล่นหนังเทวี
ศาลาโรงผีไ้ไ้กะดุ่มปอง”^{๔๒}

- เดือน ๖

การทำบุญวันวิสาขบูชา ในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖ คนไทยเขมรจะไปทำบุญที่วัด
ในตอนเช้า และเวียนเทียนรอบโบสถ์ในตอนเย็น

การทำบุญสลากภัต ทำกันในกลางเดือน ๖ ในบางหมู่บ้าน โดยนิยมนำมะม่วงสุก
พันธุ์พิมเสนพร้อมกับข้าวเหนียวมูล และผลไม้อื่น ๆ ตามฤดูกาล ไปถวายพระสงฆ์ที่วัด ปัจจุบันไม่
ถือปฏิบัติกันแล้ว

การทำบุญกลางบ้าน นิยมจัดในวันข้างขึ้นในเดือน ๖ เดือน ๑๒ หรือ เดือน ๓
ตามแต่ประเพณีที่เคยปฏิบัติของแต่ละหมู่บ้าน เชื่อว่าจะทำให้คนภายในหมู่บ้านอยู่เย็นเป็นสุขและ
ป้องกันไม่ให้สิ่งชั่วร้ายเข้าสู่หมู่บ้าน โดยจัดทำบุญที่บริเวณพื้นที่โล่งกลางหมู่บ้าน ถ้าหมู่บ้านใดมี
ศาลประจำหมู่บ้านก็จะจัดงานที่บริเวณศาลประจำหมู่บ้าน วันงานมีทั้งสิ้น ๒ วัน ตามลำดับดังนี้

วันแรก ในตอนเย็น จะนิมนต์พระสงฆ์มาสวดมนต์ที่บริเวณที่จัดพิธี

วันที่ ๒ ในตอนเช้า จะทำบุญเลี้ยงพระสงฆ์ที่บริเวณที่จัดพิธี บางหมู่บ้านที่มี
ศาลประจำหมู่บ้าน เช่น ศาลตาพรมยายเต็น ที่บ้านต้นนา ในตำบลหนองยาว คนไทยเขมรแต่ละ
ครอบครัวจะนำเครื่องเช่น ไต้แก๊ว เหล้า ไก่ หัวหมู ขนมห่าง ๆ พร้อมกับดอกไม้ ธูป เทียน ไปไหว้ผีที่
ศาลประจำหมู่บ้าน ซึ่งเชื่อว่าเป็นที่สถิตของผีบรรพบุรุษที่คอยปกป้องคุ้มครองหมู่บ้าน จากนั้นจึง
นำกระทงที่ภายในมีรูปปั้นคนในครอบครัวและสัตว์เลี้ยงที่ทำจากแป้งข้าวเจ้า ข้าวสุก และ
เหรียญบาท ไปทิ้งรวมกันไว้ที่ทาง ๓ แพร่ง เพื่อเป็นการสะเดาะเคราะห์ ปัจจุบันยังถือปฏิบัติกันอยู่

การแรกนา คนไทยเขมรจะนิยมแรกนาในวันอาทิตย์ เพราะเชื่อว่าเป็นวันที่หญ้า
ซึ่งเป็นวัชพืชในนาข้าวตาย โดยหลังจากไถตะแล้ว จะหว่านข้าวไว้ที่มุมใดมุมหนึ่งของนาข้าว
พร้อมกับกล่าวคาถาเพื่อป้องกันไม่ให้ต้นข้าวเสียหายจากสัตว์ต่าง ๆ ดังความที่ว่า “โอม พระพุทธัง
เลิศล้ำ ธัมมังโอมพระธรรมเลิศล้ำ สังฆังโอมพระสังฆเลิศล้ำ กันนก กันหนู กันปู กันเปรี๊ยะ กันงู
กันเงี้ยว กันเขี้ยวกันงา กันตะกวด กันเหี้ย กันเพลิงลงนา กันหนอนอัปรีย ออย่าให้มีมา พระสัพ

^{๔๒} สัมภาษณ์ บุญโถม พงษ์เจริญ, ๖ ธันวาคม ๒๕๔๕.

โธสา วินาศสันติ พะสะพะสุ อภิวาเทมิ พุทธะอะอุ อุอะมะ”^{๔๓}

บางครอบครัวก็แรกนาในวันศุกร์ เพราะเชื่อว่าจะนำความสุขมาสู่ครอบครัว มีการนำเครื่องเซ่นที่ประกอบด้วย ข้าว และไข่ต้ม ใส่ในกระทง แล้วปักธูปไว้ที่กระทง อธิษฐานขอพรจากแม่พระธรณีให้ปลูกข้าวได้งอกงามทุกเมล็ด และไม่ให้มีสัตว์มารบกวนต้นข้าว จากนั้นจึงหว่านข้าว ปัจจุบันยังถือปฏิบัติกันอยู่ในบางครอบครัว

การลงแขกทำนา ในสมัยก่อน ระหว่างเดือน ๖ ถึง เดือน ๘ เป็นช่วงฤดูทำนา คนไทยเขมรมีการขอแรงคนภายในหมู่บ้านและคนภายในหมู่บ้านให้มาช่วยกันลงแขกทำนา ปัจจุบันได้เปลี่ยนมาทำนาหว่านกันทุกครอบครัวแล้ว

- เดือน ๘

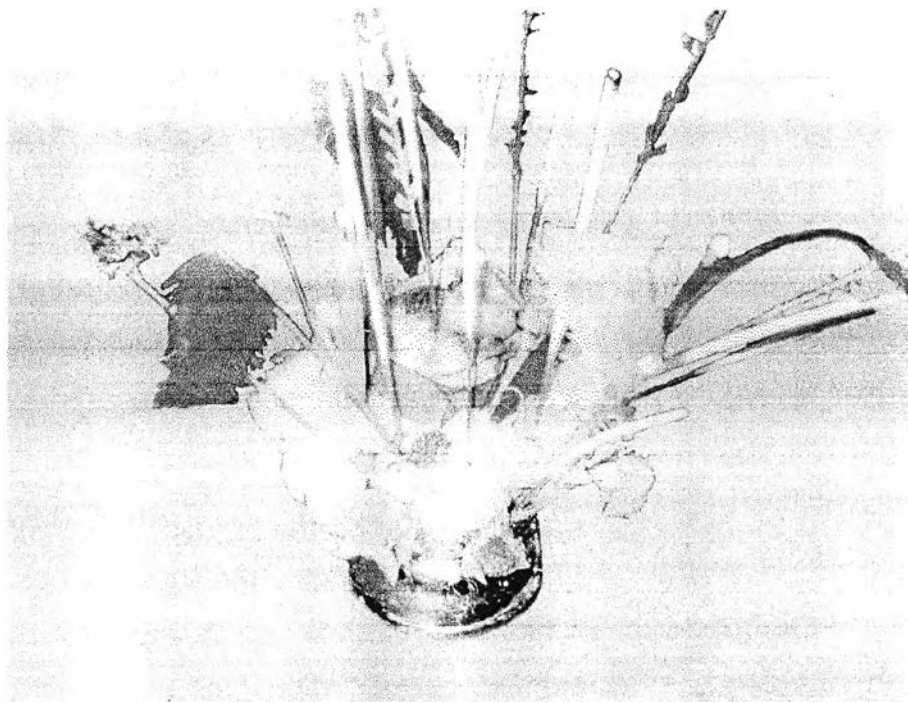
การทำบุญวันอาสาฬหบูชาและวันเข้าพรรษา ในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๘ และวันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๘ คนไทยเขมรจะไปทำบุญ และร่วมกันแห่เทียนพรรษาไปที่วัด นอกจากนี้ยังมีการประกอบพิธีแสนจะตุ้มในตอนเย็นในวันเข้าพรรษา

- เดือน ๑๐

การอยู่เบ็็น เป็นประเพณีการอยู่วัดเพื่อรักษาศีล ในระหว่างวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๐ ถึง วันแรม ๑๔ ค่ำ เดือน ๑๐ เป็นระยะเวลา ๑๕ วัน มีการถวายภัตตาหารเช้าและภัตตาหารเพล แต่พระสงฆ์ และนั้งสมาธิในตอนกลางคืนทุกวัน ประเพณีนี้ไม่ถือปฏิบัติมาประมาณ ๔๐ ปีแล้ว

ประเพณีสารทเขมร ตรงกับวันแรม ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๐ คนไทยเขมรในท้องถิ่นตลอดจนผู้ที่อยู่ต่างถิ่นจะมาร่วมทำบุญกันที่วัด แต่ละครอบครัวจะนำโกศที่บรรจุอัฐิของผู้ที่ล่วงลับไปแล้วไปให้พระสงฆ์สวดบังสุกุล บางหมู่บ้านมี “แห่บายเบ็็น” คือการนำเครื่องเซ่นที่ใส่ในพานที่เรียกว่า “บายเบ็็น” เวียนขวารอบโบสถ์ ๑ รอบ “บายเบ็็น” เป็นภาษาเขมร คำว่า “บาย” หมายถึง ข้าว คำว่า “เบ็็น” หมายถึง บั๊นให้เป็นก้อน รวมความแล้วหมายถึงการปั้นข้าวให้เป็นก้อน หรืออีกนัยหนึ่งหมายถึงข้าวต้มมัดได้หมูลับซึ่งเป็นเครื่องเซ่นที่ขาดไม่ได้ นอกจากจะมีข้าวต้มมัดได้หมูลับ ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะของข้าวต้มมัดของคนไทยเขมรแล้ว ยังมีกล้วยหั่นเป็นแว่น กระจ่างสารท ขนมห่วง หมาก พลุ ไบจาก ยาเส้น ดอกไม้ ธูป เทียน ธง นำมารวมกันใส่ไว้ในบายเบ็็น

^{๔๓} สัมภาษณ์ กาญจนา พงษ์เจริญ, ๗ ธันวาคม ๒๕๔๕.

ภาพที่ ๑๐ บายเบ็น

ในระหว่างที่เวียนขวารอบโบสถ์ จะนำเครื่องเซ่นบางส่วนใส่ไว้ในเสมา เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้กับผีบรรพบุรุษและผีที่ไม่มีญาติ ปัจจุบันทุกหมู่บ้านยังคงถือปฏิบัติอยู่ ส่วนการแห่บายเบ็นพบเห็นที่บ้านต้นนา ในตำบลหนองยาว เพียงแห่งเดียว

พิธีแซนโดนตา ในวันแรม ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๐ ซึ่งตรงกับวันสารทเขมร “แซนโดนตา” เป็นภาษาเขมร คำว่า “แซน” หมายถึง เซ่นไหว้ คำว่า “โดนตา” หมายถึง ยายตา เมื่อรวมความจึงหมายถึงการเซ่นไหว้ผีปู่ย่าตายายหรือผีบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว โดยแต่ละครอบครัวจะประกอบพิธีกันที่บ้านในตอนเย็น

เครื่องเซ่นที่ใช้ในพิธีประกอบด้วย ข้าว ๔ ถ้วย อาหารคาวหวานอย่างละ ๕ ถ้วย ไก่ ๑ ตัว เหล้า ๑ ขวด กล้วย ๑ หวี เหมือนกับพิธีแซนจะตุ้ม แต่จะเพิ่มเครื่องเซ่นต่าง ๆ และเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น กระจยาสารท ผลไม้ เสื้อผ้า หวี กระจก แป้ง น้ำหอม เป็นต้น เครื่องเซ่นที่ขาดไม่ได้ คือ วุ้นเส้น สำหรับเลี้ยงผีเปรตที่มีปากเล็กเท่ารูเข็ม โดยสมาชิกในครอบครัวจะกล่าวเชิญผีปู่ย่าตายายและญาติที่ล่วงลับไปแล้วให้มากินเครื่องเซ่นดังกล่าว ถือว่าเป็นประเพณีการทำบุญให้แก่ผู้ล่วงลับไปแล้วที่สำคัญยิ่งของคนไทยเขมร

เมื่อเซ่นผีปู่ย่าตายายเสร็จแล้ว จะประกอบพิธีทำน้ำมนตร์ โดยจุดเทียน ๑ เล่ม หยดน้ำตาเทียนลงในขันน้ำแล้วกล่าวขอพรจากผีปู่ย่าตายายสำหรับนำไปใช้อาบและดื่ม ตลอดจนนำไปใช้ในพิธีทำขวัญวัวควายและพิธีทำขวัญเกวียนเพื่อเป็นสิริมงคล

ในวันรุ่งขึ้น เวลาประมาณ ๐๔.๐๐-๐๕.๐๐ น. คนไทยเขมรแต่ละครอบครัวจะจุดประทัด และนำเครื่องเซ่นที่เหลือจากการเซ่นผีปู่ย่าตายายในตอนเย็นของวันก่อนมาใส่ใน "ตุ๊ก" ซึ่งเป็นภาษาเขมร หมายถึง เรือ ที่ทำจากทากกล้วย นำไปลอยในคลองเพื่อส่งผีปู่ย่าตายายกลับ ปัจจุบันทุกหมู่บ้านยังคงถือปฏิบัติอยู่

ภาพที่ ๑๑ "ตุ๊ก" (เรือ) ที่ใช้ส่งผีปู่ย่าตายายกลับ

- เดือน ๑๑

การทำบุญวันออกพรรษา ในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ คนไทยเขมรจะไปทำบุญกันที่วัด ส่วนในตอนเย็นจะประกอบพิธีแห่นางแมว

การตัดขาตกรเทโว ในวันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ เป็นประเพณีที่คนไทยเขมรทำ เช่นเดียวกับกลุ่มคนไทยและไทยพวน หลังจากวันออกพรรษาแล้ว ๑ วัน ปัจจุบันทุกหมู่บ้านยังถือปฏิบัติอยู่

การเทศน์มหาชาติ จัดขึ้นในเดือน ๑๑ เป็นประจำทุกปี คนไทยเขมรจะไปร่วมกัน ฟังเทศน์มหาชาติให้จบทั้ง ๑๓ กัณฑ์ ภายในวันเดียว เพราะเชื่อว่าจะได้รับอานิสงส์อย่างมาก โดยจะนิมนต์พระสงฆ์ที่มีทำนองเทศน์ไพเราะในแต่ละกัณฑ์มาจากวัดต่าง ๆ ในอำเภอพนมสารคาม และอำเภอราชสาส์น ตลอดจนในจังหวัดใกล้เคียง ได้แก่ จังหวัดปราจีนบุรี และจังหวัดชลบุรี

การทอดกฐิน เป็นประเพณีที่ทำในระหว่างกลางเดือน ๑๑ จนถึงกลางเดือน ๑๒ ของทุกปี คนไทยเขมรจะไปทำบุญ และร่วมกันแห่ขบวนกฐินไปที่วัด

พิธีทำขวัญข้าว* เป็นพิธีกรรมที่คนไทยเขมรทำในช่วงที่ข้าวในนากำลังตั้งท้อง โดยจะทำพิธีในวันศุกร์ หลังจากวันสารทไทย (แรม ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๐) เช่นเดียวกับคนไทย แต่มีรายละเอียดของพิธีที่แตกต่างจากไทย เช่น การกล่าวบททำขวัญเป็นภาษาเขมร และการนำเสื้อผ้าไปแต่งตัวให้กับแม่โพสพ เป็นต้น ปัจจุบันยังมีบางครอบครัวที่ถือปฏิบัติอยู่

- เดือน ๑๒

พิธีไหว้พระจันทร์ จัดขึ้นในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๒ ตอนเที่ยงคืน แต่ครั้งโบราณคนไทยเขมรแต่ละครอบครัวจะจัดพิธีที่บ้านของตน แต่ปัจจุบันพบการประกอบพิธีไหว้พระจันทร์ได้ที่บ้านต้นนา ในตำบลหนองยาว เพียงแห่งเดียว โดยแต่ละครอบครัวจะมาร่วมพิธีที่บ้านของนายบัวหลวง หงษ์ซุน ซึ่งเป็นครอบครัวเดียวที่ยังคงถือปฏิบัติอยู่ แต่ละครอบครัวจะนำเครื่องเซ่นมาไหว้พระจันทร์ ประกอบด้วยกล้วย ข้าวเม่า ข้าวตังมัด และผลไม้ เมื่อถึงเวลาเที่ยงคืนจะจุดธูปเทียนปักไว้ที่เครื่องเซ่น ผู้นำในพิธีจะกล่าวบทขมุมนุมเทวดาและบทสวดบูชาพระจันทร์ ต่อจากนั้นจึงทำพิธีเสี่ยงทายปริมาณน้ำฝนในปีหน้าว่าจะมีมากหรือน้อย โดยนำเทียนเล่มใหญ่จำนวน ๑ เล่ม หมุนเสี่ยงทาย ถ้าน้ำตาเทียนไหลตกลงสู่พื้นเร็ว ทำนายว่าน้ำจะมาก แต่ถ้าน้ำตาเทียนไหลตกลงสู่พื้นช้า ทำนายว่าน้ำจะน้อย

*ดูเพิ่มเติมที่บทที่ ๕, หน้า ๓๒๓.

มูลเหตุของพิธีไหว้พระจันทร์ ศานติ ภักดีคำ^๑ กล่าวไว้ว่า มีสาเหตุมาจากความเชื่อในเรื่องราวของพระพุทธเจ้าเมื่อครั้งได้เสวยพระชาติเป็นกระต่าย ในคัมภีร์ปรมตถทีปนี อรรถกถาจารย์ปิฎกภาษาบาลี มีกล่าวไว้ว่า

“ในต้นภัทรกัปนั้น พระบรมโพธิสัตว์ทรงอุบัติเป็นศศบัณฑิต (กระต่าย) ในวันเพ็ญบูรณมีวันหนึ่ง ทรงอธิษฐานอุโบสถศีลแล้วทรงอุทิศพระองค์เป็นทานบารมี เพื่อบำเพ็ญพระโพธิสมภารให้ได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า

พระองค์อินทร์ทรงทราบจึงจำแลงพระองค์เป็นพราหมณ์แก่มาขอพระมังสะศศบัณฑิตเป็นอาหาร พระโพธิสัตว์ให้อินทร์พราหมณ์ ก่อไฟเพื่อเผาพระองค์ทาน

เมื่ออินทร์พราหมณ์จุดไฟขึ้นแล้ว พระโพธิสัตว์กระโดดเข้าไปในไฟนั้น ไฟไม่ไหม้ อินทร์พราหมณ์ก็นำพระโพธิสัตว์ขึ้นไปถึงกลางพระจันทร์ แล้วทรงเอาเนื้อหินอ่อนวาดรูปกระต่าย อธิษฐานให้คงอยู่ จวบถึงที่สุดของกัป

ด้วยอานุภาพของท่านปรมาตถบารมีของพระโพธิสัตว์ รวมทั้งคำอธิษฐานของพระอินทร์ด้วย รูปกระต่ายก็เห็นปรากฏในท่ามกลางดวงจันทร์มาจนถึงทุกวันนี้”

ประเพณีลอยกระทง จัดขึ้นในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๒ เชื่อว่าเป็นพิธีเพื่อขอขมาแก่แม่พระคงคาที่ได้ใช้น้ำ ตลอดจนฝากสิ่งที่ไม่ดีให้ลอยไปพร้อมกับกระทง

การลงแขกเกี่ยวข้าว จะทำกันในระหว่างเดือน ๑๒ ถึง เดือนยี่ ซึ่งเป็นฤดูเกี่ยวข้าว โดยขอแรงจากญาติพี่น้องและคนในหมู่บ้านช่วยกันลงแขกเกี่ยวข้าว แต่ในปัจจุบันได้เปลี่ยนมาใช้รถเกี่ยวข้าวแทนแรงงานคน

^๑“สุนทรภู่ปริษา (จาบ.พิน), “วันเพ็ญเดือนสิบสอง น้ำนองเต็มตลิ่ง ไทยลอยกระทง เขมรไหว้พระจันทร์,” แปลโดย ศานติ ภักดีคำ, ศิลปวัฒนธรรม ๒๒ (พฤศจิกายน ๒๕๔๓): ๗๓.

- เดือน ๓

การทำบุญวันมาฆบูชา ทำในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๓ คนไทยเขมรจะไปทำบุญที่วัดในตอนเช้า และเวียนเทียนรอบโบสถ์ในตอนเย็น

การทำบุญข้าวหลาม ในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๓ ซึ่งตรงกับวันมาฆบูชา คนไทยเขมรจะนำข้าวหลามไปทำบุญที่วัดในตอนเช้า ปัจจุบันทุกหมู่บ้านยังคงถือปฏิบัติอยู่

- เดือน ๔

ประเพณีตรุษ ในวันแรม ๑๕ ค่ำ เดือน ๔ ซึ่งถือว่าเป็นวันสิ้นปี และในวันขึ้น ๑ ค่ำ เดือน ๕ ซึ่งถือว่าเป็นวันปีใหม่ คนไทยเขมรจะไปทำบุญที่วัด ปัจจุบันทุกหมู่บ้านยังถือปฏิบัติอยู่

๒. ประเพณีพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับชีวิต ประกอบด้วย ประเพณีการเกิด ประเพณีการโกนจุก (ถือลูกะปอย) ประเพณีการบวช ประเพณีการแต่งงาน (กา) ประเพณีการตาย และพิธีกรรมรักษาโรค (โຈลມ້ວດ)

๒.๑ ประเพณีการเกิด มีขั้นตอนตามลำดับดังนี้

การอยู่ไฟ ถือเป็นกิจกรรมสำคัญสำหรับผู้หญิงที่เพิ่งคลอดลูกออกมา โดยแม่ของเด็กจะนอนอยู่บนแคร่ไม้ไผ่บนเรือน ใต้แคร่ไม้ไผ่มีเตาอังไฉ่ที่นิยมใช้ฟืนจากไม้มะขาม เพราะมีควันน้อย รอบแคร่จะมีสายสิญจน์พันโดยรอบ บนชี้อจะเหน็บใบหนาด ส่วนที่ประตูและหน้าต่างจะมีผ้ายันตีปิดไว้ เพื่อป้องกันผีไม่ให้เข้ามาทำร้ายเด็กและแม่ของเด็ก บางครอบครัวได้นำกิ่งไผ่มาล้อมรอบบ้านหรือสุ่มไว้ที่ใต้ถุนเรือน เพื่อป้องกันผีกระสือมาร้ายเด็กและแม่ของเด็ก ในสมัยก่อน ผู้หญิงคนไทยเขมรนิยมอยู่ไฟกัน ๑๕ วัน ๒๐ วัน หรือ ๓๐ วัน ในปัจจุบันยังมีบางครอบครัวที่ถือปฏิบัติกันอยู่ แต่นิยมอยู่ไฟกันเพียง ๓ วัน ๕ วัน หรือ ๗ วัน

ข้อห้ามสำหรับผู้หญิงที่เพิ่งคลอดลูกออกมา คือ ห้ามถือกระบุงนุ่น กระบุงแกลบ เชื่อว่าจะทำให้มดลูกเคลื่อนซึ่งเป็นอันตรายต่อแม่ของเด็ก ส่วนอาหารแสลงที่ไม่ให้แม่ของเด็กกิน คือ แกงซี่เหล็ก เพราะเชื่อว่าจะทำให้แม่ของเด็กเกิดอาการชัก อาหารที่นิยมให้กินระหว่างอยู่ไฟ คือ ปลาอย่าง หรือหมูย่าง

การเสียแม่ชื้อ (การเสียแม่สื่อ) คนไทยเขมรเรียกแม่ชื้อเป็นภาษาเขมรว่า “มะนายดาล” และเชื่อว่าแม่ชื้อเป็นแม่เดิมหรือแม่คนแรกของเด็ก เมื่อเด็กมีอายุครบ ๑ เดือน หรือ ๒ เดือน จะประกอบพิธีเสียแม่ชื้อให้กับเด็ก เนื่องจากเด็กจะหัวเราะได้ เชื่อว่าแม่ชื้อมา

หยอกเฝ้าให้เด็กหัวเราะ ดังนั้นจึงทำการเสียแม่ซื้อ เพื่อไม่ให้แม่ซื้อมารบกวนเด็ก โดยแม่ของเด็ก จะเคี้ยวปลายหญ้าคาและใบกะเพราให้แหลกแล้วพ่นไปยังตัวเด็ก หลังจากพ่นจะกล่าวคาถาบาลี ว่า “เซซัง มังจามิ” ^{๕๕} แล้วจึงคายกากที่เคี้ยวจนแหลกที่เหลือออกมา นำไปลูบตัวเด็ก ๓ ครั้ง แล้ว โยนทิ้งไปทางทิศตะวันตก ปัจจุบันไม่ถือปฏิบัติกันแล้ว

การร่อนกระดัง คนไทยเขมรมีพิธีร่อนกระดังสำหรับเด็กที่เพิ่งคลอด ออกมา เมื่อเด็กคลอดออกมาครบ ๓ วัน หรือ ๗ วันแล้ว จะทำพิธีร่อนกระดัง โดยมีปู่ย่าตายายของ เด็กคนใดคนหนึ่งเป็นผู้ร่อนกระดัง ขณะร่อนจะพูดว่า “สามวันเป็นลูกผี สี่วันเป็นลูกคน ลูกของใคร ก็มารับเอาไป” แล้วจึงส่งให้ผู้รับที่เป็นคนดี มีฐานะดี ถือเป็นเคล็ดให้เด็กคนนั้นเป็นคนดีและมีฐานะดีตามไปด้วย ปัจจุบันยังมีบางครอบครัวถือปฏิบัติอยู่

การโกนผมไฟ หลังจากเด็กคลอดออกมาได้ ๑๕ วัน หรือ ๓๐ วันแล้ว จะมีการโกนผมไฟให้แก่เด็ก โดยจะนำเด็กไปที่วัดเพื่อให้พระสงฆ์โกนให้ แล้วจึงกลับบ้านเพื่อ ประกอบพิธีทำขวัญเด็กแรกเกิดให้กับเด็กและแม่ของเด็ก ซึ่งไม่ถือปฏิบัติกันมานานกว่า ๖๐ ปีแล้ว ปัจจุบันคงพบเห็นแต่เพียงพ่อแม่ของเด็กเป็นผู้โกนผมไฟให้กับลูกของตนเอง

๒.๒ ประเพณีการโกนจุก* (ก้อลกะปอย) เป็นพิธีกรรมที่คนไทยเขมร เกือบทุกหมู่บ้านยังคงถือปฏิบัติอยู่ เพราะยังมีเด็กที่ไว้ผมจุก แกละ โกะ หรือเปีย เนื่องจากเชื่อว่า จะทำให้เด็กเลี้ยงง่าย เด็กที่ป่วยไข้มาตั้งแต่เล็กจะหายไข้และไม่ต้อ เมื่อเด็กผู้ชายอายุไม่เกิน ๑๕ ปี เด็กผู้หญิงอายุไม่เกิน ๑๑ ปี จะประกอบพิธีโกนจุก ปัจจุบันการโกนจุกมีการประกอบพิธี ๒ วัน วันแรกเป็นพิธีทำขวัญจุก ซึ่งอาจทำก่อนหรือหลังจากพระสงฆ์สวดเจริญพระพุทธมนต์แล้ว และ วันที่ ๒ เป็นพิธีโกนจุกซึ่งเป็นพิธีทางสงฆ์

๒.๓ ประเพณีการบวช** คนไทยเขมรนิยมบวชเมื่อมีอายุครบบวช คือ ๒๐ ปีบริบูรณ์ จนถึงอายุ ๒๕ ปี มีประเพณีการบวชคล้ายกับคนไทย แต่มีรายละเอียดของพิธี ต่างกัน โดยเฉพาะในพิธีทำขวัญนาครที่คนไทยเขมรจะมีพิธีแซนจะตุ้ม ซึ่งเป็นพิธีเซ่นผีปู่ย่าตายาย

^{๕๕} สัมภาษณ์ เงิน วงษ์กำภู, ๑๕ มีนาคม ๒๕๔๖.

*ดูเพิ่มเติมที่บทที่ ๕, หน้า ๒๔๒.

**ดูเพิ่มเติมที่บทที่ ๕, หน้า ๒๗๕.

๒.๔ ประเพณีการแต่งงาน* (กา) ผู้ชายไทยเขมรมีธรรมเนียมแต่งงานในอายุระหว่าง ๒๕-๓๐ ปี ส่วนผู้หญิงนิยมแต่งงานในอายุระหว่าง ๒๐-๒๕ ปี ประเพณีการแต่งงานของคนไทยเขมรมีความเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง แตกต่างจากกลุ่มคนไทยและไทยพวน กล่าวคือ หลังจากการสู่ขอและพิธีหมั้นแล้ว ทั้งฝ่ายชายและฝ่ายหญิงที่ตกลงแต่งงานกันจะร่วมกันสร้างเรือนหอ โดยฝ่ายชายสร้างตัวเรือน ส่วนฝ่ายหญิงจะมุงหลังคา ปัจจุบันไม่ได้ถือปฏิบัติกันแล้ว

ประเพณีการแต่งงานของคนไทยเขมรแต่ก่อนจะมี ๓ วัน วันแรกทั้งฝ่ายชายและฝ่ายหญิงจะทำขนมเลี้ยงกันภายในหมู่เครือญาติของแต่ละฝ่าย ซึ่งประเพณีการทำขนมเลี้ยงดังกล่าวปัจจุบันไม่ได้ถือปฏิบัติกันแล้ว วันที่ ๒ จะประกอบพิธีแซนจะตุ้มที่บ้านของฝ่ายหญิงในตอนกลางคืน และวันที่ ๓ จะเป็นวันแต่งงานซึ่งมีการประกอบพิธีทำขวัญบ่าวสาวกันในวันนี้

๒.๕ ประเพณีการตาย

เมื่อมีคนตายภายในหมู่บ้าน คนไทยเขมรจะช่วยกันบอกต่อกันให้ทั่วหมู่บ้าน เพื่อจะได้มาช่วยงานศพที่บ้านของคนตาย ส่วนพิธีการเกี่ยวกับศพนั้นคล้ายกับกลุ่มคนไทยและไทยพวน กล่าวคือ ถ้าคนตายตายในบริเวณบ้านก็จะเก็บศพไว้ที่บ้าน ถ้าตายนอกบ้านก็จะเก็บศพไว้ที่วัด แต่มีรายละเอียดที่แตกต่างกันที่ตอนเคลื่อนขบวนศพออกจากบ้านไปที่วัด จะมีคนถือธงขาวซึ่งหมายถึงความพ่ายแพ้แก่สังขารนำหน้าขบวนศพ ลูกของคนตายจะโปรยข้าวตอกตามหลังขบวนศพ ขณะโปรยจะพูดว่า “ทุกซัง อนิจจัง อนัตตา” ซึ่งเชื่อว่าจะทำให้วิญญาณของคนตายกลับไปบ้านไม่ถูก แต่แท้ที่จริงนั้น ข้าวตอกมีความหมายว่าดับแล้วไม่เกิด เพราะข้าวตอกเป็นข้าวที่คั่วแล้ว ไม่สามารถนำไปปลูกให้งอกได้ ข้าวตอกจึงเป็นกุศโลบายของคนโบราณที่ต้องการให้คนได้เข้าใจถึงสังขารแห่งชีวิตที่มีการเกิดแล้วย่อมมีการตาย นอกจากนี้การโปรยข้าวตอกยังช่วยนำทางคนที่เดินทางไปเฝ้าศพที่วัด เพราะสมัยก่อนทางเดินยังเป็นป่ารก ปัจจุบันบางหมู่บ้านยังถือปฏิบัติอยู่ เช่น บ้านต้นกันเกรา ในตำบลดงน้อย อำเภอราชสาส์น

สมัยก่อนมีการสวดพระมาลัยเป็นเพื่อนศพตลอดทั้งคืนในทุกคืนหลังจากพระสงฆ์สวดพระอภิธรรมจบ คณะสวดพระมาลัยที่มีอยู่เกือบทุกหมู่บ้านทั้ง ๔ คน จะนั่งล้อมโต๊ะหีบพระอภิธรรม แล้วสวดพระมาลัยเป็นภาษาไทย แต่มี “ล้านอก” เป็นภาษาเขมร ปัจจุบันไม่มีผู้ใดร้องล้านอกเป็นภาษาเขมรได้แล้ว และระยะเวลาการสวดในแต่ละคืนนั้นเหลือเพียงประมาณ ๑ ชั่วโมง

*ดูเพิ่มเติมที่บทที่ ๕, หน้า ๒๙๕.

๒.๖ พิธีกรรมรักษาโรค (โจลมั่วด)*

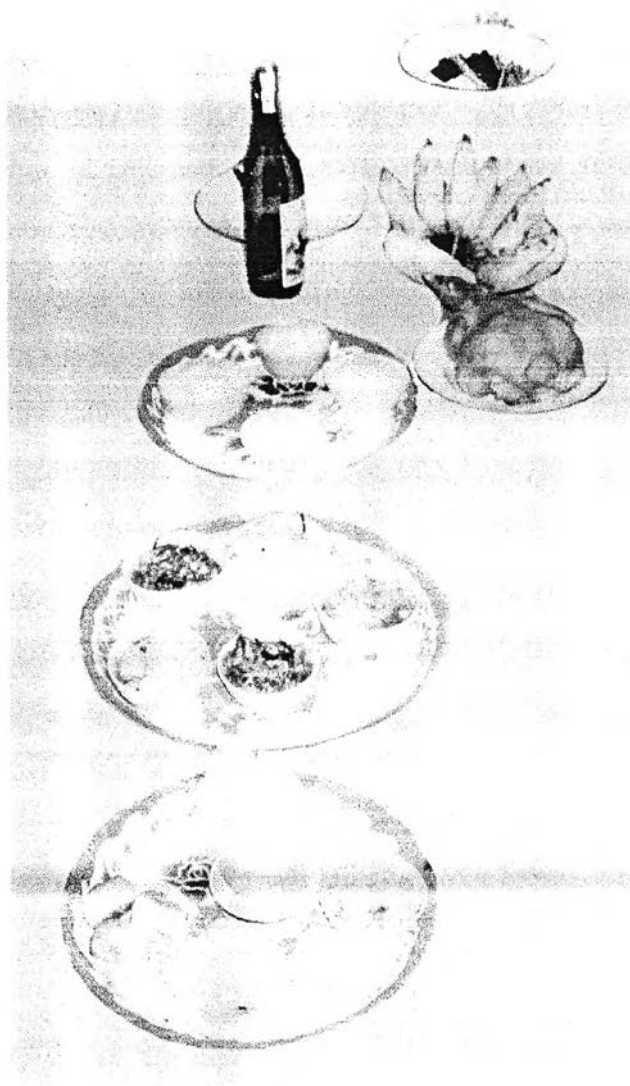
คนไทยเขมรมีพิธีกรรมในการรักษาโรค เรียกว่า "พิธีโจลมั่วด" ซึ่งเป็นภาษาเขมร คำว่า "โจล" หมายถึง การเข้าทรง คำว่า "มั่วด" หมายถึง แม่่มด เป็นพิธีเข้าทรงเพื่อรักษาโรคที่เกิดจากภูติผีฝ่ายพ่อหรือผีฝ่ายแม่เป็นผู้กระทำ ซึ่งจะต้องให้คนทรงในชุมชนดูก่อนว่าผีฝ่ายใดเป็นผู้กระทำ จึงจะสามารถจัดเครื่องประกอบพิธีได้ เพราะผีแต่ละฝ่ายจะใช้เครื่องประกอบพิธีต่างกัน ผีของแต่ละฝ่ายเป็นผีบรรพบุรุษที่คนไทยเขมรเรียกว่า "จ๊วงกะลองว็ล" หมายถึง ผีเชื้อหรือผีแถว ซึ่งแต่ละฝ่ายจะมีคนทรงผีเชื้อจำนวน ๑ คน อาจเป็นผู้หญิงหรือผู้ชายก็ได้ ปัจจุบันเกือบทุกหมู่บ้านยังคงถือปฏิบัติอยู่

๓. ประเพณีเซ่นผีปู่ตายาย (แซนจะตุ้ม)

"แซนจะตุ้ม" เป็นภาษาเขมร คำว่า "แซน" หมายถึง การเซ่นไหว้ คำว่า "จะตุ้ม" หมายถึง คนเฒ่าคนแก่หรือปู่ตายาย แซนจะตุ้มจึงเป็นพิธีเซ่นผีปู่ตายายของคนไทยเขมร ซึ่งทำกันในโอกาสต่าง ๆ ได้แก่ วันสงกรานต์ วันเข้าพรรษา วันสารทเขมร** วันออกพรรษา พิธีทำขวัญจุก พิธีทำขวัญนาค พิธีทำขวัญติดสีกใหม่ พิธีทำขวัญบ่าวสาว และพิธีขึ้นบ้านใหม่ เพื่อบอกกล่าวให้ผีปู่ตายายรับรู้ ในพิธีจะมีเครื่องแซนจะตุ้ม (เครื่องเซ่นผีปู่ตายาย) ได้แก่ กั้วย ๑ หวี ไก่ต้ม ๑ ตัว เหล้า ๑ ขวด และพานที่ใส่หมาก ๕ ชีก พลุ ๕ มวน ยาเส้นหีบมือหนึ่ง พร้อมทั้งข้าว ๔ ถ้วย อาหารคาวหวานอย่างละ ๓ หรือ ๕ ถ้วย ก็ได้ ถ้าเป็นพิธีแต่งงานจะมีเครื่องเซ่นดังกล่าว ๒ สำรับ สำหรับเซ่นผีปู่ตายายของฝ่ายเจ้าบ่าวและเจ้าสาวฝ่ายละ ๑ สำรับ และเพิ่มอาหารคาวหวานเป็นอย่างละ ๖ ถ้วย ตลอดจนเพิ่มหมากเป็น ๔ หรือ ๖ ชีก และพลุเป็น ๔ หรือ ๖ มวน เพราะเชื่อว่าเลขคู่เป็นเลขมงคลในพิธีแต่งงาน โดยจะมีผู้นำกล่าวเชิญผีปู่ตายายให้มากินเครื่องเซ่นและให้พรแก่ผู้ร่วมพิธี แล้วจึงแบ่งเครื่องเซ่นใส่ถ้วยนำไปเทไว้ตามโคนต้นไม้และริมถนนสำหรับให้ผีที่ไม่มีญาติ ปัจจุบันทุกครอบครัวยังคงถือปฏิบัติอยู่อย่างเคร่งครัด

*ดูเพิ่มเติมที่บทที่ ๕, หน้า ๓๑๓.

**ในวันสารทเขมรจะเรียกว่า "พิธีแซนโดนตา" ซึ่งเป็นพิธีเซ่นผีปู่ตายายครั้งใหญ่ในรอบปี

ภาพที่ ๑๒ เครื่องเซ่นจะตุม

ง. ความเชื่อ

๑. ความเชื่อเรื่องผีปู่ตายาย

คนไทยเขมรส่วนใหญ่มีความเชื่อเกี่ยวกับผี โดยเฉพาะผีปู่ตายายซึ่งเป็นผีบรรพบุรุษที่คนไทยเขมรให้ความเคารพนับถืออย่างยิ่ง ดังนั้นจึงมีพิธีกรรมต่าง ๆ ที่แสดงถึงความเชื่อถือและความเคารพต่อผีปู่ตายาย

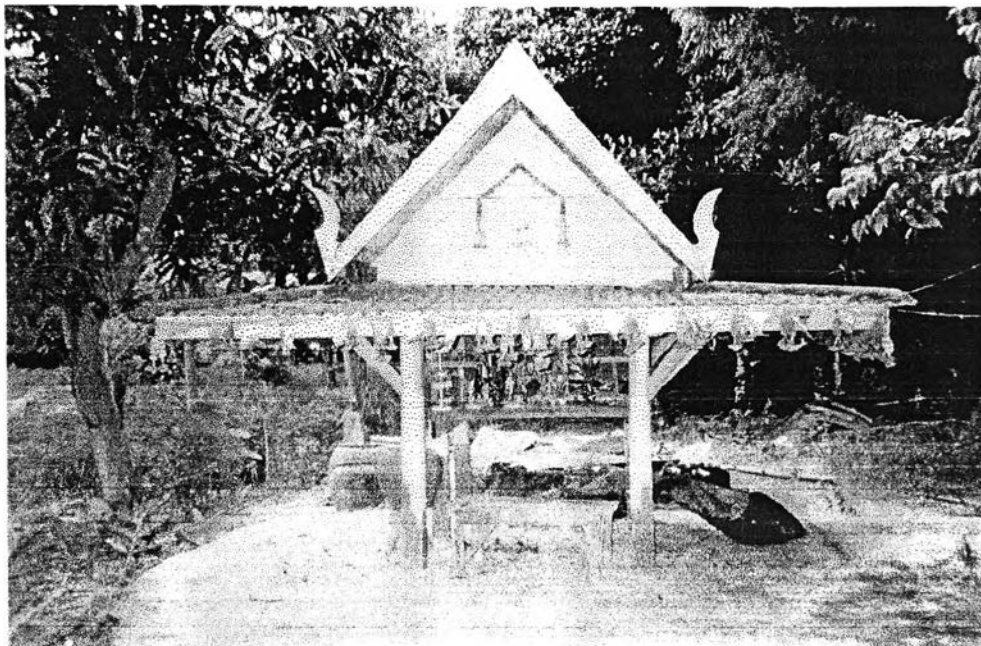
เมื่อผู้ใดป่วยไข้ก็เชื่อว่าผีป๋วยตายายเป็นผู้กระทำ จึงต้องประกอบพิธี "โจลมั่วด" สำหรับรักษาโรค หรือในวันสงกรานต์ วันเข้าพรรษา วันสารทเขมร และวันออกพรรษา จะประกอบพิธี "แซนจะตุม" โดยเฉพาะในวันสารทเขมรในเดือน ๑๐ คนไทยเขมรจะประกอบพิธีเช่น ผีป๋วยตายายครั้งใหญ่ที่เรียกว่า "พิธีแซนโดนตา" เพื่อทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้กับบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว หรือเมื่อทำพิธีทำขวัญจุก พิธีทำขวัญนาค พิธีทำขวัญติดสีกใหม่ และพิธีทำขวัญบ่าวสาว คนไทยเขมรจะต้องประกอบพิธี "แซนจะตุม" ทุกครั้ง เพื่อบอกกล่าวผีป๋วยตายายให้มารับรู้และให้พรแก่ผู้ร่วมพิธี

คนไทยเขมรเชื่อว่าผีป๋วยตายาย แบ่งออกเป็นผีป๋วยตายายฝ่ายพ่อและผีป๋วยตายายฝ่ายแม่ เรียกผีป๋วยตายายแต่ละฝ่ายนี้ว่า "จ๊วกะลองวิล" (ผีเชื้อหรือผีแถว)

เมื่อคู่บ่าวสาวผ่านพิธีแต่งงานแล้ว ต่างฝ่ายจะยังคงถือผีเชื้อฝ่ายเดิมของตน กล่าวคือฝ่ายชายยังคงถือผีเชื้อฝ่ายพ่อแม่ของตน ฝ่ายหญิงยังคงถือผีเชื้อฝ่ายพ่อแม่ของตน ส่วนลูกที่เกิดมาจะถือทั้งผีเชื้อฝ่ายพ่อและฝ่ายแม่ของตน

ถ้าคนไทยเขมรไม่ว่าเป็นผู้ชายหรือผู้หญิงแต่งงานกับกลุ่มชนอื่น เช่น คนไทยพวน หรือไทยจีน กลุ่มชนอื่นที่แต่งงานด้วยและลูกที่เกิดมาจะต้องถือผีเชื้อฝ่ายคนไทยเขมรที่แต่งงานด้วย เพราะเชื่อว่าผีเชื้อถือว่าเป็นเชื้อสายของตน และผีเชื้อเป็นผีที่ "แรง" (มีอำนาจและฤทธิ์มาก) สามารถบันดาลให้คุณและโทษได้ ดังนั้นเมื่อกลุ่มชนอื่นที่แต่งงานด้วยหรือลูกที่เกิดมาป่วยไข้และรักษาอาการป่วยไข้ไม่หายก็เชื่อว่าผีเชื้อฝ่ายคนไทยเขมรอีกฝ่ายเป็นผู้กระทำ จึงต้องให้คนทรงที่เป็นคนไทยเขมรดูว่าเป็นผีเชื้อฝ่ายพ่อหรือฝ่ายแม่เป็นผู้กระทำ เมื่อทราบว่ามีผีเชื้อฝ่ายใดเป็นผู้กระทำแล้วจึงหาฤกษ์เพื่อกำหนดวันประกอบพิธีโจลมั่วดเพื่อรักษาให้หายป่วยไข้

ในบางหมู่บ้านที่มีศาลประจำหมู่บ้าน ซึ่งเชื่อว่าเป็นที่สถิตของผีป๋วยตายาย คนไทยเขมรจะให้ความเคารพนับถือ และใช้เป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจในยามมีปัญหา ตลอดจนมีงานทำบุญประจำปีที่ศาลประจำหมู่บ้าน เช่น ศาลตาพรมยายเต็น ที่บ้านต้นนา ในตำบลหนองยาว ที่จะมีการทำบุญกลางบ้านและเซ่นไหว้ผีป๋วยตายายที่ศาลในเดือน ๖

ภาพที่ ๑๓ ศาลตาพรมยายเต็น ที่บ้านต้นนา ในตำบลหนองยาว

๒. ความเชื่อเรื่องท้าวกรุงपालี

คนไทยเขมรมีความเชื่อในเรื่องเทพเจ้าซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากศาสนาฮินดู โดยเชื่อว่าท้าวกรุงपालีเป็นเทพที่คอยปกป้องคุ้มครองและช่วยให้การดำเนินงานในพิธีต่าง ๆ ไม่มีอุปสรรค ดังนั้นก่อนจะประกอบพิธีใด ๆ เช่น พิธีโกนจุก พิธีทำขวัญนาค พิธีแต่งงาน เป็นต้น จะต้องประกอบพิธีเช่นท้าวกรุงपालีทุกครั้งด้วยเครื่องเซ่นที่เหมือนกับพิธีเซ่นจะตุม ประกอบด้วย ข้าว ๔ ถ้วย อาหารคาวหวานอย่างละ ๕ ถ้วย กล้วย ๑ หวี ไก่ต้ม ๑ ตัว เหล้า ๑ ขวด หมาก ๕ ซีก พลุ ๕ มวน ยาเส้นหีบมือหนึ่ง รูป ๕ ดอก เทียน ๑ เล่ม และมี "กบาล" ที่ทำจากกาบกล้วย มีจำนวน ๙ ช่อง ตามความเชื่อท้าวกรุงपालีมีห้องต่าง ๆ อยู่ในปราสาทจำนวน ๙ ห้อง แต่ละห้อง ใส่ข้าวตอก ๑ กระหวง ข้าวเปลือก ถั่ว และงา ที่ห่อไว้ในใบตองพับ ๓ ห่อ ทั้ง ๔ มุม ของกบาลมี หยอดกล้วยขนาดเล็กซึ่งปักไม้ที่เสียบหมาก ๑ ซีก ใบขนุน ๓ ใบ และรูป ๓ ดอก เมื่อกล่าวเชิญ ท้าวกรุงपालีลงมาสังเวद्यเครื่องเซ่นเสร็จแล้ว จะมีการโปรยข้าวตอกไปยังกบาล จากนั้นจึงแบ่ง เครื่องเซ่นใส่ถ้วยข้าว ๑ ถ้วย เทใส่ในช่องที่อยู่ตรงกลางกบาล แล้วจึงนำกบาลไปตั้งไว้ตาม โคนต้นไม้ ปัจจุบันเกือบทุกหมู่บ้านยังคงถือปฏิบัติอยู่

ภาพที่ ๑๔ (ซ้าย) ไปรยข้าวตอกไปยังกบาลหลังจากกล่าวเชิญท้าวกรุงพาลีมากินเครื่องเช่น
ภาพที่ ๑๕ (ขวา) กบาล

๑. เพลงพื้นบ้าน

เพลงพื้นบ้านของคนไทยเขมรจากการสำรวจในปัจจุบันพบว่ามีอยู่ ๒ ประเภท ได้แก่ เพลงที่ใช้ร้องประกอบในพิธีโຈลມ້ວด และเพลงร้องเกี่ยวสาวที่นิยมร้องกันในเทศกาลและงานบุญต่าง ๆ ที่วัด เช่น วันสงกรานต์ ปัจจุบันมีผู้ร้องเพลงพื้นบ้านดังกล่าวได้เพียงไม่กี่คนเพราะขาดผู้สืบทอด

ตัวอย่างเพลงร้องเกี่ยวสาว ซึ่งเป็นเพลงที่ฝ่ายชายร้องเกี่ยวฝ่ายหญิง เช่น เพลงเขมรพายเรือเจ้า และเพลงเขมรเกี่ยวสาว มีดังนี้

เพลงเขมรพายเรือเจ้า

“อมตูก อมตูก ชะได้กเจิงเลง มาหละลัว หละลัวครั้นเครง เอ้อ... เอย... ดะอินเดื่อวนา มาดะอิน มาดะอินตรง मुख ขาดจังกูก อีม... จังวา มาดะอิน มาดะอินตรงหน้า เอ้อ... เอย... ดะเลอเกอะเพลิวบอง”^{๑๖}

^{๑๖} สัมภาษณ์ บุญโถม พงษ์เจริญ, ๖ ธันวาคม ๒๕๔๕.

สรุปความแปลเป็นภาษาไทยได้ว่า เมื่อครั้งโบราณ มีเจ้าเมืองเขมรองค์หนึ่งลงไปเรือ แต่เรือมีขนาดเล็ก ลงไปนั่งได้คนเดียว ถ้านั่งลงมานั่งด้วยอีกคนก็กลัวเรือจะล่ม เจ้าเมืองเขมรจึงนั่งค่อมเรือโดยเอาเท้าทั้งสองข้างเหยียดลงน้ำ ครั้นจะวางน่องลงตรงหน้าก็กลัวจะโดนไม้พาย จึงนำน่องลงมาวางบนตัก แล้วก็พายเรือต่อไป

เพลงเขมรเกี้ยวสาว

“ประโชนเอ๋ย ประโชนชะเดียว ยะบองเตี๊วเธอ ประเด็ยใจะ ประโชนชะเดียวสกเสียม บองเตี๊วเธอชะแล็ย ชะเลามะตุกจังกูก ออยมะนายละนุกเล่าจำเดียม ประโชนแองเตี๊ว เอี้ยหมั้นเตี๊ว ประโชนกำน้ำจะเสียม”^{๔๗}

สรุปความแปลเป็นภาษาไทยได้ว่า จะชวนน้องไปอยู่ที่เมืองไทยด้วยกัน จะไปไหม น้องจะไปหรือไม่ไปก็ขอให้น้องพูดมา อย่างนั่งทำเฉย

จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของกลุ่มคนไทย ไทยพวน และไทยเขมร ในตำบลหนองยาว ตำบลเมืองเก่า อำเภอพนมสารคาม และตำบลดงน้อย อำเภอราชสาส์น พบว่ากลุ่มคนไทยเป็นกลุ่มชนดั้งเดิมที่ตั้งถิ่นฐานอยู่มาก่อน ส่วนกลุ่มคนไทยพวนและไทยเขมรเป็นกลุ่มชนที่ถูกรวบรวมเข้ามาในฐานะเชลยสงครามหรือหนีภัยสงครามมาในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ตอนต้นเป็นส่วนใหญ่ โดยตั้งบ้านเรือนสลับกับกลุ่มคนไทยเพื่อให้ง่ายแก่การปกครองซึ่งพบได้ในตำบลหนองยาว กลุ่มคนไทยพวน และไทยเขมรบางกลุ่มได้ตั้งบ้านเรือนอยู่รวมกันเป็นชุมชนใหญ่ซึ่งพบได้ในกลุ่มคนไทยพวนที่ตำบลเมืองเก่าและกลุ่มคนไทยเขมรที่ตำบลดงน้อย ที่แม้ว่าจะตั้งบ้านเรือนอยู่กันเป็นกลุ่มชนส่วนใหญ่ของตำบล แต่ก็รักษงบ ไม่เคยรวมตัวกันก่อความกระด้างกระเดื่องต่อทางราชการ

ด้านความสัมพันธ์ของกลุ่มชนพบว่า แม้วากลุ่มคนไทย ไทยพวน และไทยเขมร ในตำบลหนองยาว จะตั้งบ้านเรือนสลับกัน แต่ก็ไม่ได้ตัดความสัมพันธ์กันด้วยสาเหตุความที่เป็นคนละกลุ่มชน ตรงกันข้าม กลับมีความใกล้ชิดสนิทสนมและเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน ดังที่ปรากฏในประเพณีต่าง ๆ ได้แก่ การละเล่นในวันสงกรานต์ การบวชชีพราหมณ์ การเทศน์มหาชาติ การสวดพระมาลัย ตลอดจนการติดต่อค้าขายระหว่างกัน รวมทั้งกลุ่มคนไทยพวนที่ตำบลหนองยาวและตำบลเมืองเก่า และกลุ่มคนไทยเขมรที่ตำบลหนองยาวและตำบลดงน้อย ที่แม้ว่าจะตั้งบ้านเรือนอยู่ห่างไกลกัน แต่ก็มีมีความใกล้ชิดและผูกพันกันในระบบเครือญาติ นอกจากนี้ก็ยังมีเรื่องเล่าใน

^{๔๗} สัมภาษณ์ บุญโถม พงษ์เจริญ, ๖ ธันวาคม ๒๕๔๕.

ท้องถิ่นที่แต่ละกลุ่มชนต่างรับรู้ร่วมกันจนกลายเป็นนิทานประจำถิ่น คือ พระรถเมรี (นางสีบสอง) ซึ่งเป็นเรื่องที่นิยมเล่ากันทั้งในกลุ่มคนไทย ไทยพวน และไทยเขมร และได้นำเนื้อหาในเรื่องตั้งเป็นชื่อสถานที่ต่าง ๆ ก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ช่วยเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชน

ด้านการใช้ภาษาและขนบธรรมเนียมประเพณีที่ถือปฏิบัติในกลุ่มคนไทย ไทยพวน และไทยเขมรพบว่า แต่ละกลุ่มชนจะนิยมพูดภาษาถิ่นของตนกับคนในท้องถิ่นเดียวกัน แต่ถ้าพูดกับกลุ่มชนอื่นจะพูดภาษาไทย ส่วนขนบธรรมเนียมประเพณีของแต่ละกลุ่มชนต่างก็มีประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเองตามที่เคยถือปฏิบัติกันมา และมีประเพณีที่ทุกกลุ่มชนถือปฏิบัติเหมือนกัน แต่มีรายละเอียดของขั้นตอนในพิธีต่างกัน เช่น ประเพณีสารทไทย ประเพณีสารทพวน ประเพณีสารทเขมร ประเพณีการโกนจุก ประเพณีการบวช ประเพณีการแต่งงาน เป็นต้น ซึ่งแสดงให้เห็นถึงบทบาทของประเพณีในการสร้างความแตกต่างทางกลุ่มชน ขณะเดียวกันประเพณีก็มีบทบาทในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชน เช่น การบวชชีพรามณ์ ที่มีทั้งกลุ่มคนไทย ไทยพวน และไทยเขมร มาร่วมถือศีลและปฏิบัติธรรมที่วัด

นอกจากนี้ยังพบว่า มีบางประเพณีที่ทั้งกลุ่มคนไทย ไทยพวน และไทยเขมร เลิกถือปฏิบัติกันแล้ว ได้แก่ การทำบุญสลากภัต การลงแขกทำนา และการลงแขกเกี่ยวข้าว ซึ่งมีสาเหตุจากสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปที่ความเจริญทางเทคโนโลยีได้เข้ามาปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของคนในชุมชน ส่วนประเพณีที่ยังคงถือปฏิบัติอยู่นั้นก็มีรายละเอียดของขั้นตอนในพิธีที่ต่างจากอดีต โดยจะลดขั้นตอนในพิธีเพื่อให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตที่เร่งรีบ และมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบของพิธีให้เป็นแบบธรรมเนียมไทยมากขึ้น เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมที่มีกลุ่มคนไทยเป็นกลุ่มชนส่วนใหญ่อย่างไม่รู้สึกรู้สีกแปลกแยกทางกลุ่มชน

ด้านความเชื่อ พบว่าทั้งกลุ่มคนไทยพวนและไทยเขมรต่างมีความเชื่อและให้ความเคารพนับถือผีบรรพบุรุษเหมือนกัน เห็นได้จากคนไทยพวนจะมีพิธีเลี้ยงผีปู่ตาที่ศาลปู่ตาในเดือน ๖ เดือน ๗ หรือ เดือน ๓ ของทุกปี ส่วนคนไทยเขมรจะมีพิธีโหล่มั่วดสำหรับการรักษาโรค พิธีแซนโดนตาในวันสารทเขมร (สิ้นเดือน ๑๐) และพิธีแซนจะตุมนในพิธีต่าง ๆ เช่น พิธีทำขวัญจุก พิธีทำขวัญนาค พิธีทำขวัญบ่าวสาว เป็นต้น แตกต่างจากคนไทยที่มีความเชื่อและให้ความเคารพต่อเจ้าพ่อและเจ้าแม่ต่าง ๆ

ตารางที่ ๑ แสดงประเพณีในรอบปีของกลุ่มคนไทย ไทยพวน และไทยเขมร ที่อำเภอพนมสารคามและอำเภอรราชาสีน จังหวัดฉะเชิงเทรา

เดือน กลุ่มชน	เดือน ๕	เดือน ๖	เดือน ๗	เดือน ๘	เดือน ๙	เดือน ๑๐	เดือน ๑๑	เดือน ๑๒	เดือนอ้าย	เดือนยี่	เดือน ๓	เดือน ๔
ไทย	- สงกรานต์ - พิธีสูดเสื้สูดผ้า	- บุญวันวิสาขบูชา - บุญสลากภัต* - บุญกลางบ้าน - แรกนา - ลงแขกทำนา*	- แรกนา - ลงแขกทำนา*	- บุญวันอาสาฬหบูชา และวันเข้าพรรษา - แรกนา - ลงแขกทำนา*	- บวชชีพราหมณ์	- สารทไทย	- บุญวันออกพรรษา - ตักบาตรเทโว - ทอดกฐิน - เทศน์มหาชาติ - ทำขวัญข้าว	- ลอยกระทง - ทอดกฐิน - ลงแขกเกี่ยวข้าว*	- ลงแขกเกี่ยวข้าว*	- ลงแขกเกี่ยวข้าว*	- บุญวันมาฆบูชา - บุญกลางบ้าน - บวชชีพราหมณ์	- ตรุษ
ไทยพวน	- สงกรานต์ - พิธีสูดเสื้สูดผ้า	- บุญวันวิสาขบูชา - บุญสลากภัต* - บุญกลางบ้าน - แรกนา - ลงแขกทำนา* - เลี้ยงผีปู่ตา	- บุญกลางบ้าน - แรกนา - ลงแขกทำนา* - เลี้ยงผีปู่ตา	- บุญวันอาสาฬหบูชา และวันเข้าพรรษา - แรกนา - ลงแขกทำนา*	- สารทพวน - บุญข้าวประดับดิน (บุญข้าวห่อ) - สุขวันข้าว	- ตักบาตรบุง - เทศน์สังกาศ - เทศน์บุญพระเวส - สุขวันข้าว	- บุญวันออกพรรษา - ตักบาตรเทโว - ทอดกฐิน - เทศน์สังกาศ - เทศน์บุญพระเวส - สุขวันข้าว	- สวดกาเมื่อก - ลอยกระทง - อาน้ำเจ็ดข้าง - บุญข้าวเฒ่า - ทอดกฐิน - ลงแขกเกี่ยวข้าว*	- ลงแขกเกี่ยวข้าว*	- ลงแขกเกี่ยวข้าว*	- กำฟ้า - บุญวันมาฆบูชา - บุญข้าวหลาม - บุญข้าวจี - บุญกลางบ้าน - เลี้ยงผีปู่ตา	- ตรุษ
ไทยเขมร	- สงกรานต์ - แชนจะตุม	- บุญวันวิสาขบูชา - บุญสลากภัต* - บุญกลางบ้าน - แรกนา - ลงแขกทำนา*	- แรกนา - ลงแขกทำนา*	- บุญวันอาสาฬหบูชา และวันเข้าพรรษา - แชนจะตุม - แรกนา - ลงแขกทำนา*		- สารทเขมร - แชนโดนตา - อยู่เป็น*	- บุญวันออกพรรษา - แชนจะตุม - ตักบาตรเทโว - ทอดกฐิน - เทศน์มหาชาติ - ทำขวัญข้าว	- ลอยกระทง - ไหว้พระจันทร์ - บุญกลางบ้าน - ทอดกฐิน - ลงแขกเกี่ยวข้าว*	- ลงแขกเกี่ยวข้าว*	- ลงแขกเกี่ยวข้าว*	- บุญวันมาฆบูชา - บุญกลางบ้าน - บุญข้าวหลาม	- ตรุษ

*หมายเหตุ เป็นประเพณีที่ไม่ถือปฏิบัติกันแล้ว

ตารางที่ ๒ แสดงประเพณีพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับชีวิตของกลุ่มคนไทย ไทยพวน และไทยเขมร ที่อำเภอพนมสารคามและอำเภอราชสาส์น จังหวัดฉะเชิงเทรา

กลุ่มชน \ ประเพณี	การเกิด	การโกนจุก บวช สีก และแต่งงาน	การตาย	การรักษาโรค
ไทย	อยู่ไฟ* เสียแม่ชื้อ* ร่อนกระดัง โคนผมไฟ	โกนจุก* บวช สีก แต่งงาน	สวดพระมาลัย	-
ไทยพวน	อยู่กรรม* เสียแม่ชื้อ* ร่อนกระดัง โคนผมไฟ	โกนจุก* บวช สีก แต่งงาน (กินดอง)	จันเือนดี* สวดพระมาลัย	ลำผีฟ้า*
ไทยเขมร	อยู่ไฟ เสียแม่ชื้อ (เสียแม่สื้อ)* ร่อนกระดัง โคนผมไฟ	โกนจุก (ก็อลกะปอย) บวช สีก แต่งงาน (กา)	สวดพระมาลัย	โฉลมั่วด

* หมายถึง เป็นประเพณีที่ไม่ถือปฏิบัติกันแล้ว